

ÎMPREUNĂ, LA NOI ACASĂ

CURSURILE DE VARĂ
ALE UNIVERSITĂȚII
NICOLAE IORGA

VĂLENII DE MUNTE
EDIȚIA 2014

ÎMPREUNĂ, LA NOI ACASĂ

***CURSURILE DE VARĂ ALE UNIVERSITĂȚII
POPULARE "NICOLAE IORGA"
VĂLENII DE MUNTE, EDIȚIA 2014***

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CURSURILE DE VARĂ ALE UNIVERSITĂȚII
POPULARE “NICOLAE IORGA” (2014 ;
Vălenii de Munte)

Împreună, la noi acasă : cursurile de vară ale
Universității “Nicolae Iorga” : ediția 2014,
Vălenii de Munte / culegere alcătuită, prefăcută și
îngrijită de Constantin Manolache. - Ploiești :
Mythos, 2015

ISBN 978-606-8467-25-2

I. Manolache, Constantin (antolog. ; pref.)

374.72(498 Vălenii de Munte)

ÎMPREUNĂ, LA NOI ACASĂ

**CURSURILE DE VARĂ ALE
UNIVERSITĂȚII
NICOLAE IORGA
VĂLENII DE MUNTE
EDIȚIA 2014**

**Însemnări de
Constantin Manolache**

Editura MYTHOS • Ploiești 2015

Coperta **Mihaela Gaftoi**
Tehnoredactare **Mihaela Gaftoi**
Simina Șchiopu

Cuvânt înainte

Paginile acestei cărți cuprind însemnări și prezentări rezumative, apropiate reportajului, de la Cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte, Ediția 2014.

Participarea directă la prelegerile susținute, imprimarea lor audio și contactul imediat cu tribunii respectivi au constituit fundamentul acestei lucrări.

Cuvintele, cu deosebire cele mai frumoase și mai pline de înțelesuri, au fost ademenite din zborul lor și îndemnate să se așeze în trăinicia scrisului. Astfel, oameni, locuri, fapte și idei au prins contur și au început să se lege în depănări de poveste, să ne preumbe mintea și sufletul cu înțelesuri de ieri devenite înțelesuri pentru totdeauna.

Transpunerea de la oralitate la scriere ne-am străduit s-o facem mergând pe făgașul povestirii, atât de umblat și de îndrăgit la noi, păstrând acuratețea bagajului informativ și specificul de exprimare al vorbitorului.

Fiecare material din lucrare e valoros prin adevărul de viață, exemplar, pe care îl cuprinde și prin mesajele și sentimentele formative pe care le transmite. Ca fii ai acestui popor și ca slujitori ai împlinirii idealului de unitate națională, atât de puternic simbolizat de Nicolae Iorga, dorim să facem ceea ce trebuie pentru a fi

împreună, nu în vatra altuia și nici înjugați la carul altuia, ci liberi și solidari în vatra zămislirii noastre.

Cursurile de vară de la Vălenii de Munte ne pregătesc să fim cum trebuie să fim, fiecare și împreună, pentru împlinirea acestui ideal de viață. Trei sunt aceste majore cerințe, subliniate apăsător de Nicolae Iorga: *minte* (dindestul și înțeleaptă, hrănită cu aurul culturii până ce ea însăși devine aur); *muncă* (făcută cu dăruire, competență și tărie de fier) și *moralitate* (adevărată coloană vertebrală a noțiunii de om, liantul solidarității umane, energia care ne propulsează spre progres).

Această formulă a succesului – minte, muncă, moralitate – este aplicată de toate popoarele avansate ale lumii. Instituția cursurilor de vară de la Vălenii de Munte a promovat-o și o promovează permanent. O promovează, în mod firesc, și prin cartea noastră de acum, în rândul cursanților prezenți la actuala ediție (2015), precum și al românilor, prezenți în alte spații geografice și în alte secvențe de timp.

Oriunde ne-ar afla, găsindu-ne, această carte ne va îmbărbăta și ne va fi sfetnic, ne va face să fim împreună, să ne gândim cu drag unii la alții și la casa noastră, cea din totdeauna, România.

C. Manolache

Deschiderea festivă a Ediției 2014

Cea mai longevivă instituție românească de cultură își continuă existența. Ediția din vara anului 2014 și-a deschis larg porțile. De pe cuprinsul spațiului etnic românesc și chiar de dincolo de el, au sosit oameni de știință și cultură chemați de dorința de a fi împreună, de a conlucra, conjugat, pentru bunul mers al lumii noastre de azi și de mâine. Sunt academicieni, profesori universitari și preuniversitari, cercetători științifici, conducători de instituții de cultură și educație, oameni de artă, editori de carte, gazetari, studenți și liceeni.

Ca întotdeauna, sub spiritul tutelar al savantului Nicolae Iorga, Vălenii de Munte îi primește cu dragoste și îmbrățișare frățească.

De la tribuna cursurilor, primarul orașului, **Florin Constantin**, le adresează oaspeților tradiționala urare de bun venit și declară deschisă ediția din acest an a cursurilor de vară ale Universității „Nicolae Iorga”, ediție care se desfășoară „sub spectrul sacrificiilor Sfinților Brâncoveni pentru credință și pentru țară”.

Credința în Dumnezeu și dragostea de neam și de țară sunt cele două însușiri fundamentale prin care, în ciuda tuturor vicisitudinilor perindate de-a lungul timpului

peste noi, am putut rămâne până astăzi în spațiul geto-dacic al genezei noastre.

Evocarea Epocii Brâncovenești ne va aduce în directă relație cu ceea ce a însemnat, la superlativ, demnitate, credință, patrie.

Rodica Paraschiv, prefectul județului Prahova, evidențiază esența cursurilor de la Vălenii de Munte: „Ne întâlnim aici din toate părțile vetrei românești, pentru acțiunea românismului, inițiată în 1908 de marele savant patriot Nicolae Iorga, durată, de geniul său, timp de decenii și lăsată nouă moștenire pentru a o duce mai departe. Pe savantul Iorga, oricât am încerca să-l definim, n-o să reușim. Spunem că a fost istoric, profesor universitar, parlamentar, prim-ministru, academician etc. Dar în toate și pretutindeni, a fost întotdeauna un român adevărat, care și-a închinat întreaga activitate interesului național, integrității României și integrării ei în spațiul european.

Iorga a făcut din Vălenii de Munte o capitală culturală, un oraș cu o distinsă prestanță europeană. Trebuie să păstrăm o mare recunoștință pentru acest valoros trecut, precum și pentru acei români care au știut, cu dăruire și abnegație, să ducă mai departe, până în zilele noastre, această moștenire”. E amintită contribuția unor distinse personalități academice de astăzi, în frunte cu Mircea Malița, Dan Berindei, Eugen Simion. „Neapărat, subliniază doamna prefect, în încheierea cuvântului său, să mulțumim unui om deosebit al Prahovei, domnului președinte Mircea Cosma, care a reușit, ca în fiecare an, să ridice și să mențină această activitate la un nivel înalt, cu

adevărat meritoriu pentru valoarea ei și a savantului Nicolae Iorga”.

Parlamentul României este reprezentat de prof. **Georgică Severin**, președintele Comisiei de Cultură a Senatului. Domnia Sa salută participanții la acest eveniment în numele său și al instituției pe care o reprezintă, felicită organizatorii acțiunii în frunte cu președintele Consiliului Județean, Mircea Cosma. În continuare, mărturisește că îmbrățișează cu responsabilitate și hotărâre toate măsurile menite să sprijine românii rămași în afara granițelor actuale ale României, în activitățile lor de zi cu zi de apărare a identității naționale în fața încălcărilor frecvente de către statul în care sunt cuprinși administrativ. Deși ne aflăm în Europa secolului XXI, în vecinătatea noastră se practică forme abuzive de discriminare rasială, voalate sub tot felul de tertipuri jenante, degradante pentru o societate evoluată, însoțite de măsuri administrative pe măsură.

De câteva luni, continuă vorbitorul, războiul și-a arătat chipul hidos chiar în Europa, la câteva sute de kilometri de granița de est a Uniunii Europene. Rusia a încălcat Tratatul de la Helsinki și a schimbat cu forța granițele existente, invadând, pur și simplu, Crimeea, aflată în administrarea Ucrainei, fără să mai utilizeze tertipurile obișnuite, folosite până acum drept acoperire (vezi, de exemplu Transnistria). Conflictul s-a extins în estul Ucrainei, atrăgând după sine numeroase distrugerii de vieți omenești și de bunuri.

Ucraina actuală cuprinde – reminiscență a agresiunii stalinisto-hitleriste din timpul celui de Al Doilea Război

Mondial – și teritoriile românești din nordul Bucovinei și sudul Basarabiei. „Noi, continuă vorbitorul, sprijinim Ucraina în conflictul actual cu invadatorii, iar ucrainenii trebuie să înțeleagă că au datoria să respecte în mod real angajamentele pe care și le-au asumat cu România, în ceea ce privește protejarea românilor din spațiile menționate”. Cu atât mai mult, adăugăm noi, cu cât aceste spații au fost dintotdeauna românești și au ajuns la ei în urma jocului sinistru, criminal, făcut de cei doi monștri ai secolului XX: Stalin și Hitler.

Un stat civilizat ar fi protejat acest teritoriu, în primul rând conservându-i valorile istorice și culturale și asigurând libertate băștinașilor în evoluția lor identitară. Evoluția evenimentelor de după 1990 n-a cuprins, din păcate, și manifestarea acestor normalități. S-a mers chiar, parcă în mod mai accentuat și mai pervers, în contrasens.

Cităm din discursul vorbitorului:

„Statul român este alături de cel ucrainean, îl sprijină în conflictul actual cu Rusia. Ucrainenii trebuie însă să înțeleagă că au datoria să respecte drepturilor românilor aruncați de soartă, împreună cu pământul lor strămoșesc, în actuala administrare ucraineană. Să respecte, deci, în mod real și demn, angajamentele pe care le-au semnat, în acest sens, cu statul român.

La cursurile din acest an, vom discuta despre românism, despre patriotism, despre rolul pe care trebuie să-l jucăm noi, românii și țara noastră, în această zonă. Remarc ca pe un eveniment fericit semnarea, de către R. Moldova, a acordului cu Uniunea Europeană.

În tot ceea ce avem de făcut, să fim împreună și să învățăm din exemplele trecutului, așa cum ne-a învățat

acest mare român și mare european, savantul Nicolae Iorga”.

El, Nicolae Iorga, ne cheamă la Vălenii de Munte în fiecare an, să reînvățăm să fim împreună, să revenim acea flacăra puternică, alcătuită din milioane și milioane de flăcări mănunchi, ca pe vremea străbunului Rege Burebista.

Pe coordonatele acestor idei, se înscrie și începutul intervenției poetului **Valeriu Matei** de la Chișinău, membru de onoare al Academiei Române.

Vălenii de Munte este o catedrală a românismului la care venim, an de an, pentru a ne cinsti marile valori ale neamului nostru de pretutindeni, pentru a ne ridica, împreună, la înălțimile atinse de străluciții noștri înaintași.

Întâlnirile de la Văleni au – subliniază vorbitorul – un rol esențial pentru noi, cei ce venim aici: simțim cu adevărat cum, din trecutul nostru eroic, ne pătrunde flacăra vie a dragostei de țară, ne călăuzește și ne este puternic îndemn pe calea ce-o avem de urmat; ne întărim încrederea în forțele proprii și în trăinicia poporului român.

Vremurile sunt într-o continuă schimbare. Se năruie acorduri vechi și trebuie să facem față celor care se vor naște, sub chipuri necunoscute.

Ca și la 1908, când s-au înfăptuit aceste cursuri, România de acum rămâne în continuare o țară înconjurată de români. Români trăitori pe glie strămoșească, constrânși să-și lepede neamul, istoria, limba și cultura tradițională. Cei ce suntem aici trebuie să ne unim cuvântul și fapta pentru înlăturarea acestor abuzuri

ordinare, care contravin elementarului bun simț, creștinismului și civilizației actuale.

Între personalitățile mari ale neamului românesc, se află la loc de mare cinste Constantin Brâncoveanu, care va fi pe larg omagiat în cadrul cursurilor de la Văleni. Institutul Cultural Român este prezent cu o amplă expoziție documentară, transpusă pe bannere. La Soroca, statul român a donat o frumoasă biserică maramureșeană, purtând numele „Sfinții Martiri Brâncoveni”. O biserică, având același hram, se află și la Ialoveni. Românii dintr-o parte și din alta a Prutului fac, cu dăruire, eforturile necesare pentru a fi din nou împreună, așa cum i-a lăsat Dumnezeu să fie în vatra nașterii lor. Vom reuși, cu siguranță, să mergem pe drumul nostru firesc. Ceea ce facem noi acum, românii de pe ambele maluri ale Prutului, cu sprijinul Comunității Europene, sunt lucruri fără precedent. Am trecut de la podurile de flori la cele de beton, de la sentimentele mari ce ne-au legat întotdeauna, la realizarea unei vieți comune nu numai cultural-științifice și artistice, ci și economice de anvergură. Ne unificăm energetic, ne unificăm pe căile ferate, realizăm împreună unități industriale. În momentul de față, se acordă sprijin financiar de dezvoltare țăranilor basarabeni. Vectorul pentru Basarabia rămâne unul de neclintit: alături de România și împreună cu România. Așa, vom fi mai puternici și vom răzbi mai ușor și mai bine prin vremuri. Numai împreună vom putea împlini binele pe care ni-l dorim și ni-l merităm.

După atâtea pătimi îndelungate, ar fi o gafă enormă, catastrofală, să fii atât de lipsit de minte încât să mai crezi, fie chiar și o secundă, că altcineva îți oferă,

generos, traiul cel bun pe care ți-l dorești. „Prin tine însuși și împreună cu ai tăi răzbați în toate” spune înțelepciunea românească. S-o urmărim întotdeauna, cu deosebire acum când vremurile sunt prielnice împlinirii ei.

Cu durere și revoltă abia reținută în glas, poetul **Vasile Tărâțeanu** de la Cernăuți, membru de onoare al Academiei Române, se referă la soarta îndurerată a românilor din Nordul Bucovinei și sudul Basarabiei, din Ținutul Herța și Maramureșul Istoric. Aceste sute de mii de români, trăitori de milenii pe pământurile lor de baștină, au fost supuși unui regim draconic de exterminare de către omul sovietic, „constructorul celei mai drepte societăți din lume”. Au fost smulși, cu pământ cu tot, din trupul poporului și patriei lor, după bunul plac ale celor mai bolnave minți ale secolului XX: Stalin și Hitler. Și nici acum, după 75 de ani de la săvârșirea lui, acest act barbar n-a fost înlăturat. Sunt 75 de ani de chin, de umilire și deznaționalizare, îndurat de semenii noștri în casele lor românești, în localitățile lor românești, pe pământurile lor românești. Totul din cauza lăcomiei primitive, de-a dreptul feroce, a invadatorilor de sorginte sovietică. Seminția lor există și astăzi, chiar dacă și-au vopsit înfățișarea.

Teritoriile și neamul nostru au stat întotdeauna în calea valurilor de teroare venite din răsărit, ca să ne fure munca, să ne dezbine și să ne distrugă existența.

În urmă cu secole, popoarele barbare veneau în tropot de cai și fluturări de sulite însângerate.

Spre mijlocul veacului XX, puhoaietele s-au pus iarăși în mișcare. De data aceasta, însoțite nu doar de tropot de

copite, ci și de uruit de blindate; nu doar de sulite însângerate, ci și de guri hidoase de arme de foc.

Au trecut 75 de ani de la rostogolirea acestor puhoaie ale groazei și starea românilor hotărnicii arbitrar între hotarele Ucrainei a rămas aproape aceeași. N-o vede nimeni? Organismele internaționale nu văd că această stare de lucruri este o reminiscență hidoasă a stalinismului, în totală discordanță cu vremurile de astăzi, cu aspirațiile de astăzi ale popoarelor lumii?

„Acum știți cu toții ce se întâmplă la noi – continuă poetul. Mii de tineri români din Ucraina au primit mandate de prezentare la comisariat, pentru a fi trimiși pe frontul de rășărit, cu rușii! Pentru cine și pentru ce să luptăm? S-au întrebat tinerii, s-au întrebat părinții lor. Pentru patrie, a venit răspunsul comisarilor! Care patrie? Noi am fost smulși de la Patria noastră. Ucraina n-a fost și nu va fi niciodată Patria noastră. Pentru ce să luptăm, pentru cine să luptăm? Pentru cei care ne-au asuprit de-a lungul anilor, ne-au închis școlile, ne-au închis bisericile, ne-au falsificat și batjocorit istoria? Pentru cei care ne-au înstrăinat de patria noastră istorică? Pentru cei care ne-au deportat?

Româncele din Bucovina de Nord, știind ce se va întâmpla pe frontul de est, au ieșit și au baricadat drumurile. Au ieșit mamele românce, au ieșit mamele ucrainence. Niciunele nu doresc acest război nedrept, această confruntare sângeroasă, iscată de un conflict politic dintre clanurile mafiote din Ucraina și dintre două populații: una cu orientare occidentală, alta, rusească.

În cea cu orientare occidentală, suntem și noi, românii, care dorim, în felul acesta, să revenim alături de

frații din România, de care am fost despărțiți atât de barbar.

Cele 11 milioane de ruși din estul Ucrainei au orientare către Rusia.

Să căutăm pacea, înțelegerea. Orice pace, oricât de strâmbă, e mai bună decât războiul. Pe frontul de est, mor zilnic sute de oameni, de o parte și de alta.

Armele vin din Rusia, iar luptătorii cei mai mulți sunt tocmiți de statul rus.

Două state erau apreciate ca state dușmane Ucrainei: Rusia și România. Rusia a intrat în Ucraina cu tancuri, tunuri și automate Kalașnikov. România a intrat în Ucraina cu cărți și lucrări de artă pentru cinstirea înaintașilor vrednici.

Așa cum a făcut, puțin în urmă, românul Mircea Cosma, președintele Consiliului Județean Prahova, aducând și instalând la Mahala, lângă Cernăuți, bustul româncei Anița Nandriș, ridicată, în 1941, de bolșevici, fără motiv, în miez de noapte, din propria locuință, împreună cu soțul și cu cei trei copii, și dusă pentru 20 de ani în sălbăticia Siberiei. Anița Nandriș rămâne un simbol al rezistenței românești și o palmă usturătoare pe obrazul gros al sovietismului. Anița a reușit să supraviețuiască, să-și crească copiii și să-i aducă, mari, acasă. Din păcate, casa ei, satul ei și Bucovina ei rămăseseră sechestrare în lagărul forțelor răului. A trecut vremea, s-au schimbat multe, dar acest rău continuă și acum să urâțească fața lumii europene.

Românii au venit în Ucraina nu cu automate Kalașnikov în mână, ci cu flori, cărți și monumente, așa cum a făcut Consiliul Județean Prahova și Mircea Cosma,

la Cernăuți, așa cum a făcut Editura Libertas și profesorul Constantin Manolache, la Noua Suliță, când a fost dezvelit bustul lui Mihai Eminescu. Au fost aduse și dăruite sute de cărți cu poezii de Mihai Eminescu și Nichita Stănescu, cărți care ne spuneau, prin titlul lor, că **Una suntem**, noi, românii, și că **una și aceeași** ne-a fost vatra zămisliirii și trăirii noastre.

Vrem să înlăturăm sârma ghimpată ce ne ciunțește vatra, neamul. Ea nu folosește nimănui. Dimpotrivă, stârnește ura, aprinde conflictul.

Exemplul prahovenilor a fost urmat și de alții. Mai zilele trecute, președintele Consiliului Județean Bistrița Năsăud, Emil Radu Moldovan, a venit în Bucovina cu două ansambluri folclorice, **Dor românesc** și **Baladele Bistriței**, care au susținut mai multe spectacole în satele în care oamenii au baricadat drumurile pentru a nu le mai fi luați tinerii în război, sate din apropierea Cernăuților și din Ținutul Herța. Banii care s-au strâns la spectacolele respective au fost dați soldaților care s-au întors răniți de pe frontul din estul Ucrainei.

Tot atunci, Consiliul Județean Bistrița Năsăud a făcut o donație mare de carte: peste o mie de exemplare.

Iată cum România vine în Ucraina cu sentimente de frățietate și iubire, s-o sprijine pe calea cooperării pașnice și a integrării în Comunitatea Europeană.

România este una dintre primele țări europene care a sprijinit Ucraina în actuala stare de lucruri. Războiul acesta trebuie să se termine. Noi, românii, știm ce aduce războiul. Noi am suferit cel mai mult de pe urma războaielor. Știm ce ne-a adus cel de-al doilea război

mondial. Suntem conștienți că, acum, suntem la un pas de război.

Orașele din estul Ucrainei sunt mai ceva bombardate decât în Al Doilea Război Mondial. Noi, românii, trebuie să fim făcători de pace, precum au procedat cei doi președinți de consilii județene, unul dintre ei, Mircea Cosma, spre mândria noastră, este aici și este al Prahovei.

Aceasta este poziția României, aceasta este și poziția noastră, a românilor din Nordul Bucovinei.

Închei spunând: Doamne, ocrotește-i pe români, pe toți românii din patria noastră istorică și de pretutindeni!”

Constantin Stere: „Prin vocea domnului academician Vasile Tărâțeanu au vorbit românii din Cernăuți, Hotin, Herța, Cetatea Albă, Ismail, toți românii din Ucraina, care sunt din ce în ce mai deznădăjduiți, îndurerați, disperați, care văd, zi de zi, cum drepturile lor se restrâng, cum, la numărătoare, rămân din ce în ce mai puțini în scriptele oficiale, cum limba lor e tot mai prigonită, tot mai alungată din școală, din biserică și din alte instituții publice.

Situația românilor din Bucovina de Nord și din Basarabia de sud, aflate în componența statului ucrainean, este cu adevărat dramatică.”

Raionul Sângerei a venit în acest an, la cursurile de vară, cu o delegație foarte puternică, de 30 de persoane. Au venit și cu Grupul folcloric *Moștenitorii* care ne-au încântat prin costumele lor populare, prin cântecele și dansurile pe care le-au interpretat ieri, în cadrul

Festivalului folcloric Stămăria Mare, din localitate. Ne vor încânta, în continuare, în serile ce vor urma la Vălenii de Munte, alături de alte formații folclorice.

Această delegație dorește să transmită un mesaj către toți participanții la cursuri, prin domnul **Nicolae Ropot**, șeful secției administrative din cadrul Raionului Sângerei:

„Vin cu dragoste la aceste cursuri. Mi se umple sufletul de bucurie, de fiecare dată când vin sau când mă întâlnesc cu frații mei de peste Prut. Dacă până cu ceva ani în urmă, veneam aici cam 5-6 persoane, acum suntem peste 30. Suntem mândri că am înființat și noi, după modelul de la Văleni, o Universitate Populară la Sângerei. Ne saltă inima de bucurie, de fiecare dată, când primim oaspeți de peste Prut, la aceste cursuri sau la alte acțiuni pe care le organizăm.

La această ediție, am venit și cu formația folclorică **Moștenitorii**, din comuna Pepeni, baștina vestitului interpret de muzică populară românească, Nicolae Clip, dorind să vă arătăm cu câtă grijă ne păstrăm cântecele și dansurile noastre tradiționale. Din delegația noastră fac parte și o seamă de personalități din comuna Chișcăreni, înfrățită, de mai mulți ani, cu frumoasa localitate Drajna, din vecinătatea Vălenilor. Împreună, am realizat multe lucruri care rămân de neuitat.”

Prof. Constantin Stere, directorul Direcției Județene de Cultură Prahova, principalul coordonator al acțiunilor cuprinse în actuala ediție a acestor cursuri, îi adresează inginerului Mircea Cosma, președintele Consiliului Județean Prahova, invitația de a lua cuvântul. Precizează că ultimele șase ediții ale cursurilor de la

Vălenii de Munte au fost integral susținute financiar de Consiliul Județean Prahova.

Președintele **Mircea Cosma** își începe alocuțiunea cu afirmația că se străduiește întotdeauna, ca orice om normal, să-și facă datoria față de părinții care l-au crescut și față de învățătorii care i-au pus condeiul în mână. Acestor îndatoriri inițiale s-au adăugat apoi cele desprinse din conștientizarea apartenenței la acest popor și la această țară.

Atâta vreme cât suntem un popor și o țară normală, Cursurile de la Vălenii de Munte vor continua. Aceste cursuri sunt destinate celor ce simt și gândesc românește, care sunt în stare, prin fapte, să afirme mândria de a fi român. Sunt cei care simt mai degrabă chemarea de a merge la Cernăuți, Chișinău ori Soroca, decât la Viena, Paris ori Roma.

Anul 1918 reprezintă pentru toți fiii cei adevărați ai acestei țări anul simbol al vetrei românești reîntregite, anul când visul dintotdeauna al acestui neam s-a împlinit. Vorbitorul ne îndeamnă să purtăm mereu în suflet acest simbol și să luptăm ca, în 2018, cei ce au fost separați de trupul țării să redevină una cu el, pe tot cuprinsul dintre Nistru și Tisa. Toate acestea se vor împlini dacă fiecare și împreună ne vom face datoria față de neamul și țara noastră.

Este amintită ziua de 23 august 1944, impusă nouă de ocupantul sovietic drept sărbătoare a eliberării naționale. Eliberare, de sub cine? Căci eram atunci o țară liberă și ne-am alăturat Antantei de bună voie, contribuind la eliberarea altor țări. Această zi, impusă ca simbol al

eliberării, era, în fapt, începutul unei scelerate cotropiri sovietice.

Peste câteva zile, va fi 23 august. O zi cu semnificația ei reală, total diferită față de minciuna de proporții cu care a fost pavoazată până mai ieri. „În această zi, continuă vorbitorul, noi, cei din Prahova, vom fi la Javgur, un sat în sudul Basarabiei, unde vom dezveli bustul scriitorului și omului politic Constantin Stere, cel care, la 27 martie 1918, împreună cu neamul românesc din Basarabia, a declarat unirea cu patria mamă. Un act răsunător, cu mare încărcătură patriotică.

În acele momente, Regatul Român, aflat în plin război, rămăsese în cuprinsul a cinci județe.

Ceea ce a vrut Stere în 1918, s-a împlinit. Noi, cei de acum, vrem același lucru. Și-l vom împlini arătând tuturor că unirea de la 27 martie 1918 a fost mai puternică decât actul cotropirii pământurilor românești, semnat la 23 august 1939, de către slugile celor doi mari bandiți ai Europei, Stalin și Hitler”.

Este lansată chemarea la unitate, subliniindu-se nevoia împlinirii ei pe spații cât mai largi, căci „ceea ce ni s-a întâmplat nouă negativ și continuă să ni se întâmple, vine din războiul românilor cu românii”.

Martiriul lui Constantin Brâncoveanu are aceeași cauză. Războiul dintre două familii care-și disputau supremația la tron. Cam ce vedem astăzi între partidele politice de la noi. Orbite de lăcomia de putere și înavuțire fără muncă, nu mai au nimic în comun cu interesul național. Astăzi, în loc să contribuim la înflorirea economiei, să construim mai multe poduri spre Basarabia și să avem grijă de soarta românilor din Ucraina, ori de pe

Valea Timocului, ne luptăm între noi, fără să vedem pericolul ce ne așteaptă, rânjind, la doi pași de noi. Se impune de urgență să punem capăt acestei stări sinucigașe. După ce Brâncoveanu a căzut victimă războiului românilor cu românii, în Țara Românească și în Moldova, n-au mai fost domni români. Au fost străini. Ne-au dus înapoi cu dezvoltarea, cu civilizația. Ne-au dus spre interesul lor, să slugărim la bunăstarea lor. Când ne certăm în interiorul nației, altul câștigă și întotdeauna, acel altul este dinafară. Și nu vine să ne aducă, ci să ne ia totul, să ne facă să ne uităm părinții și străbunii, limba și istoria, să uităm c-am fost un popor și am avut o țară.

Am trecut prin asemenea momente de mari sacrificii. Am luat-o mereu de la capăt și am rezistat. E timpul să învățăm din cele întâmplate. Așa ne învață istoria. Așa ne învață Iorga. Așa ne învață cursurile de la Vălenii de Munte. Din ce-a fost, să tragem învățămintele cuvenite și, împreună, să mergem pe calea cea bună.

Suntem de mii de ani aici. Patria noastră n-a fost niciodată a altora, doar a noastră și a străbunilor noștri geto-daci. Cei ce-au venit peste noi s-au risipit ca pleava-n vânt.

De mii de ani creăm și apărăm civilizația în această parte a Europei. De 6000 de ani folosim scrierea; de 2000 de ani păstrăm neolatinitatea în teritoriul de la Tisa până dincolo de Nistru, din Carpații de Nord până la Marea Neagră și dincolo de Dunăre.

După alte câteva scurte și aplaudate incursiuni în istoria mai veche și mai nouă a românilor, Mircea Cosma își continuă discursul:

„Astăzi, în această sală de cursuri, sunt 132 de reprezentanți ai teritoriilor românești din jurul actualei României. Sunt reprezentanți de seamă ai românismului din Ucraina, Ungaria, Serbia, Bulgaria. Din Republica Moldova, sunt delegații importante alcătuite din istorici, oameni de cultură, profesori, gazetari, multe dintre ele conduse de președinți de raioane și de primari.

Sunt mândru că avem asemenea frați. Și plin de admirație pentru puterea și dragostea cu care și-au păstrat limba și obiceiurile tradiționale, tricolorul și crucea, credința în Biserica Neamului și în tăria poporului nostru.

Sunt mândru că suntem tot mai mult și tot mai mulți împreună. Destinul nostru e să fim și să răzvim împreună.

Vă asigur că, dincolo de toate lucrurile pe care le face, Consiliul Județean Prahova va ține sus steagul Universității Populare de la Vălenii de Munte, așa cum îl va ține în tot ceea ce înseamnă interesul neamului românesc. Cu sprijinul larg al marilor oameni români de cultură, din București, Chișinău și Prahova, am finalizat, anul acesta, editarea, în 4 volume, a ***Discursurilor parlamentare*** ale lui Nicolae Iorga. În momentul de față, retipărim ***Istoria războiului pentru întregirea României***, în trei volume, a lui Constantin Kirițescu.

Destinul acestui popor, făurit de marii săi înaintași, Dromichete, Burebista și Decebal, este de a aduce teritoriile dintre Nistru și Tisa în civilizația mondială, cu resursele, mijloacele, cultura și istoria poporului nostru. Facem parte dintr-o generație care s-a născut în pace și a trăit în pace. Și dorim să înfăptuim idealurile noastre naționale tot în pace. Dar, dacă trebuie, știm ce avem de făcut”.

Urmează câteva momente în care, cele patru volume ale Discursurilor parlamentare, semnate de Nicolae Iorga, sunt înmânate, pentru bibliotecile publice locale, tuturor președinților de raioane și primarilor de localități din Basarabia. De asemenea, reprezentanților românilor din Bucovina, Ungaria, Serbia și Bulgaria.

Doamna **Eufrosina Crețu**, președinte al Raionului Leova, vine de mai mulți ani, la cursurile de la Văleni, însoțită întotdeauna de o delegație alcătuită din consilieri, profesori și oameni de cultură. Anul acesta, Leova e reprezentată de 12 persoane.

„Aici, spune domnia sa, avem posibilitatea să ne întâlnim și să punem la cale acțiuni comune, în interesul întregului neam românesc. Învățăturile și proiectele de aici le transmitem celor din raionul Leova, cu deosebire celor tineri, și le aplicăm în viața de toate zilele. Dorim ca integrarea Moldovei în Comunitatea Europeană să devină cât mai repede o realitate. Anul acesta a fost semnat acordul de asociere. Credem cu tărie că prietenii noștri de astăzi vor administra Basarabia în cadrul Uniunii Europene, împlinind aspirațiile părinților lor de a trăi liber și democratic.”

Eufrosina Crețu mulțumește președintelui Mircea Cosma pentru tot ce a făcut și face în direcția sprijinirii ridicării bunăstării materiale și culturale a populației din Raionul Leova. Amintește o serie de acțiuni, între care ridicarea bustului lui Ștefan cel Mare în Parcul Central din Leova și dotarea bibliotecii orașenești cu un mare număr de carte românească. Solicită sprijinul său și al Guvernului României, pentru realizarea podului peste Prut, în dreptul

oraşului Leova, cu o lungime de 198 m şi a unui drum de legătură de 5400 m.

În final, transmite, de asemenea, mulţumiri guvernului actual al României, pentru ajutorul acordat în realizarea unor importante proiecte, fapt ce contribuie la îmbărbătarea şi mobilizarea oamenilor de a merge în ritm mai alert pe drumul ales.

Cursurile, prezentate selectiv, rezumativ și tematic

1. CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ȘI EPOCA SA

Această distinsă personalitate a învățământului, științei, culturii și diplomației românești din ultimele patru decenii ale secolului XX și din această primă parte a mileniului III, și-a legat numele și fapta și de Cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte, odată cu reluarea lor postbelică și până în prezent. Pentru toată această perioadă, Mircea Malița rămâne figura cea mai puternică a acestei instituții, căreia i s-a dăruit cu trup și suflet, atât în calitate de rector, cât și de profesor. A făcut, exemplar și prestigios, ceea ce trebuia să facă un devotat continuator al savantului Nicolae Iorga.

Mulți dintre noi – cei care ne-am legat iubirea și preocupările de Cursurile de vară de la Vălenii de Munte – am avut bucuria, și o avem în continuare, de a fi beneficiarii spiritului său înalt și harului de excelent profesor și povestitor. De fiecare dată, ne acaparează cu farmecul personalității sale, presărat continuu cu pulberi fine de aur cenușiu.

În ultimele două ediții ale cursurilor de vară, i-am simțit lipsa. De curând, într-o convorbire telefonică, și-a exprimat dorința de a fi împreună cu noi, în aceste zile, la Vălenii de Munte.

Știm cât de mult iubește aceste cursuri. Știe cât de mult îl iubim. N-a putut veni. Ne-a trimis însă, cu dragoste, vorbirea sa, cuprinsă în rostirea fiicei sale, doamna Maria Malița.

Este vorba de un eseu închinat lui Constantin Brâncoveanu, lucrare de o mare finețe literară și acuratețe

științifică, pe care o redăm în continuare, păstrând întocmai specificul atât de pregnant și de atrăgător al exprimării sale:

„Era, acest mare Domn Valah, atât de stăpân al treburilor diplomatice și al strategiilor politice, încât, până astăzi, este apreciat drept un geniu al acestor domenii.

Domn al Țării Românești între anii 1688 și 1714, a reușit performanța de a menține relații bune, concomitent, cu cele trei imperii ce le avea în preajmă (otoman, austriac și rus), chiar și atunci când ele se confruntau pe câmpul de luptă. Și dacă luăm în seamă că, pe plan intern, trebuia să țină seamă de complicata formulă a Cantacuzinilor – dominantă în familia sa – avem imaginea unui Bismarck ce plimba patru bile în aer, fără să le scape pe jos. Brâncoveanu, în jocul său diplomatic, a reușit această performanță o vreme bună, dar a patra bilă, cea a boierilor, i-a scăpat din mână, în cele din urmă, aducându-i pieirea.

Brâncoveanu, Domn Valah și Domn Creștin, nu era chiar dintre Cantacuzini. Era, totuși, nepot de-al lor.

Cantacuzinii aveau excelente calități de gospodari, strategi și diplomați. Mai aveau însă, uneori, comportamente aparte când, din ambițioși, deveneau lacomi fără măsură, din isteți, urzitori de comploturi, și din cruzi, de-a dreptul criminali.

Șerban Cantacuzino, predecesorul lui Constantin Brâncoveanu, fusese net în favoarea alianței cu Imperiul Austriac. În acest sens, a trimis o solie la Viena, condusă chiar de fratele său, pentru semnarea tratatului. Marii boieri, printre care și Brâncoveanu, aveau alt punct de

vedere: acela de a fi cât de cât independenți, ținând marile puteri la distanță.

Tratatul cu Austria nu se semnează, delegația se întoarce, Șerban Vodă moare.

Era în 1688. Boierii Cantacuzini, majoritari, îl aleg domn pe Constantin Brâncoveanu. Comportamentul politic al proaspătului domnitor iese repede în evidență. Întinde mâna tuturor cu prietenie, dar fără supunere. Cu turcii, era nevoit să aplice o soluție aparte: o supunere formală și o eschivare continuă, dar bine calculată. Cu Austria, semnează Tratatul lui Șerban în anul următor (1689), grăbit chiar, din cauza clauzei care prevedea ca turcii să nu mai invadeze teritoriul Țării Românești.

Cum arăta diplomația în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu?

Iată, în acest sens, o imagine elocventă: Brâncoveanu, pe terasa Palatului de la Mogoșoaia, primindu-l pe ambasadorul Angliei la Istanbul, acesta trecând special prin Țara Românească pentru a întreține o discuție cu prințul Valah.

Brâncoveanu și-a perfecționat atât de bine cancelaria pentru problemele din afară, încât a adus-o foarte aproape de ceea ce se va numi, peste secole, minister de externe. Avea specialiști în limbi străine, avea soli antrenați pe diverse probleme, pe care-i trimitea peste tot. Avea o anume dotare materială specifică uzanțelor vremii, inclusiv depozite de băuturi, daruri atractive, cai de rasă. Trei linii puternice și permanente de relații uneau țara cu Viena, Istanbul și Moscova. Pe ele circulau scrisorile, soliile, delegațiile oficiale și comerciale. Nu alimenta, ci dimpotrivă, aplană conflictele dintre aceste puteri, așezând

talerele balanței ca să fie într-un permanent echilibru și ținând bilele într-o continuă mișcare aeriană.

Domnii celor două principate române, Brâncoveanu și Cantemir, erau bine informați asupra planurilor ce le aveau imperialii cu cele două țări.

Austriecii făceau tot felul de manevre pentru a smulge turcilor jumătate măcar din posesiunile lor europene. În 1689, ei cer, în mod deschis, Țara Românească: „Opinteau nemții să le fie Dunărea hotar”, notează Ion Neculce. Polonia cerea să i se dea Moldova. La Versailles, se plănuia cununarea lui Sobieski cu o prințesă din Franța, dându-i-se acesteia, ca zestre, țările române.

Ducele de Lorena se visa domn suveran al Țării Românești. Un diplomat francez socotea Valahia „o moșie bună de atribuit oricui”, după nevoile echilibrului politic european.

În ciuda adversităților existente, relațiile cu Austria au fost menținute de Brâncoveanu într-o normalitate destul de bine ancorată. E suficient să amintim că Domnitorul român obține titlul de Principe al Imperiului Austriac și dreptul de ședere în Transilvania, în caz de refugiu, împreună cu familia sa.

Austria era o bilă, menținută cu talent și îndemânare în aer.

Alta era Rusia.

Dornic să-și taie o fereastră către Europa, Petru cel Mare ducea o politică prin care urmărea ieșirea Rusiei la două mări: Baltica și Mediterana. Bunele relații cu Țara Românească îi oferea informații politice ample, proaspete, verificate, despre politica internă și externă otomană,

despre potențialul militar al Porții – obținute prin întinsa rețea diplomatică a lui Brâncoveanu. Solii munteni ai anilor de după 1700, printre care Gheorghe Castriotul, David Corbea, aduceau scrisori cu un conținut mai bogat decât cele trimise de Tolstoi, ambasadorul rus la Istanbul.

Se spune, deseori, că valoarea conducătorilor se măsoară prin capacitatea colaboratorilor.

David Corbea, unul din solii trimiși de Brâncoveanu la Curtea lui Petru I, cu un mesaj, este atât de mult plăcut de țar încât îl reține la cancelaria lui. Provenea din Scheii Brașovului, era inteligent, cultivat, cunoștea patru limbi străine.

Brâncoveanu era circumspect cu Rusia, îi slăbise încrederea în ruși. Aflase el, oare, că Petru îi promisese, lui Rákóczi, Transilvania, Țara Românească și Moldova, în cazul unor reușite ale rușilor?

Cantemir a avut încredere în Petru și a sfârșit prin a pierde tronul și a fi exilat. Trebuia să fi extrem de precaut în fața unui asemenea comportament. În consecință, pune în aplicare o tactică atentă de îndepărtare față de ruși.

Toate mișcărilor lui Brâncoveanu sunt prudente, dar obiectivele de bază rămân. Ele sunt, în bună măsură, legate de posibilitatea înfăptuirii unei mari campanii antiotomane a occidentului, care să aducă suveranitate principatelor române. Acesta era mobilul relațiilor cu apusul.

Cele trei bile sunt mânuite magistral de Domnul român, dar scapă a patra bilă, a boierilor, de care se îndepărtase.

Cantacuzinii decid să se descotorosească de el și îl părăsc la Poartă, dezvăluind relațiile lui strânse cu austrieicii.

Sultanul îl convoacă pentru explicații, împreună cu toată familia sa. Brâncoveanu încă mai crede că darurile, care l-au salvat în 1703, îl vor salva din nou. După sosirea la Istanbul, este arestat și încarcerat la 7 *Turnuri*, marea închisoare de pe malul Mării Marmara. Este cunoscut modul de crimă delirantă în care sunt decapitați, mai întâi copiii, apoi el, într-un spectacol public înfiorător.

Constantin Brâncoveanu a rezistat cu demnitate acestor ultime încercări ale sorții, îmbărbătându-și familia.

De la eșecul de la Viena (1683) încoace, Imperiul otoman intră într-o continuă descreștere, cum spune Cantemir. De atunci, două sute de ani în șir, slăbirea nu s-a oprit. Sultanii și vizirii căzuseră în depresie, în neputința de a rezolva tot mai multe și mai grele probleme ce apăreau, adeseori lăsându-se cuprinși de izbucniri și furii disperate.

Aflați într-o asemenea stare, un Domn român liber, creștin și bogat, curtat de imperiile rivale, devenea ușor ținta mâniilor, a hotărârii de a-l distruge în chinuri, fără să mai rămână vreo urmă din faptul c-a existat.

Aici s-au înșelat. Capul Brâncoveanului a fost obținut de Doamna lui, care l-a trimis în Valahia, la Mănăstirea Sfântul Gheorghe cel Nou, să vegheze sub o candelă. De asemenea, și trupul.

S-au înșelat și mai mult crezând că dispariția lui îi va aduce, între români, o uitare definitivă. A fost total invers.

Odată cu acest act barbar, petrecut la 15 august 1614, se încheie o întreagă eră în istoria românilor. Domnii nu

vor mai fi aleși de români, respectiv de boierii români, ci vor fi trimiși dinafară, în speță, din Fanar, un cartier al Istanbulului. În felul acesta, Poarta otomană credea că înăbușea mândria și lupta pentru libertate a românilor, aspirația lor continuă la realizarea marelui proiect al alianței europene, care să asigure trăinicia libertății pentru popoarele din această parte a continentului.

Pagina care s-a întors la 1714 cuprinde imaginea a doi oameni legendari ai Principatelor Române Dunărene, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir. Statuile lor uriașe le vedem cum se înalță prin vreme și ne fac cu mâna, spunându-ne:

Viitorul este al vostru!”

Acad. Răzvan Theodorescu

Alături de academicienii Dan Berindei și Eugen Simion, dl. Răzvan Theodorescu e un prieten constant al Cursurilor de vară de la Vălenii de Munte, lecțiile susținute de Domnia sa bucurându-se de înalte aprecieri din partea auditorilor. Discursul despre Constantin Brâncoveanu îl prefătează cu laude privind modul impresionant în care s-a desfășurat Comemorarea a trei secole de la martiriul marelui nostru domnitor, atât în țară, cât și dincolo de Prut. Apreciază jertfele fără de număr făcute de-a lungul existenței sale de către neamul românesc.

Trei dintre acestea se reliefează puternic și se înfățișează emblematic pentru români: a lui Mihai Viteazul, a lui Constantin Brâncoveanu și a lui Nicolae Iorga.

Descoperiri recente de documente din arhivele turcești, datorate eminentului turcolog, Mihai Maxim, aduc clarificări asupra unor fapte care erau până acum doar bănuite, bănuite chiar de Nicolae Iorga. Ele vin cu precizări necruțătoare, care coboară de pe pedestal personalități importante ale istoriei românești, precum Stolnicul Constantin Cantacuzino, cel care l-a crescut și sfătuit pe Constantin Brâncoveanu, până în clipa în care l-a părăsit și l-a trădat atât de odios.

Răzvan Theodorescu și-a intitulat lecția sa de astăzi „Elitele românești și turcii în epoca lui Constantin Brâncoveanu”, socotind că acest subiect merită o aplecare specială a celor ce se ocupă de istoria mentalului românesc. În discursul său de recepție la Academia Română, Răzvan Theodorescu a vorbit despre mentalitatea tranzacțională a românilor. Prelua o idee a lui Mihai Ralea, explicând-o istoric, într-un anumit context sud-est european. „Noi am rezistat într-o vreme în care grecii, bulgarii, sârbii, albanezii, ungurii își pierdeau libertatea. Am rezistat și am păstrat statalitatea prin tranzacție, printr-o tranzacție inteligentă, prin negociere. Diplomația românească din toate vremurile – mai puțin din vremea noastră – a fost foarte bună, mergând până la strălucită. Turcii, dincolo de acest moment de-a dreptul barbar, – au fost, în relațiile cu românii, mai toleranți decât ne-am putea imagina.”

Nu sultanul Ahmed al III-lea, – sultanul Epocii Lalelelor – este cel care a ordonat uciderea lui Brâncoveanu. Ahmed al III-lea avea povestea lui, istoria lui, preocupările lui. Imperiul era condus de crudul Gin Ali Pașa. Acesta este asasinul Brâncovenilor. Marele vizir a folosit acest moment pentru a da un exemplu, pentru a înfricoșa pe cei porniți spre libertate. Influențele creștine din mediile occidentale și cele din chiar interiorul imperiului otoman au făcut ca unii sultani (ajunseseră să fie, trei sferturi, de sânge creștin) să renunțe la legea fratricidului. Astfel, către deceniul patru al veacului 17, frații sultanilor îi găsim lăsați în viață. Tot din acel timp, încep să se extindă răscoalele ienicerilor și spahiilor, să se ia atitudine împotriva uciderii celor socotiți vinovați de nesupunere.

În aceste condiții, s-a produs tragicul eveniment cu Domnitorul român, făcând ca ideea lui Gin Ali Pașa să triumfe pentru o vreme. Domina, în lumea creștină bizantină și postbizantină, ideea că Bizanțul se va prăbuși, căci Dumnezeu îi pedepsește astfel pe creștinii din Răsărit pentru trădarea de la Florența, când ortodoxia bizantină s-a unit cu Biserica Romei, ca Bizanțul să se salveze. Și Bizanțul nu s-a salvat. Pedepsa asupra celor care au trădat e trimisă de Dumnezeu prin turci. Ideea trădării credinței de către ortodoxia bizantină a proliferat în Balcani și peste Dunăre, a fost îmbrățișată de Rusia, care voia să facă din Moscova o a treia Romă.

Ion Neculce îi atribuie lui Ștefan cel Mare cuvintele: *Fă pace cu turcii pentru că sunt mai cinstiți decât creștinii.*

Cele două mari trăsături ale poporului nostru sunt latinitatea și statalitatea. Elitele românești au această gândire. Unul dintre cei mai străluciți români, Dimitrie Cantemir, dușmanul de moarte al Brâncovenilor (pe care Brâncoveanu a urmărit să-l atragă, printr-o combinație matrimonială), în *Istoria hieroglifică* dă glas acestui gând: *omul trebuie să fie ca trestia, să se încovoie la toate vânturile. El nu trebuie să fie ca bradul în care se rupe barda.*

De aici s-a născut, la nivelul elitelor politice, acel element trădător – este părerea vorbitorului, pe care o exemplifică și cu aspecte contemporane, cum ar fi „traseismul unor caraghioși care umplu Parlamentul Român de astăzi, cel mai jalnic parlament pe care l-a avut România vreodată, inferior în totul chiar și Marii Adunări Naționale”.

Un asemenea mod de trădare a fost întreținut în mod inteligent de turci. Un jalnic document doveditor în acest sens îl reprezintă inscripția de la Biserica Bucovăț, de lângă Craiova, în care voievodul Alexandru II Mircea vorbește cum „măritul împărat” otoman l-a pus pe fratele său, Petru Șchiopul, pe tronul de la Iași, prin asasinarea lui Ioan Vodă cel Viteaz.

În vremea în care boierii moldoveni și munteni se pierdeau în intrigi și dezbinare, în cea de a treia țară românească, Transilvania, elitele politice stăteau umăr la umăr în fața turcilor. Solidaritatea a funcționat și la polonezi, și la sârbi, în acea vreme. Și la noi, oportunismul inteligent și solidar al elitelor a funcționat cu rezultate salutare în multe momente importante ale istoriei.

Nicolae Iorga l-a iubit în mod aparte pe Brâncoveanu. Simțea, poate, că are o afinitate cu el, care l-a urmat și în moarte. Nicolae Iorga a fost mai mult decât un voievod. A fost peste orice cap încoronat. Nicolae Iorga, ca și Mihai Eminescu, sunt cei pe umerii cărora stă nația română pentru multă vreme de aici înainte.

A ucide ceva, precum strălucirea lui Nicolae Iorga, nu poate fi cuprinsă de o minte normală.

În 1914, la 15 august, la două luni de la atentatul de la Sarajevo, Nicolae Iorga a ținut conferința „Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu”, în care actul uciderii domnitorului este numit „infamul asasinat de stat”.

Tot în 1914, Nicolae Iorga scrie acea carte memorabilă *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața și Domnia lui*, iar șase ani mai târziu, drama în cinci acte, *Constantin Brâncoveanu*.

Brâncoveanu nu și-a dorit domnia. Știa foarte bine nesiguranța Orientului în comparație cu Occidentul. Țările Române erau ca două corăbii pe o mare agitată.

Iorga vorbea de monarhia culturală brâncovenească, pe care o compară cu monarhia culturală a lui Ludovic al XIV-lea. În 1702, cuvântul *Palat* intră în limba română odată cu construcția de la Mogoșoaia. E un concept special care definește reședința suveranului și a membrilor familiei lui. Cuvântul *Palat*, folosit pentru Mogoșoaia, era o rezonanță a acestei mentalități. Mogoșoaia era pentru români ceea ce era Versailles pentru francezi.

În vremea acestui domnitor, prin ceea ce s-a realizat la Mogoșoaia și în atâtea alte locuri, a apărut ceea ce numim, în artă, stilul brâncovenesc, un stil al armoniei în

care domină natura, firescul și umanul, aflate într-o legătură organică, relaxantă și tonică. Un stil care a reverberat până în contemporaneitate, dovedindu-se a fi o moștenire trainică peste timp, ridicată din vigoarea tradiției populare multimilenare și izvoditoare de românism.

Sunt relatate două momente din perioadele lui Carol al II-lea și Ceaușescu Nicolae, momente importante când trebuia să se stabilească înfățișarea unor clădiri românești ce urmau să fie ridicate în străinătate. Această înfățișare a fost croită pornind tot de la stilul brâncovenesc.

„Ceea ce ne-a lăsat moștenire Constantin Brâncoveanu și epoca sa – conchide vorbitorul – sunt valori temeinice, răzbătătoare prin veacuri, asupra cărora avem datoria să ne aplecăm, să le venerăm și să le luăm ca exemplu pentru ceea ce avem de făcut.”

Prof. **Constantin Stere**, înmânându-i domnului academician Răzvan Theodorescu *Discursurile parlamentare* ale lui Nicolae Iorga, îi oferă acestuia prilejul de a intra în dialog cu editorul volumelor, d-na Georgeta Filliti:

R.T. – Doamna Filliti este cât o instituție!

G.F. – Sper că nu te referi la fizicul meu! (aplauze). Vreau să vă spun că eu și dl Răzvan Theodorescu facem parte din poporul mărunț al acestui popor românesc, nu din așa zisele elite politice de la noi, care, Dumnezeu știe cât la sută din ele mai sunt cu adevărat românești, ca să nu mai vorbim de cât la sută din ele mai au ceva comun cu interesul românesc. Acest popor mărunț, din care facem parte, continuă să lucreze pentru binele României. În cazul

nostru, ne preocupăm de istoria noastră – căci asta este meseria noastră pe care o facem cu câtă dăruire și răbdare avem. Ca să faci asemenea lucrări, trebuie să te desprinzi puțin de prezent, să te lași captivat de ceea ce faci, ca apoi să revii în cotidian și să-l servești cu roadele muncii tale.

R.T. – Fiindcă ai spus „poporul mărunț”, adică cel autentic, îți amintesc că, în 1921, Nicolae Iorga a scris unul din cele mai dragi mie articole: „Istoria Țării, prin cei mici”.

Prof. univ. dr. Georgeta Filliti

Doamna Georgeta Filliti se alătură, de-o bună vreme, grupului entuziast de lectori ai cursurilor de vară de la Vălenii de Munte. În același timp, participă la marile proiecte de valorificare și promovare a operei lui Nicolae Iorga, unul din acestea materializându-se prin editarea, în patru volume, a discursurilor parlamentare ale savantului.

La ediția din acest an a cursurilor, Georgeta Filliti abordează o seamă de aspecte relevante din epoca lui Constantin Brâncoveanu, aspecte pe care ne-am străduit să le surprindem în sinteza noastră.

Brâncoveanu, acest inteligent și mare gospodar, absolut dezinteresat pentru sine, a fost întotdeauna în situația de a da, nu de a lua.

În momentul când este chemat la Domnie, înțelege că trebuie să-și asume această răspundere, nu numai pentru sine, ci și pentru cei ce l-au ales, pentru toți cei care

alcătuiau țara. O asemenea mare răspundere, era conștient că n-o poate onora cum trebuie de unul singur. Își face o echipă din oameni competenți și patrioți. Îi pune să jure, le încredințează atribuții și îi trimite în acțiune.

Și, ca orice bun gospodar, ca orice om normal, ca orice bun patriot, se apucă să-și gospodărească țara. Și o face într-o formă absolut desăvârșită, așa cum își făcuse, până atunci, propria gospodărie.

Și bunăstarea țării, a oamenilor ei, capătă contururi tot mai pregnante, vizibile de la distanță.

Brâncoveanu e un om competent, deosebit de competent. Se instruiește singur, se uită în jur, plănuiește bine gândit și acționează. Nu este absolvent al unei academii occidentale, nu are în preajmă profesori celebri, dar are ceva: un extraordinar bun simț. Și ni se dă, în acest sens, un exemplu. Domnitorul Ștefan Cantacuzino i se adresează boierului Constantin Brâncoveanu cu aceste cuvinte:

– Vrei să te măsoari cu mine, să fii Domn? Noi suntem sămânță imperială, iar tu ești reprezentantul unei mămăligi mojice din Oltenia.

Boierul Brâncoveanu s-a uitat compătimitor la el și n-a răspuns. Răspunsul lui a venit prin fapte când i-a urmat la tron.

Reprezentantul mămăligii mojice din Oltenia a arătat prin fapte măsura lucrurilor mari pe care le poate face. Instaurează o perioadă de prosperitate economică, bun gust și comportament civilizat. Voievodul mai face ceva: se uită în jur, observă și se adaptează condițiilor internaționale existente, pentru a facilita bunul mers al țării.

La o privire superficială, din afară, ar părea că este o permanentă tranzacționare, o dare când de partea unuia, când de partea celuilalt. În fond, nu e nici una, nici alta. E un comportament impus de împrejurări neprielnice pentru existența unui stat mic, dornic de a fi lăsat în pace, în munca și în nevoile lui. Sufocați între trei mari imperii, ce puteai face altceva? Și atunci, intervine această extraordinară dibăcie, luciditate, numită azi diplomație.

Toți imperialii voiau supunere, luare de bunuri materiale, de muncă și de vieți înjugate la carul măririi lor.

Vreme de sute de ani, *turcii* au cerut o supunere mai lejeră decât ceilalți și o aprovizionare permanentă din spațiile românești. Ceea ce, în fapt, au și avut. În rest, nu s-au prea amestecat: mentalități diferite, culturi diferite, religii diferite.

Ce vor imperialii din Apus? Același lucru, ba chiar mai mult. Ei sunt mai hămesiți, mai puși pe constrângere, pe întronarea unui regim cazon. Nu cer numai supunerea Țării Românești și aprovizionare, ci chiar rămânerea ei sub ocupație militară, ocupanții trebuind să fie găzduiți și hrăniți de cei ocupați.

Ca să le țină în frâu lăcomia, să mențină balanța în echilibru, Brâncoveanu are nevoie de o contrapondere. Și atunci, ai putea să apelezi la tătari, ori la ruși. Să ne apropiem de ruși, spun sfătuitoarii, că sunt de aceeași credință. Domnitorul însă știe mai multe și înțelege cu mult mai mult decât ar lăsa să se înțeleagă. O apropiere, la nevoie, ar putea-o face, dar cu prudență, cu mare prudență și la o distanță respectabilă, astfel încât să evite răul care ar putea veni din această parte și să nici nu trădeze înțelegerea cu turcul.

Deci, și aici trebuie să mențină o cumpănă. Și o face cu multă înțelepciune și finețe apelând la o subtilă politică de apropiere față de Moldova, față de toți românii aflați dincolo de granițele Țării Românești. În privința aceasta, simte nevoia punerii în practică a unui gând care i-a stăruit pe întreaga domnie. Este acea chemare spirituală pe care o resimte ca pe o datorie față de toți cei dintr-un neam cu el, chiar dacă sunt trăitori în alte state decât al lui.

Dacă Mihai Viteazul realizează prima unire a celor trei țări române, Constantin Brâncoveanu reușește un lucru extraordinar: să le unească prin cultură: ridică biserici în toate cele trei spații românești, tipărește cărți, înființează tipografii, găzduiește scriitori, oameni ai bisericii etc. Realizează o veritabilă osmoză între moldoveni, ardeleni și munteni, un fapt important care și-a adus contribuția lui la unirea de la 1859, și la desăvârșirea ei în 1918.

Aceste acțiuni se desfășoară, cu deosebire, în Transilvania. Construiește foarte mult aici, îndeosebi biserici. Aceste demersuri domnești nu sunt scutite de decepții. Una din ele se petrece chiar în prima parte a domniei. Căpetenia Bisericii ortodoxe din Transilvania, Atanasie, trece la catolicism, trădând ortodoxismul și pe Constantin Brâncoveanu. Pentru fapta lui, românii din Transilvania l-au numit Satanasiu. Domnitorul a fost nespus de îndurerat de acest comportament. Urmărindu-i reacțiile, constatăm că nu se dovedește a fi vindicativ, nu păstrează dușmănia.

În istoria universală, felul în care a fost ucis Constantin Brâncoveanu, rămâne absolut unic. Pe de o parte, prin atitudinea primitivă, de-a dreptul barbară, diabolică a celor ce l-au ucis; pe de cealaltă parte, prin

atitudinea Domnitorului, Constantin Brâncoveanu, de o demnitate și o tărie uimitoare.

Asupra lui s-au făcut presiuni felurite. Se putea salva printr-un singur gest: renunțarea la credința ortodoxă. Vodă spune un adevăr rămas pilduitor pentru acest om unic din istoria noastră:

„Dacă eram o persoană de rând, puteam să abjur, dar eu sunt Domnul unei țări, reprezint un popor, un neam și n-am acest drept”

Și mai face Domnitorul un lucru care-l singularizează, nu doar în spațiul nostru, ci al întregului continent. Ca supremă formă de supliciu, otomanii au hotărât ca voievodul să fie ucis ultimul, după ce, în fața lui, să fie sacrificați copiii, după ce pătimiseră trei luni în beciurile de la 7 *turnuri*. Trei, dintre copii, căpătaseră, prin educație, acea tărie morală ca să reziste. Unul singur, cel mai mic, de 12 ani, n-a putut privi cu seninătate pregătirile pentru uciderea lui. Micul Matei a fost la un pas de a spune: Da, eu abjur! Vodă este cel care-l dojenește: Să nu faci lucrul acesta!

Constantin Brâncoveanu rămâne o efigie pentru trecutul nostru eroic cu care trebuie să ne mândrim.

Astăzi, imaginea lui este cu atât mai puternică, mai pilduitoare. Ce legătură putem vedea între faptele lui și ceea ce se întâmplă acum în spațiul românesc? Această prăpastie între un trecut plin de demnitate și niște abjurări –, nu de factură religioasă, ci de la morală, demnitate și de la interesul pentru binele țării, este de-a dreptul hidoasă, degradantă până și pentru cea mai primitivă ființă umană.

Constantin Stere: Exemplul lui Constantin Brâncoveanu a rămas adânc săpat în memoria românilor. El ne-a îmbărbătat în momente de restriște și ne îmbărbătează și astăzi. Mai ales astăzi, când societatea noastră din ultimii 25 de ani a fost secătuită de exemple pozitive, de minime valori politice. Acești ultimi 25 de ani abundă, din păcate, de exemplele negative ale politicianului, de-a dreptul dezastruoase pentru orice societate.

Irina Dragnea Comișel

Profesor doctor, cercetător în spațiile muzicologiei (și nu numai), Irina Dragnea Comișel este, prin origine, legată de județul Prahova, prin mama sa, profesor universitar, folclorist și muzicolog, Emilia Comișel, soră cu celebrul compozitor Florin Comișel. Părinții celor doi proeminenți oameni de cultură și artă sunt de fel din comuna Ogretin – Prahova. Tatăl, Gheorghe Comișel, învățător cu alese virtuți muzicale, a cules și a prelucrat cântece populare, a înființat și a dirijat valoroase formații corale, atât în comuna Izvoarele – unde a funcționat, o vreme, ca învățător (aici, s-a născut Emilia), cât și la Vălenii de Munte și la Ploiești (aici, s-a născut Florin). Gheorghe Comișel a fost un colaborator apropiat al lui Nicolae Iorga. Cu formațiile sale corale, a participat la numeroase activități organizate de savant, inclusiv la Cursurile de vară de la Vălenii de Munte.

Emilia și Florin Comișel au păstrat cu Prahova permanente legături, atât de familie cât și culturale. Această tradiție este continuată de Irina Dragnea Comișel.

Cuvântarea susținută de Domnia sa la actuala ediție a cursurilor de vară este intitulată „Sfântul martir Constantin Brâncoveanu”.

În partea de început, sunt cuprinse date importante legate de biografia domnitorului Valah.

S-a născut în Oltenia, în 1654 și a domnit în Țara Românească, timp de 26 de ani, de la 1688 și până în anul morții sale dramatice, 1714. Biserica Ortodoxă Română îl omagiază la 16 august.

Era fiul postelnicului Papa (Matei) Brâncoveanu, ucis în timpul revoltei seimenilor și dorobanților, ridicați împotriva hotărârii domnitorului Constantin Șerban de a-i concedia și expulza din Principat, majoritatea acestora fiind din Serbia. A fost ucis la poalele Dealului Mitropoliei. Constantin, fiul său, a fost salvat de la moarte prin înlocuirea lui cu un copil de Țigan. Pe locul producerii acestui tragic eveniment, a fost ridicată o cruce de piatră, de nepotul lui Matei Brâncoveanu, Logofătul Constantin II.

Viitorul domnitor a fost crescut de mama sa, Stanca, „cantacuzinește”, cum ne spune Iorga. A învățat greaca, latina, slavona și o seamă de alte lucruri necesare, oferite de unchiul său, Stolnicul Constantin Cantacuzino.

În 1674, Constantin Brâncoveanu se căsătorește cu Maria (Marica), fata postelnicului Neagoe și nepoata lui Antonie Vodă din Popești (Prahova). A avut patru băieți și șapte fete. În ordinea nașterii lor, cei patru fii se numeau Constantin, Ștefan, Radu și Matei. La execuția din 1714,

toți cei patru băieți au fost decapitați. Dintre ei, primul născut, Constantin, era căsătorit cu fiica Vornicului Ion Balș și avea un băiat, purtând tot numele de Constantin. Soția domnitorului, cu cele șapte fete și nepotul Constantin au asistat la execuție și urmau să aibă aceeași soartă. La insistențele reprezentanților Austriei, Rusiei și Poloniei, prezenți la acest act barbar, Poarta a acceptat răscumpărarea, în schimbul sumei de 50000 de reali și a surghiunului în Asia Mică.

În continuare, Irina Dragnea Comișel se oprește asupra preocupărilor constante ale Domnitorului pentru înflorirea culturală a țării și a vieții spirituale. A ridicat un mare număr de construcții religioase și laice, acțiune de o amploare deosebită, nemaiîntâlnită până la el, contribuind, în cea mai mare măsură, cu banii lui. A reparat, în același timp, construcțiile meritorii mai vechi, a înființat tipografii și a promovat limba română în publicații. Și toate acestea, nu numai în Țara Românească, ci și în Transilvania și Moldova.

Dintre construcțiile civile de o extraordinară frumusețe, sunt menționate Palatul de la Mogoșoaia, Palatul Domnesc din București (azi, dispărut) și Palatul din Potlogi, apropiat, ca stil, de cel din Mogoșoaia. Aceste construcții (și multe altele din timpul acestei domnii) îmbină armonios – în arhitectură, pictură și sculptură – tradiția autohtonă, stilul neobizantin, ideile novatoare ale renașcentismului italian, unele elemente turcești, într-un nou stil, potrivit cu natura țării și cu firea locuitorilor ei, stil care e cunoscut sub denumirea de *stil brâncovenesc*.

Sunt trecute în revistă o seamă de construcții bisericești. Complexul Hurezi (azi, Horezu) cuprinde patru

biserici și mai multe clădiri anexă. Prima biserică e ctitorită chiar de domnitor; a doua, de Marica Doamna; a treia, de Constantin (primul născut) și a patra de Ștefan (al doilea fiu). Biserița veche, de lemn, Mamu, la care obișnuia să se închine Maria, mama domnitorului, a fost refăcută de acesta din cărămidă, în onoarea părinților săi. În tablourile votive de aici, imaginile înfățișează familia Domnitorului, având în partea stângă părinții, iar în dreapta, bunicii.

Este evidențiată și Biserica „Sfântul Gheorghe Nou”, din București, în care se află rămășițele trupești ale Domnitorului. Enumerarea continuă cu Biserica „Sfânta Ecaterina” de la Râmnicul Sărat, apoi cu cele restaurate (Cozia, Arnota, Bistrița, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Curtea de Argeș, Snagov, Domnească și Sf. Dumitru din Târgoviște, Mănăstirea Dealu etc.).

Sunt pomeniți cei doi zugravi renumiți ai epocii – Pârvu Mutu și Constantinos (acesta a format o adevărată „școală” de zugravi la Horezu).

Dintre lăcașurile sfinte, ridicate în Transilvania, e amintit Complexul de la Sâmbăta de Sus, ultimul bastion al ortodoxiei în Ardeal. Ca urmare a politicii de trecere forțată a românilor din Ardeal la catolicism, imperialii au ordonat arderea tuturor lăcașurilor ortodoxe de cult. Complexul din Sâmbăta de Sus a fost supus demolării în 1783, începând cu chiliile și continuând cu biserica. În ciuda acestor acțiuni distructive, localnicii au intervenit permanent și au păstrat în funcție această ctitorie brâncovenească.

Este aruncată o privire și asupra cântecului epic românesc, închinat lui Constantin Brâncoveanu, apreciind

contribuția pe care a adus-o acesta, de-a lungul veacurilor, la neuitarea acestui mare creștin și român. Se remarcă faptul că toate variantele cunoscute ale baladei despre Brâncoveanu „se axează în special pe momentul tragic al execuției familiei Brâncoveanu. Este deosebit de impresionant refuzul repetat al Domnitorului de a se dezice de credința creștină, cu toată sfâșierea produsă de pierderea celor patru fii ai săi și a stolnicului Ienăchiță Văcărescu”.

Încheiem aceste momente, reținute din prelegerea doamnei prof. dr. Irina Dragnea Comișel, cu citatul ales din *Cursul de folclor muzical* (1967, 1969) al prof. univ. dr. etnolog, Emilia Comișel, citat referitor, firește, la genul baladesc:

„Expresia nemijlocită, puternică, rezultată din participarea afectivă intensă a interpretului, impresionează profund auditorul care trăiește conținutul baladei, se entuziasmează, se bucură de victoriile eroului, îi admiră curajul, se îndoiește de greutățile pe care le are de întâmpinat, manifestând aceasta prin exclamații, aprobări, gesturi, comentarii ironice”.

Petre Țurlea

Profesor universitar, om politic și cercetător de anvergură în domeniul științelor istorice, Petre Țurlea s-a evidențiat și prin numeroasele lucrări închinare savantului Nicolae Iorga, precum și prin consecvența participării la cursurile de vară de la Vălenii de Munte.

Referindu-se la mentalitatea tranzacțională a românilor, o prezintă pe cele două paliere ale ei. Cea pozitivă, mai întâi, purtată în interesul națiunii, pe care o putem numi diplomație. Aceasta este de acceptat și de laudă, ca în cazul lui Constantin Brâncoveanu. Cea negativă este cea purtată pentru satisfacerea intereselor proprii ale unei persoane sau ale unei grupări, aducând prejudicii interesului națiunii. Aceasta este condamnată.

Mentalitatea tranzacțională a celor ajunși să facă astăzi politică în România este una negativă, dăunătoare profund poporului român și în contradicție cu ceea ce înseamnă statul de drept. Istoricul își argumentează afirmația arătând că, din 1996 încoace, toate grupările politice, ajunse la guvernare, au obținut sprijinul UDMR-ului, în schimbul satisfacerii unor solicitări contrare interesului național, românii din zonele cu populație majoritar maghiară ajungând să fie tratați, în propria țară, ca niște străini într-un spațiu supus deznaționalizării.

După acest incurs, vorbitorul se cantonează pe epoca Brâncoveanu, evidențiind, mai întâi, meritul său extraordinar în realizarea și menținerea durabilă a echilibrului Țării Românești cu puterile europene ale vremii. Faptul că și-a pierdut viața în această acțiune nu trebuie să ne conducă la ideea că politica sa a ieșit înfrântă. Politica sa a fost benefică pentru starea țării și a rămas un exemplu, demn de urmat, pentru generațiile următoare.

În 1914, când, la propunerea lui Nicolae Iorga, s-au comemorat 200 de ani de la moartea lui Brâncoveanu și a fiilor săi, Partidul Naționalist l-a scos în față pe domnitor

ca pe un simbol al patriotismului, contribuind și prin aceasta la consolidarea unității naționale.

În acel an, la Râmnicul Vâlcea se ridică un monument lui Constantin Brâncoveanu. La dezvelirea lui, este invitat, în numele populației, și Nicolae Iorga. Iată cum, într-un orașel mic, reverberațiile curentului naționalist promovat de savant au făcut să se îndrepte ochii spre istoria neamului, spre marile ei valori, în speță, spre marele fiu, Constantin Brâncoveanu.

Dezvelirea monumentului de la Râmnicul Vâlcea a avut loc în martie 1914. Participarea populației a fost masivă, iar prezența lui Iorga și a discursului său, de-a dreptul fulminante.

La 14 aprilie 1914, Nicolae Iorga propune, în plenul Camerei deputaților, adoptarea unei hotărâri cu privire la comemorarea lui Brâncoveanu:

„Pentru a se comemora, după cuviință, împlinirea a 200 de ani de când Vodă Brâncoveanu, ctitor al atâtor biserici și mănăstiri, strălucit patron al artei și culturii românești, baci apărător al neamului său, care, în ceasuri grele, și-a mântuit zilele lângă trupurile măcelărite ale fiilor ca martir al credinței creștine și al autonomiei naționale, Camera își exprimă dorința să dea un caracter deosebit zilei de 15 august 1914, care reamintește o așa de mare și scumpă jertfă”.

Lui Nicolae Iorga i s-au alăturat atunci 28 de parlamentari, între care viitorul ministru, Gh. Mârzescu, A.C. Cuza și ploieșteanul Ion Ionescu Quintus.

Autoritățile centrale ale statului și bisericii ortodoxe românești sunt chemate să realizeze o comemorare majoră.

În iulie, începe primul război mondial. Preocupările statului român sunt tot mai mult îndreptate spre a găsi soluția împlinirii unității naționale. I.G. Duca, ministrul educației în acea vreme, îi scrie lui Nicolae Iorga că guvernul și primul ministru, Ionel Brătianu, apreciază că, în condițiile aceluși moment, comemorarea trebuie amânată, preocupările fiind îndreptate către alte direcții.

Biserica ortodoxă acceptă comemorarea. În numele ei, mitropolitul Moldovei îi trimite lui Iorga următoarea telegramă:

„Din convingerea unei datorii sfinte și într-un gând cu clerul și cu poporul Moldovei, luăm parte la evlavioasa pomenire a Voievodului Constantin Brâncoveanu, care, acum 200 de ani, împreună cu fiii lui, s-a jertfit până la adevărata mucenicie apărând legea și țara. Dragostea care a încălzit la luptă pe Brâncoveanu și fiii lui, să ne fie nouă o pildă, mai ales azi”.

Brâncoveanu era o pildă pentru românii aceluși an crucial, contribuind la consolidarea conștiinței naționale și a convingerii că doar solidaritatea națională, de sus până jos, poate să ducă la desăvârșirea unității naționale.

Cu puțin timp înainte de împlinirea celor două secole de la moartea domnitorului, se petrece un moment memorabil. Arheologul Virgil Drăghiceanu, fost student al lui Nicolae Iorga, descoperă mormântul lui Constantin Brâncoveanu. Pe 10 iulie 1914, acesta îi trimite lui Nicolae Iorga textul inscripțiilor de pe cele trei candelă găsite de el în Biserica „Sfântul Gheorghe cel Nou” din București. Pe o a treia candelă, cea mai importantă, scrie așa:

„Această candelă, ce s-au dat la Sfântul Gheorghe cel Nou, luminează unde odihnesc oasele fericitului Domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod și iaste făcută de Doamna Măriei Sale, Maria, care și Măria Sa nădăjduiește în Domnul iarăși aici să i se odihnească oasele”.

Iulie 12, 7228 (1720)

S-a procedat așa, fără inscripție tombală, pentru că încă exista, la acea vreme, o teamă foarte mare, pentru reacția represivă a turcilor.

Într-o altă scrisoare, tot din iulie 1914, Virgil Drăghiceanu spune:

„Candela, foarte mare, e de o factură curat brâncovenească, inscripția este turnată odată cu candela. Cred că este cea mai frumoasă candelă ce avem. Ca motive decorative, sunt flori de acant...

Pentru mine nu mai e nicio îndoială că ne aflăm în fața mormântului lui Constantin Brâncoveanu, în care zace și Doamna Măriei Sale”.

În „Neamul Românesc” din 20 iulie 1914, Nicolae Iorga apreciază această descoperire, socotind-o una dintre cele mai strălucite ce s-au făcut în anii din urmă. (Virgil Drăghiceanu, peste câțiva ani, făcând săpături la Curtea de Argeș, a descoperit una dintre cele mai importante – poate cea mai importantă – inscripții din evul mediu timpuriu românesc, în Biserica Sfântul Nicolae, care se traduce așa: „În anul 6860, la Câmpulung au răposat marele Basarab Voievod”).

La 10 august 1914, Nicolae Iorga îndeamnă populația bucureșteană să participe la comemorarea lui Brâncoveanu. Manifestarea a avut loc în miezul zilei de 15

august. Seara, la Ateneul Român, Nicolae Iorga a ținut o conferință în fața unei săli arhipline, în care a subliniat pilda pe care Domnitorul o lasă generațiilor românești actuale.

În conferința pe care a ținut-o la Galați, în 6 septembrie 1914, vorbind despre patriotism, se referă pe larg și la pilda lui Constantin Brâncoveanu, subliniind că **patriotism** înseamnă nu numai jertfa de sine pentru țară și pentru neam, ci și lucrul bine făcut, de fiecare dintre noi, în fiecare zi a anului, fapt ce contribuie esențial la întărirea țării.

Petre Țurlea își încheie prelegerea cu cuvintele:

„Ne întâlnim la Vălenii de Munte în jurul personalității lui Nicolae Iorga și al unor mari momente din istoria națională, precum Epoca lui Constantin Brâncoveanu, nu doar pentru a omagia, ci și pentru a ne afirma hotărârea de apărare a credinței și a neamului românesc în orice împrejurări, urmând exemplul iluștrilor noștri înaintași”.

Prof. dr. Alexandru I. Bădulescu

Profesor, muzicolog și om de cultură, Al. I. Bădulescu este o permanență a Cursurilor de vară de la Vălenii de Munte, din ultimele decenii.

În luarea sa de cuvânt, expune o seamă de informații despre Constantin Brâncoveanu, din care semnalăm câteva, în ordinea prezentării lor.

La inițiativa Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, din 29 octombrie 2012, s-a stabilit ca anul 2014

să fie deopotrivă Anul Sfintei Euharistii și Anul Sfinților Martiri Brâncoveanu.

În zilele de 21, 22 și 23 mai 2014, în București, a avut loc o amplă procesiune dedicată Domnitorului, prima săvârșindu-se în 1934, la inițiativa patriarhului Miron Cristea. Acum, moaștele Brâncoveanului nu vor mai fi reînhumate, rămânând la Biserica „Sf. Gheorghe cel Nou” din București, într-o raclă specială, din argint aurit, lucrată de măicuțele de la Mănăstirea Pasărea.

La 26 iunie, în acest an, la Academia Română, la Patriarhie și la Facultatea de Teologie din București, s-au desfășurat sesiuni solemne închinare marelui comemorat.

O altă manifestare de vârf se configurează în ziua de 17 august, când se resfințește pictura de la Biserica „Sfântul Gheorghe cel Nou”. Participă reprezentanți, la cel mai înalt grad, ai Patriarhiei Române și ai Patriarhiilor din Antiohia, Alexandria, Ierusalim, Georgia, Albania, Bulgaria și din alte spații, în care Brâncoveanu i-a sprijinit pe credincioși, construindu-le bisericii și dăruindu-le cărți.

Vorbitorul se referă și la conflictul dintre Brâncoveanu și Cantacuzini. Neînțelegera a apărut la câțiva ani de la preluarea domniei. Pe acest fond, a fost chemat la Poartă în 1873, dar a reușit să rămână în continuare pe tron. Conflictul s-a accentuat după lupta de la Stănilești, din 1711, când turcii au sesizat neimplicarea lui Brâncoveanu.

În scrisorile trimise la Constantinopol, este acuzat de Cantacuzini, printre altele, că:

– ține corespondență, în secret, cu Austria, Rusia, Polonia și Republica Veneția, cărora le furnizează informații referitoare la turci;

– locuiește 6-7 luni pe an la Târgoviște, pentru a putea fugi mai repede cu familia în Transilvania, unde a obținut drept de refugiu și are amenajate domenii în acest scop;

– a încălcat interdicția stabilită de poartă domnitorilor români de a bate monede proprii (Brâncoveanu a scos, în Transilvania, monede de aur, cu valoare începând de la doi până la zece galbeni, sub formă de medalie cu două fețe: pe una, cu stema Țării Românești; pe cealaltă, cu chipul Domnitorului, în scopul marcării celor 25 de ani de domnie și împlinirii vârstei de 60 de ani).

Poarta ajunge pe punctul de a nu mai avea încredere nici în Brâncoveanu, nici în Cantacuzini.

Cunoscând perspicacitatea deosebită a Brâncoveanului, Sultanul caută să-i risipească acestuia orice bănuială față de ceea ce urma să facă.

Brâncoveanu ceruse Porții acordul pentru căsătoria lui Radu, cel de al treilea fiu al său, cu fiica lui Antioh Cantemir. Sultanul îi transmite acest acord chiar cu câteva zile înainte de mazelirea pe care o planificase. În acest fel, demonstra faptic că relațiile imperialilor otomani cu domnul valah rămâneau pe un făgaș normal. Asta se întâmpla în martie 1714. Tot în martie, pe cincisprezece, familia domnitorului e lovită de moartea celei mai mari fiice, Stanca.

La nici o săptămână de la înmormântarea fetei, pe 23 martie, trimisul Porții Otomane, Mustafa Aga, vine în capitala Țării Românești. Este primit cu alai, în Palat, în chiar sala tronului. Venirea lui era înțeleasă ca un semn menit să aline durerea familiei domnitoare. Dar, imediat

după finalizarea protocolului de primire, Mustafa scoate însemnul de mazilire, năframa de mătase neagră, și i-o pune pe umăr. Când Vodă a cerut îngăduința de a se așeza pe scaunul domnesc, nu i s-a aprobat, spunându-i-se că e deja ocupat. S-a dat citire actului de destituire, în fața mitropolitului și a boierilor.

Părăsind Sala tronului, Constantin Brâncoveanu i-ar fi spus lui Ștefan Cantacuzino:

– Finule Ștefan, dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia lui! Dacă sunt însă, fructul răutății omenești pentru pieirea mea, oprească-se asupra făptuitorilor judecata divină.

Din cuprinsul acestei intervenții, selectăm și citatul din Gh. Șincai, referitor la îndemnul lui Constantin Brâncoveanu adresat copiilor săi, înainte de moarte:

– Stați tari și bărbătește, dragii mei! Să nu băgați seama de moarte! Priviți la Hristos, mântuitorul nostru, cât a răbdat pentru noi și cu ce moarte de ocară a murit. Credeți tare întru aceasta și nu vă mișcați, nici să vă clintiți din credința voastră!

Vorbitorul își încheie discursul amintind ascultătorilor că Maria, soția lui Brâncoveanu, era de fel prahoveancă, os domnesc, nepoată a lui Antonie Vodă din satul Popești, de la marginea Ploieștiului.

Prin strădania Doamnei Maria, în 1720, se reușește răscumpărarea osemintelor lui Brâncoveanu (în schimbul sumei de 50000 de galbeni, sumă adunată de prietenii brâncovenilor) și înhumarea lor, în mare taină, la Biserica „Sfântul Gheorghe cel Nou” din București.

Au urmat câteva întrebări din partea cursanților, referitoare la epoca lui Brâncoveanu și la oglindirea ei în literatura și muzica cultă de la noi.

C. Manolache: Epoca lui Constantin Brâncoveanu s-a dovedit a fi una deosebit de înfloritoare din toate punctele de vedere. Acest fapt nu s-ar fi putut împlini fără existența unui dinamism cultural puternic, angrenat amplu cu toate sectoarele vieții sociale. Societatea românească de atunci – ca, de altfel, din toate timpurile – dispunea de un potențial de dezvoltare gata oricând să fie declanșat ca și astăzi. Și trebuia acel factor de vârf, inteligent și vizionar, cu rol de declanșare, organizare și conducere a fenomenului. Românii aceluși timp l-au avut în persoana lui Constantin Brâncoveanu. Rezultatele au fost pe măsura valorii, competenței și dăruirii conducătorului. Rezultatele s-au văzut, au creat o epocă. Și se văd și astăzi, angrenate într-o perpetuare plină de vitalitate. Și această epocă de mari împliniri poartă, pe drept, numele Brâncoveanu. Un conducător luminat, un adevărat conducător dăruit cu toată ființa lui Dumnezeu și Neamului său.

Brâncoveanu a ridicat numeroase lăcașe de cult, pe toate teritoriile românești și chiar în marile centre ale ortodoxiei europene. Iar în ele, școli cu predare în limba română, cursuri de pregătire în mai toate meseriile vremii, editare și tipărire de carte religioasă și laică.

Al. I. Bădulescu: Importanța pe care Brâncoveanu a dat-o credinței, învățământului, culturii și artei este evidentă. Aduc ca argument, în acest sens, încă un fapt.

În 1694, terminase reorganizarea Academiei Domnești de la Mănăstirea *Sfântul Sava* din București,

căreia îi încredințase un rol deosebit în promovarea culturii în rândul românilor și în conectarea cu marile centre culturale ale vremii.

Brâncoveanu a construit lăcașuri românești de cult și în mari centre culturale străine, cum ar fi la Constantinopol sau la Muntele Athos. Iar unde n-a construit, a finanțat Patriarhii românești: la Ierusalim, Antiohia, Alexandria, Sinai, Georgia etc.

De la Constantin Brâncoveanu ne-au rămas adevărate capodopere arhitectonice, încrustații în lemn, picturi etc., dar și multe tipărituri – o veritabilă avere.

La 11 mai 1967, profesorul emerit Nicolae Simache, cel care a înființat rețeaua de muzee de istorie în Prahova, Dâmbovița și Buzău, inaugurează la Târgoviște *Muzeul Național al Tiparului și Cărții Românești*. Patru ani mai târziu, deschide în Palatul Domnesc din Brebu – Prahova, Expoziția permanentă *Epoca voievozilor Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu*, în care sunt prezente, de asemenea, numeroase cărți brâncovenești.

C. Manolache: Cultura tradițională românească prezintă și astăzi personalitatea lui Brâncoveanu, în texte de baladă și legendă, în pictură și sculptură în lemn. Astfel, în comuna Izvoarele, satul Homorâciu, rapsozi populari, precum Ion Morcov și Vasile Alexe, deapănă deseori povestea în versuri a Brâncoveanului și a familiei sale, ca și când faptele s-ar fi petrecut nu chiar așa de mult. Sculptorul Gigi Gheorghiu din Seciu i-a croit bustul în lemn de tei, iar Nicolae Ioniță, din Aluniș, i-a săpat chipul, tot în lemn de tei, aidoma unei icoane, pe care o ține prinsă, alături de celelalte, pe peretele de răsărit al casei sale.

În literatura cultă, Brâncoveanu încă nu și-a aflat oglindirea cea mare pe care o merită. Deja câteva nume ilustre s-au încumetat să pătrundă în universul bogat al epocii sale: Gh. Șincai, Vasile Alecsandri, Nicolae Iorga.

Dintre aceste puține lucrări literare, cea mai relevantă rămâne drama lui Nicolae Iorga, purtând ca titlu chiar numele domnitorului.

Al. I. Bădulescu: În 1969, această piesă a fost adaptată radiofonic de Dan Tărchilă și difuzată radiofonic în același an, la 9 aprilie. Ea se află în fonoteca de aur a Radiodifuziunii Române și ar merita să fie reluată.

Personajele dramei sunt interpretate de mari personalități ale scenei românești: G. Ionescu Gion (C. Brâncoveanu), Irina Răchițeanu Șirianu (Maria Brâncoveanu), George Calboreanu (Mitropolitul), Fory Etterle (Constantin Cantacuzino), Gh. Cozorici (Radu Greceanu), Ion Henter (Pașa Salih), Octavian Cotescu (recitatorul).

C. Manolache: Alături de literatură, creația muzicală românească rămâne și ea mult datorare Epocii Brâncoveanu.

Al. I. Bădulescu: Consemnăm totuși câteva realizări datorate unor nume sonore, precum Gh. Ștefănescu (1848-1925), Iacob Mureșeanu (1857-1917), Sabin Drăgoi (1894-1968), Gheorghe Dumitrescu (1914-1996). La aceste nume se adaugă și contemporanul nostru, Doru Popovici.

2. PERSONALITĂȚI ROMÂNEȘTI DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

Nicolae Iorga

C. Manolache

Rămâi captivat și uimit peste măsură când pătrunzi în cunoașterea vieții și operei savantului Nicolae Iorga.

Te întrebi cum de-a fost cu puțință ca un semen de-al tău, într-o viață oprită la 69 de ani, să cerceteze și să scrie atât de mult, să aibă atâta învățătură și s-o dăruiască tuturor, cu har inegalabil, de apostol și profet.

Te întrebi, și-n galopul teribil al căutării în arealul percepției omenești, afli doar câteva palide frânturi de răspuns.

A muncit enorm și pătimaș, acumulând cunoștințe vaste, sintetizându-le și creând cu o rapiditate și o precizie ieșită din comun. Îți trebuie ani buni numai ca să-i străbați scrierile, o echipă de specialiști ca să le studieze, și alți ani buni, ca să-i umbli drumurile și să-i reconstitui, fie și numai imaginar, faptele: profesor universitar la București și, periodic, la Iași și la Paris, cercetător în marile arhive și biblioteci din țară și din Europa, precum și al întregului teritoriu etnic românesc, conducător de ziare și reviste, de organizații obștești și politice, creator de instituții culturale și științifice, membru activ și de onoare al mai multor academii și institute de prestigiu din lume, deputat, președinte al consiliului de miniștri, consilier regal...

Dăruit cu întreaga sa ființă neamului românesc, Nicolae Iorga l-a slujit cu dragoste și credință statornică, până în ultima clipă.

„Sunt oameni..., printre care, din fericire, mă număr și eu, care, înaintea oricărui lucru se întreabă dacă lucrul acela aduce vreun folos societății, dacă el corespunde unui ideal, unei necesități a societății întregi.” (N. Iorga: „Cuvântare la deschiderea cursurilor de vară ale Universității Populare, Vălenii de Munte, 1937)

Viața lui Nicolae Iorga este, de la un capăt la altul, un drum al iubirii pentru semenii săi harnici și morali, și al înverșunării împotriva „celor fără Dumnezeu, lacomi, corupți și stricați.”

E un drum cristic, cu faptele și învățăturile lui, cu pătimirile și golgota lui, dar și cu înălțarea, de-a pururi, în nemurire.

Creația sa este un imens și fascinant tărâm de adevăr și frumusețe. Cine îl străbate devine mai bogat în învățăminte și mai înțelept, mai stăpân pe sine și mai încrezător în propriile forțe. Privirile lui vor putea străpunge dincolo de prima înfățișare a lucrurilor și mai cu seamă, vor putea să afle rostul propriei existențe și drumul care duce la împlinirea acestui rost.

Cunoaște Vălenii de Munte în vara anului 1907

Hotărârea de a se așeza aici a venit repede și din toată inima. Va face din acest loc un centru cultural pentru toată românitatea.

Cu banii obținuți de la ministrul Spiru Haret (Ministerul Cultelor), reprezentând drepturile de autor pentru *Istoria bisericii române* (4000 de lei), cumpără, în

cursul lunii iulie, „o căsuță simpatică în dărapănarea ei”, așezată într-o livadă părăsită, aproape sălbătică. „Romantismul acestui colț de pustiu mă atrăgea, fiica mea cea mare avea grabnică nevoie de aer, de neconținut aer, – și ce frumoasă era aici imaculata iarnă, cu sărutul soarelui..., cu pitoreștile cortegii ale irozilor, mergând foarte serioși, ca la Botoșanii mei, din casă în casă.”

Locuința este reparată în câteva zile de meșterii locali și profesorul trăiește din plin bucuria simplă, omenească, de a avea un loc al său, (era, de fapt, prima sa proprietate), în care să se miște în voie, după îndemnul inimii.

Seara, îi plăcea să rămână în grădinița casei, împreună cu fostul său coleg de la liceul din Iași, doctorul Pârvu, acum medic al orașului, și cu farmacistul C. Müller și alți localnici, „serviți cu berea tutungiului Anastasescu”.

„Era ceva de creat în acest colț de lume pustie”.
(N.I., *O viață de om...*)

În ianuarie 1908, cumpără o altă casă (actualul muzeu memorial), în care se mută în aprilie acel an, părăsind definitiv locuința din strada Buzești, nr. 42 din București.

Tipografia

Iarna anului 1908 încă se mai afla în drepturile ei când, în curtea primei locuințe, începe construcția Tipografiei, cu „bunii meșteri, plini de tradiție, ai locului”. De Paști, zidirea este isprăvită și, începând cu 13 aprilie, ziarul *Neamul Românesc* este imprimat aici, cu meșterii Nicolae Stroilă și Constantin Onciu, aduși de la *Minerva* din București.

Tipografia Neamul Românesc, numită, din 1924, *Datina Românească*, este inaugurată oficial la 21 mai 1908, devenind o redutabilă forță pentru toate marile acțiuni culturale pe care Nicolae Iorga le va întreprinde de acum înainte.

„Două sunt materialele – a spus istoricul, la inaugurarea acestei instituții – de care e nevoie pentru clădirea și împodobirea neamului românesc: *fierul muncii*, care se găsește jos și înaintea căruia ne închinăm, și *aurul culturii*, care strălucește deasupra acestei construcții.”

Lua, astfel, naștere prima instituție de cultură din arsenalul celor ce vor fi create de profesor, la Vălenii de Munte.

Tipografia constituia, în fond, motorul care va susține zborul celorlate inițiative ale întemeietorului. Nicolae Iorga procedase ca orice strateg chibzuit, care se apucă de zidirea cetății, durabilă și puternică, a propășirii neamului său.

Tipografia funcționează ca societate pe acțiuni, cu un capital de 100 000 lei, președinte fiind Nicolae Iorga și vicepreședinte A.C. Cuza. Din 1914, Nicolae Iorga devine unic proprietar.

Aici se tipăresc majoritatea publicațiilor conduse de profesor: *Neamul Românesc*, *Neamul Românesc Literar*, *Neamul Românesc Pentru Popor*, *Drum Drept*, *Cuget Clar*, *Revista Istorică*, *Buletin de la Section historique de l'Academie Roumaine*, *Buletin de l'Institut pour l'etude de*

l'Europe Sud-Orientale, Melanges de l'Ecole Roumaine en France.

Apar, de asemenea, peste 700 de titluri de carte, dintre acestea 325 fiind lucrări ale savantului.

În tiraje mari, sunt tipărite creații ale scriitorilor noștri clasici și contemporani: Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Alecu Russo, Ion Codru-Drăgușanu, Mihail Sadoveanu, Ion Agârbiceanu etc.

În afară de Nicolae Iorga, lucrări științifice semnează Constantin Giurescu, P.P. Panaitescu, Ion Bogdan, Simion Mehedinți, Gheorghe Munteanu-Murgoci.

În jur de 80 de titluri de carte – majoritatea de Nicolae Iorga – sunt tipărite în limbi străine și tratează cu precădere probleme legate de istoria poporului român, combătând neadevărurile și demonstrând științific drepturile lui legitime asupra Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei.

O atenție aparte se acordă cărților cu caracter educativ, cum sunt cele despre trecutul glorios al țării: *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu, Din faptele străbunilor, Povestiri ale cronicarilor, adnotate și publicate de N. Iorga* etc.

De o atenție asemănătoare se bucură și cărțile de popularizare a meseriilor și a cunoștințelor științifice, titluri reunite în colecții cum ar fi *Biblioteca de popularizare a științei* și *Biblioteca populară medicală*.

În tiraje mari apar și cele aproximativ 40 de titluri de carte religioasă, atât de necesară societății românești de pretutindeni, dar mai ales românilor din Transilvania și Bucovina, supuși unei permanente presiuni de catolicizare.

Literatura populară a fost permanent în atenția savantului. Sunt publicate studii, dar mai cu seamă culegeri de basme și povești, legende și snoave, doine și balade, cântece populare, în ediții deosebit de atrăgătoare și în tiraje mari, răspândite cu repeziciune de o parte și de alta a Carpaților.

Activitatea tipografică de la Vălenii de Munte stimulează nu numai răspândirea culturii în zonă, ci și cercetarea în domeniul istoriei locale și a folclorului. Apar peste 30 de lucrări semnate de cadre didactice, preoți și alți cărturari prahoveni: *Istoria Școalelor din Vălenii de Munte* de Gh. I. Moiescu, *Legenda lui Marcu Viteazul pe Valea Teleajenului* de D.I. Breazeanu-Teișani, *Monografia satului Homorâciu* de Ion Costeanu etc.

Acestora se adaugă un număr cel puțin egal de lucrări despre Prahova, realizate de N. Iorga și alte personalități ale timpului: *Ploieștiul și Războiul de Independență*, *Țara Românilor: I România, II Județul Prahova*, *Biserica din Starchiojd* (N. Iorga), *Documente de pe Valea Teleajenului* (G.M. Murgoci), *Biserici din Prahova* (Victor Brătulescu), *Pinacoteca municipiului Ploiești* (H. Mărgineanu și Nicolae Simache).

Timp de peste trei decenii, tipografia de la Văleni a fost un adevărat focar de cultură pentru românii de pretutindeni, contribuind din plin la ridicarea societății românești și la întărirea coeziunii ei.

Cursurile de vară

La 1 iulie 1908, la nici o lună și jumătate de la botezul tipografiei, se inaugurează cea de a doua instituție

culturală de la Vălenii de Munte: Cursurile de Vară sau Școala de Vacanță.

Într-un an, fața culturală a localității căpătase configurații noi, deosebite.

Și toate acestea, datorită unui om. Unui singur om. Exemplul lui este un îndemn la neștrămutată încredere în forțele proprii, la acțiune inteligentă și solidară cu semenii tăi cei aflați în deplină lumină.

Scopul acestor cursuri este precizat cu claritate în programul *Ligii Culturale* și al revistei *Sămănătorul*: educația morală și națională, menținerea conștiinței naționale la românii de peste hotare, ridicarea țărânimii prin cultură și prin reforme.

Însuși profesorul, referindu-se la cursurile de vară din perioada premergătoare întregirii neamului, accentuează că și-a propus să realizeze prin ele un „curent de solidaritate națională, întemeiat pe tradiții culese din toate colțurile țării. De fapt, înțelegeam să se creeze acolo un mediu prielnic pentru acea unire a tuturor românilor, al cărui termen n-aș fi cutezat să-l fixezi, dar care îmi părea nelipsită într-un viitor mai lung sau mai scurt.” (N.I., *O viață de om...*)

La distanță de aproape un secol, academicianul Andrei Pippidi surprinde aura care continuă să însoțească amintirea acestui fapt temerar de aleasă cultură:

„Pentru realizarea acestui ideal de educație, istoricul a chemat în jurul său personalități reprezentative.

Ce resurse intelectuale avea România pe atunci!

Seria de conferințieri de dinainte de război e într-adevăr strălucită, reflectând o cultură în care conviețuiesc bătrânul Xenopol, Delavrancea și doctorul Cantacuzino,

cu elevii lui Iorga: Pârvan, Bogrea, Lapedatu, Nerva Hodoș și Nicolae Cartojan.”

Deschiderea cursurilor are loc în seara zilei de miercuri, 2 iulie, în clasa I a Școlii Primare de Băieți, din centrul Vălenilor.

Nicolae Iorga conferențiază despre romanitatea noastră, continuitatea în Dacia și despre formarea limbii române.

„Originea neamului românesc trebuie căutată în traci, care au trăit aici cu mii de ani înainte... și aceasta ne dă dreptul de a ne considera, noi, românii, ca singuri și adevărați moștenitori ai acestor locuri. Astăzi, suntem cu toții un singur neam, de o admirabilă unitate, cu o cultură originală, comună tuturor, ale cărei tradiții nu trebuie uitate..., pe baza lor trebuie să dăm întregii nații o cultură modernă, cu valoare proprie, din care se va desface o covârșitoare energie.

Poporul român a reprezentat punctul statornic în vârtejul sălbatic al străinilor, rătăcirilor, năvălirilor.

Neam părăsit la răscrucea furtunilor, care bat aici din veac în veac și vor bate întotdeauna în aceste locuri de ispititor belșug și de trecere a oștilor. Apți pentru cea mai înaltă civilizație și siliți a trăi de la o bejenie la alta. Oricare alții s-ar fi risipit în lume. Noi am rămas. Cu sabia în mână, de strajă la toate zărilor, iar, când s-a frânt o clipă, ca să se lege din nou, tainic, oțelul, am întins brutalității arma subțire a inteligenței noastre. Și, iată, suntem tot acasă.”

Asemenea cuvinte, susținute de extraordinarul dar oratoric al istoricului, a fascinat auditoriul, lăsând impresii puternice, care nu s-au putut șterge niciodată.

„Înmărmuriți, cu creionul în mână, am uitat cu toții de carnetul ce aștepta însemnări, și ochii noștri plutesc fermecați... O lumină a tainelor divine ce ocrotesc și îndeamnă sufletul nemuritor se pogoresc peste harta ce atârna pe peretele din față.” (*Cursuri pentru sufletul românesc*, în *Junimea literară*, sept.-oct. 1908).

Admirabilul portret făcut de Locusteanu i se potrivește de minune savantului în aceste clipe sublime de entuziasm și emoții, rămânând unul dintre cele mai frumoase ce i-au fost făcute:

„Era înalt, avea o frunte largă, impresionant de largă, ochii, impresionant de scilipitori, fulgerători, prinzând în pupilele lor lumina zilelor de sărbătoare și înțelepciunea zeilor antici. Toată frământarea interioară a geniului, rigiditatea științei și puterea tuturor pasiunilor ieșeau la iveală în scăpărarea privirilor și în tumultul înălțător al vorbirii.

Era frumos, era mândru, era puternic. Aureola-i de savant te îndemna să-l vezi ca un zeu coborât din Olimp: statuar și marmorean.

Și totuși, era uman, modest, gata de vorbă cu oricine, respectând și pe cea mai umilă ființă, pe toți oamenii în mijlocul cărora trăia și ale căror interese le apăra.”

Aprinsă în 1908 la Vălenii de Munte, flacăra cuvântului rostit și scris, devine repede vâlvătaie, străbătând, fără putință de oprire, toate spațiile locuite de români.

Acțiunile profesorului, închinat unității noastre naționale, ating, în 1912, cote deosebit de înalte, câștigând în amploare și în spectaculozitate, multe dintre ele fiind încununarea unor perseverente strădanii anterioare.

Încă din primele luni ale anului 1912, Nicolae Iorga reușește să determine guvernul român să acorde un ajutor de 700.000 de lei pentru înființarea de școli românești în Transilvania.

Intellectualitatea din Maramureș și Bucovina este ajutată, moral și material, prin Liga Culturală, să reziste persecuțiilor imperiale și să-și apere identitatea națională prin sporirea numărului de biblioteci și prin organizarea de prelegeri, serbări populare și reuniuni culturale.

Excluderea celor 16 studenți români din învățământul universitar din Oradea determină Liga Cultural să organizeze, în București, mari manifestări de protest împotriva habsburgilor.

Nicolae Iorga se află într-o continuă și parcă mai accelerată mișcare, pretutindeni pe cuprinsul Regatului, răscolind și trezind, patetic, conștiințele.

Astfel, la 21 februarie, îl aflăm la Roman, conferențiind despre patrie. Verbul oratorului are străluciri de metal prețios și se așază în formulări lapidare, care se cer săpate pe frontispiciul oricărei clădiri parlamentare și guvernamentale.

Patria înseamnă pământul părintesc... Pornind din trecut, noțiunea patriei cuprinde în ea viitorul.

Ce n-am întemeiat noi nu putem lăsa noi să se dărâme; ce n-am creat nu putem lăsa pradă nimicirii; ce

n-am cucerit nu putem pierde. Moralicește, nu putem. Concepția ideală și etică a patriei nu ne lasă.

Înaintașii noștri trăiesc numai în noi, urmașii noștri vor putea trăi numai în noi.

Venim de la moși și strămoși de patrie. Trebuie să știm a fi și noi, pentru generațiile ce vor veni, moși și strămoși, transmițători și augmentatori de moștenire.

La 27 și 28 aprilie, Iorga se află la Iași, la inaugurarea primului monument al lui „Alexandru Ioan I-lu Cuza, Domn al României Unite”, ridicat cu fonduri în valoare de 72.000 lei, obținute prin donații din toată țara, în execuția sculptorului Raffaello Romanelli. Evenimentul este socotit, pe bună dreptate, o victorie a românismului, în general, și, în special, a celor doi istorici și profesori universitari, A.D. Xenopol și Nicolae Iorga.

În fața unei mari mulțimi venită la dezvelirea statuii, îndeosebi țărani din împrejurimile Iașului, Nicolae Iorga vorbește despre *Politica Austriei față de Unire*, prorocind că se apropie vremea să redevenim ceea ce am fost: „**un singur trup, tot acest neam.** Această clipă, așteptată de peste două veacuri, trebuie să ne găsească pregătiți pe fiecare dintre noi, ca s-o primim așa cum se cuvine.”

Mijlocul lunii mai este aprins în toată țara de vâlvătaia unor mari demonstrații împotriva stăpânirii străine din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat, acțiuni organizate de Liga Culturală prin toate secțiile existente în vechiul Regat.

La manifestația din București, mii de persoane ovaționează apariția savantului, care ține o amplă și

argumentată cuvântare, răsplătită cu îndelungi aplauze, despre unitatea poporului și pământului strămoșesc.

Tot în acest an, numai în câteva luni, profesorul reușește să finalizeze **Sala pentru cursurile de vară**.

Construcția este ridicată în curtea Tipografiei, după planurile renumitului arhitect ploieștean, Toma T. Socolescu, profesor universitar la Institutul de Arhitectură din București.

La ceremonia punerii pietrei de temelie, în aprilie 1912, participă un numeros public, în frunte cu oficialitățile locale, Iorga neputând lua parte din cauza unei îmbolnăviri neașteptate.

Inginerul D.I. Dimitriu, din Ploiești, conducătorul lucrării, dă citire actului, tipărit pe pergament, înainte de a fi zidit în fundația „prețiosului templu de lumină”.

În acest document, conform publicației ploieștene *Steagul* (director D.I. Dimitriu), se spune:

„Clădirea s-a ridicat pe locul dăruit de Dl. Nicolae Iorga și cu banii adunați în chipul următor:

- 4100 lei – serbări și baluri, organizate în vara trecută, la a căror reușită au contribuit, în primul rând, dna Elisa Cereșeanu, d-nii Ionel Cereșeanu (primar – n.n.), C. Papazolu, decedatul C. Muller (farmacist – n.n) și alții;

- 2000 lei oferiți de d-l N. Iorga, valoarea unei lucrări vândută de domnia sa Ministerului Cultelor;

- 2000 lei dăruți de d-l C. Arion, de la Ministerul Cultelor, după intervenția d-lui N. Iorga;

- iar restul de bani ce mai lipsesc până la suma trebuincioasă terminării clădirii s-a adunat și se va aduna

de la conferințele ținute de d-l Nicolae Iorga, în diferite orașe din țară.”

Inaugurarea Sălii are loc la 1 iulie 1912, în ziua deschiderii cursurilor.

Au fost de față principesa Elisabeta și prințul Carol, însoțiți de numeroase oficialități centrale, județene și locale, alături de cel mai numeros auditoriu al cursurilor de până acum, între ei aflându-se și cel mai mare număr de români sosiți de peste hotare.

Amintindu-și acest moment, Nicolae Iorga consemnează:

„Când clădirea proprie... cu o perfectă acustică... a fost gata, am aflat că printre ascultători, va fi, pentru două zile, și prințul Carol, trimis de însuși regele.

Anume pentru viitorul rege am ținut trei conferințe, ca să învederez ce nu i se spusese lui Carol I: că aici nu e o mână de barbari, care să trebuiască a fi rdicați de o dinastie energică și inteligentă la rangul națiunilor civilizate, ci un vechi și un nobil popor, care își are locul lui, deși pe nedrept nerecunoscut, în istoria lumii.” (N.I., *O viață de om...*)

La festivitatea de inaugurare a sălii, savantul arată rostul acțiunilor culturale de acum:

„Suntem un neam fărâmițat și cea dintâi datorie a ceasului de față este să strângem aceste fărâme prin imprimarea aceleiași spirit de cultură.

Națiuni ca aceasta a noastră au nevoie să se pătrundă neconținut de drepturile și de chemarea lor. O întreagă literatură, un întreg învățământ trebuie să se închine acestei misiuni. Mai presus de tot ce au în fapt, ele trebuie

să aibă ceva mai mult în rezerva morală la care viitorul poate face apel în fiecare clipă. Spre a crea, întreține și spori această rezervă morală, în toate sufletele românești, spre a face ca în candelile tuturor să ardă sus și sigur flacăra menită să lumineze și drumuri care nu s-au deschis încă, trebuie școli cum încercăm să o facem pe a noastră...

Ceasuri mari vor veni, în care toți trebuie să fie alături, gata a plăti soartei binele veșnic al unui neam, cu jertfa acestei vieți trecătoare. Solidaritatea de atunci trebuie pregătită din vreme, în munca și iubirea laolaltă, prin acea cultură care hrănește același ideal.”

Prințul Carol, și generalul Ion Perticari, guvernatorul său, sunt oaspeții familiei Iorga, timp de două zile.

Auditorii veniți la cursuri, inclusiv români din Serbia, sunt în jur de 300 de persoane. Acestora se adaugă numărul impresionant al celor care participă doar la unele momente, atingându-se cifra record de 6000. Printre aceștia din urmă, în presa vremii se menționează 70 de ofițeri de la Școala de Război din București, unde Nicolae Iorga predă cursuri de istorie, „mulți elevi de la Drajna, Teișani, Slănic, Văleni, cu profesorii lor, membrii Ligii Culturale din Văleni și Ploiești, corul Ligii Culturale din Slănic, cu președintele ei, inginer Petre Lucaci, de la Salină, corul Societății *Frăția* din Văleni, elevele *Institutului Regina Elisabeta* din Ploiești, reprezentanți a Prefecturii Prahova și ai Primăriei Ploiești, numeroși învățători din localitățile Văii Teleajenului, precum și sutele de tineri dansatori din țară, participanți la concursul de costume naționale. Printre aceștia, se afla și învățătorul

Ion Mihalache, din Topoloveni-Muscel, viitorul lider al Partidului Țărănist.

La concursul de costume populare, au fost premiate cele din Muscel și Bucovina. (*Steagul*, august 1912)

În timpul cursurilor, s-au făcut excursii în localitățile Filipeștii de Târg și Filipeștii de Pădure. S-a vizitat, de asemeni, Școala de Meserii de la Drajna, unde participanții au avut prilejul să vadă, lucrând în războaie de țesut, talentatele eleve ale școlii, și să admire expoziția de covoare, carpete, peretare și cuverturi, varietatea motivelor geometrice și florale, imaginativul și rafinamentul compozițiilor, precum și coloritul acestora, plin de armonie și de naturalețe.

Frumusețea cursurilor de vară din 1912 este sporită și de un eveniment aparte și neașteptat: căsătoria profesoarei de lucru de la Școala de Meserii de la Drajna, Steliana Popescu, cu participantul la cursurile de vară, învățătorul I.D. Vlad, din Podul Turcului, județul Tecuci. Oficierea căsătoriei are loc la 19 august, în Biserica *Filipescu* din Drajna, nuni fiind Ecaterina și Nicolae Iorga.

„A participat lume multă, din sat și din satele vecine, respectându-se toate obiceiurile și datinile românești, care i-au făcut multă plăcere lui Nicolae Iorga.” (*Steagul*, august 1912)

Numărul conferențiarilor acestei ediții se ridică la 25. Se află pentru prima dată la Văleni, în această ediție, Gheorghe Bogdan-Duică, Nicolae Cartoian, Virgil

Madgearu, Constantin Moisil, Ion Livescu, Pericle Papahagi, Henric Stahl și Dumitru Munteanu-Râmnic.

Dintre cei prezenți măcar la una din edițiile precedente, se regăsesc: Virgil Arion, Ștefan Bogdan, Dimitrie Ciotori, A.C. Cuza, Nicolae Dobrescu, Nerva Hodoș, Simion Mândrescu, Vasile Pârvan, Ion Răducanu, Corneliu Șumuleanu, Ion Ursu etc.

Apar teme noi: despre dicție, pedagogie, cărți populare, port popular, mitologie și literatură nordică, civilizații italice, cauzele măririi și scăderii românilor, monede antice din România, precum și referiri directe la ținutul românesc dintre Prut, Bug și Nistru.

În 1912, puterea țaristă serba la Chișinău împlinirea unui secol de la răpirea Basarabiei.

Încă din 1905, în urma cercetărilor de teren făcute în spațiul de peste Prut, Nicolae Iorga a publicat studiile *Neamul Românesc în Basarabia și Pagini despre Basarabia de azi*. În 1911, în *Memoriile Academiei*, istoricul arată condițiile în care s-a făcut răpirea Basarabiei de către ruși.

În 1912, an jubiliar pentru ruși și îndoliat pentru români, Nicolae Iorga publică cartea *Basarabia noastră*, o istorie a acestei provincii românești, la care sunt adăugate și pagini din lucrările menționate mai sus. Permanența românească în Basarabia este dovedită de istoric și în lucrările *Basarabia în cele dintâi decenii după anexare* și *Însemnătatea ținutului de peste Prut pentru istoria românilor și pentru folclorul românesc*.

Tot în 1912, cu prilejul planificatei vizite la Constanța a țarului Nicolae al II-lea, Nicolae Iorga propune Ligii Culturale organizarea unei demonstrații de protest și publicarea unei broșuri cu conținut antițarist. Neobținând adeziunea președintelui Ligii, Virgil Arion, savantul își anunță demisia din funcția de secretar general și, cu înverșunarea-i bine cunoscută, merge până la capăt cu ceea ce plănuise și depindea numai de el. Astfel, scoate la Tipografia „Neamul Românesc” de la Vălenii de Munte broșurile *România, vecinii noștri și chestia Orientului* și *Les Roumains et le nouvel état de choses en Orient*, în care, prezentând realitatea istorică, arată adevărata politică pe care trebuie să o promoveze statul român în raporturile cu cei doi vecini, Imperiul Țarist și cel Habsburgic, cotropitori de teritorii românești.

Problema basarabeană apare în mod evident și în programul cursurilor de vară din 1912. Astfel, profesorul universitar Gheorghe Munteanu-Murgoci prezintă, pe toată perioada cursurilor, un amplu ciclu de lecții intitulat *Pământul românesc al Basarabiei*, realizând, în fapt, o veritabilă și vibrantă expunere monografică a ținutului dintre Prut și Bug.

În cele trei lecții despre însemnătatea românilor în istoria universală, la care a asistat și prințul Carol, istoricul spune că politica externă a statului român trebuie să aibă în vedere, în primul rând, interesul național, adică întregirea țării, arătând cât de dramatică este situația românilor aflați sub stăpânirea celor două imperii anacronice și imorale.

În această ediție, savantul susține încă două teme: *Scrisori de doamne și domnițe* și *Portul popular românesc*.

Asupra ultimei teme ne vom opri, în continuare, câteva momente.

În costumul popular, profesorul vede oglindită frumusețea sufletească a românului, deosebita sa înzestrare artistică, îngemănată cu hărnicia și ingeniozitatea.

„Costumul popular e produsul unei lungi experiențe... Este opera țăranului agricultor și a femeii lui. Corespunde cu lumina din fiecare ținut, cu împrejurările speciale din ținutul acela. Fiecare regiune își are portul său, fiecare vale își are varianta sa.”

Originea portului popular românesc e tracică. Majoritatea elementelor componente au existat la traci și daci: căciulă, ițari, cojoc, suman, glugă, fotă, catrință.

Arta ornamentației, moștenită tot de la traci, este pe larg utilizată și în decorarea costumelor populare. „Triunghiuri, romburi, unghiuri, linii oblice, paralele, cruci, servesc a reda tot ceea ce reprezintă privirile artistului naiv.” E un stil „schematizat, linear, geometric, abstract”, folosit în combinație sau nu cu motive florale stilizate.

Remarcă frumusețea costumelor din Bucovina, Banat, Ardeal, Țara Românească.

Cei mai mulți cursanți, în mod deosebit cursantele, erau îmbrăcați în frumoase costume populare de acasă, oferind profesorului un bogat material ilustrativ, alături de alte câteva sute, purtate de participanții la concursul costumelor populare, organizat în perioadă cursurilor.

În lecția de închidere a cursurilor, Nicolae Iorga se referă încă o dată la rostul acestei acțiuni, care este acela de a arăta bogăția trecutului și de a lumina calea de mâine, înaripând speranța:

„Cu ochii spre viitor, ne răzimăm în acest învățământ pe trecut, pe trecutul nostru. O tradiție bogată și originală de cultură poate forma baza unei civilizații românești ambițioase. Găsim întrânsa marea moștenire de cultură tracică, urmele neșterse ale ordinii romane, eroica prezență tăcută a o mie de ani, în care, dacă nu s-a scris, s-a muncit mult și s-au făcut mari jertfe... găsim paginile de adevărată glorie a voievozilor noștri, ocrotirea culturală și religioasă a Răsăritului Creștin. Găsim, în această tradiție, și mari virtuți morale.

Pe aceste două temelii se sprijină mărirea tainică a unui neam: amintirea, totdeauna vie, a trecutului, și conștiința datoriei îndeplinite de toți și în fiecare clipă.”

În urma alegerilor legislative din toamna anului 1912, Nicolae Iorga devine deputat de Prahova, ca reprezentant al Partidului Naționalist-Democrat, pe care-l conducea împreună cu profesorul universitar ieșean, A.C. Cuza. În toate acțiunile de partid, savantul susține cu aceeași mare hotărâre împrăștierea țărânilor și înfrățirea României Mari.

Lupta pentru crearea unei conștiințe de solidaritate în întregul neam românesc continuă. Trimite mii de cărți la Viena, ca de acolo să fie aduse în Transilvania, întrucât trecerea lor peste granița directă fusese interzisă. Face interpelări în Parlament în problema politicii externe a guvernului față de Imperiul Habsburgic. Susține

comunicări la Academie și numeroase conferințe, în București și în țară, cum ar fi: *Unitatea noastră națională, Viitorul război al neamului, Misiunea noastră firească – Transilvania, Legăturile culturale între Bucovina și Principatele Românești* etc.

Publică articole prin care formează convingeri, sporește încrederea în forțele proprii și arată calea de urmat, așa cum face în *Neamul Românesc* din 25 nov. 1910. (*Pe ce se poate sprijini un popor*):

„Puterea noastră nu ne-o putem lua numai de la cei de astăzi. Tot trecutul nostru e încă averea noastră și numai a noastră și, oricând, el se poate preface într-o mare putere activă. Morții nu sunt morți decât pentru cei care-i uită și mormintele se deschid când știe cineva rostul cuvintelor de farmec, pentru a ni da iarăși pe vitejii și înțelepții vremurilor.

Cu boierimea de sus nu se ține în țara îngustă un neam mai mare, ce-și caută așezarea statornică și firească. Răzimați pe tradiție, să ne întărim prin solidaritate. Să fim iarăși ca în vremea când țara era a țăranilor, supt un domn care avea sufletul și aproape portul lor. Prin chemarea miilor de mii la viața politică, prin revărsarea binefacerilor culturale asupra-le, prin amestecul cu ei în viața socială, ei nu vor mai fi cei de jos, fără drept, iar noi, cei de sus, fără putere. Și atunci, nu vom mai întreba pe nimeni pe ce se poate sprijini un popor.”

Această prodigioasă activitate, desfășurată de savant în zona celor mai ardente probleme românești ale zilei, îl face pe G. Sima să scrie în *Tribuna* din 26 iulie 1913:

„Niciunul din bărbații României din trecut și de astăzi n-a avut o influență atât de puternică și de hotărâtoare asupra întregului neam românesc ca d. Iorga

D. Iorga a devenit, atât pentru generațiile mai tinere din Regat, cât și pentru cele din Ardeal și Bucovina, exponentul ideii naționale cu toate atributele ei.

N. Iorga a devenit o noțiune: deplina unitate a poporului românesc.”

Cursurile au loc, vară de vară, între 1 iulie și 1 august, până în 1912 inclusiv, an care a marcat cea mai impresionantă ediție. În 1913, România participă la Al Doilea Război Balcanic. Ca urmare, cursurile programate pentru vara respectivului an se amână, au loc între 1 și 20 iulie 1914. Este ultima ediție antebelică.

În perioada 1908-1914, Nicolae Iorga a făcut din Vălenii de Munte un centru al luptei pentru reîntregirea neamului, centru din care au pornit mari energii spirituale, spre sufletul românesc de pretutindeni, luminându-l și înaripându-i speranța re-sălășuirii apropiate într-un singur trup.

Un suflet într-un singur trup, așa cum a lăsat Dumnezeu să fie și cum a și fost. Un suflet care, atunci când trupul i-a fost prins în robii diferite, a rămas unitar, purtând continuu năzuința reîntregirii.

Acestui suflet i s-a adresat Nicolae Iorga prin cursurile și prin cărțile de la Vălenii de Munte, în perioada 1908-1914, pregătindu-l pentru momentul cel mare, al reintrării „în realitatea geografică a celebrului vers eminescian, De la Nistru pân' la Tisa – spațiul unitar carpato-danubiano-pontic și nistrean”.

A fost acest timp vălenar cea mai vibrantă expansiune a românismului din toate timpurile, în care cuvântul a pornit în lucrare, încărcat de incandescența labei afective a „omului făcut din flăcări”, personaj prometeic, învăluit încă de pe atunci în aura măritoare a legendei, exemplu nepieritor de înaltă moralitate și de totală dăruire pentru „acest popor din care facem parte cu sângele și cu inima noastră”.

Prof. univ. dr. Petre Țurlea

Prahovean cu chemare și aplecare spre cercetarea istoriei noastre moderne și contemporane, Petre Țurlea s-a remarcat de timpuriu a fi un pasionat cercetător și promotor al operei și activității savantului Nicolae Iorga.

La cursurile de vară de la Vălenii de Munte, susține în mod constant prelegeri care se bucură de o bună primire.

De această dată, și-a propus să facă o trecere în revistă a așezămintelor create de Nicolae Iorga la Vălenii de Munte. Această temă e tratată pe larg în volumul „Nicolae Iorga la Vălenii de Munte”, pe care istoricul l-a publicat în urmă cu câțiva ani, mai exact în 2008, și pe care l-a lansat la cursurile de vară din acel an.

Când a venit, în 1907, la Vălenii de Munte, Iorga era în plină ascensiune a consacrării sale. Era deja cunoscut ca o capacitate deosebită în rândul profesorilor universitari,

istoricilor, publiciștilor, literaților, oamenilor de cultură. Era un orator înzestrat și un bun organizator, știa să atragă masele și să le facă să-l urmeze. Îl urmau studenții, îl urmau cadrele didactice din toată țara. **Liga culturală** îl are deja în frunte, la fel **Curentul naționalist**, întemeiat de Mihai Eminescu. Și tot ce făcea, împreună cu miile de oameni ce veneau la chemarea lui, era pentru realizarea solidarității românești, pentru înfăptuirea statului național român. România de atunci făcuse pași însemnați pe drumul întăririi economice, militare, culturale, factori decisivi în lupta pentru realizarea unirii teritoriilor românești sub aceeași cupolă statală. În acest scop, trebuiau aflate și folosite toate căile. În pofida obstacolelor ivite de-a lungul istoriei, unitatea spirituală și sufletească a românilor se păstrase. Ea trebuia impulsionată, ridicată, prin fapte, la cote înalte. Este ceea ce se petrece, de-a dreptul vulcanic, în acest timp. Nicolae Iorga e în fruntea acestei ample mișcări de solidarizare a ființei românești de pretutindeni în împlinirea unității statale.

În acest scop, sunt înființate, înainte de război, **Cursurile de vară și Tipografia „Neamul Românesc”**. Văleniul de Munte devine loc de întâlnire pentru românii din afara granițelor, de tipărire și difuzare a cărților destinate să ajungă la ei.

După realizarea marii uniri, așezămintele iorghiste de la Văleni se înmulțesc.

Alături de cursurile de vară și de tipografia (al cărei nume este înlocuit cu „Datina românească”), apar **Școala de misionare morale și naționale „Regina Maria”, Așezământul pentru minoritari „Regele Ferdinand I”, Școala artelor uitate, Muzeul de artă religioasă, Școala**

de cântăreți bisericești, Așezămintele „Principesa Elena”.

În afara Vălenilor de Munte, Iorga înființează: Institutul de studii sud-est europene (1913). Școlile românești de la Roma și Paris (1920, împreună cu Vasile Pârvan), Casa rumena de la Veneția, Institutul de istorie din Albania.

Motivarea acestor înfăptuiri este cuprinsă în următoarele cuvinte, rostite de savant în 1933: „Străduința și țelul întregii mele vieți a fost ca să pot aduce zilnic un spor de orientare cât mai intens și mai efectiv ideilor de cultură și civilizație, și un imbold cât mai viu simțămintelor de naționalism”.

Iorga este unul din marii ctitori ai unirii din 1918.

La 1 decembrie 1918, are loc Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. A doua zi, la Sibiu, se întrunesc mai mulți reprezentanți ai românilor din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Vechiul Regat, care participaseră la Alba Iulia, și îi trimit o telegramă lui Nicolae Iorga, semnată de generalul Leonte (Regat), Pan Halippa, Vasile Cazacliu, Vasile Păcală (Basarabia), Andrei Bârseanu, Ion Lapedatu, Paul Roșca, Romul Cândea (Transilvania) și Alecu Procopovici (Bucovina):

„Însuflețiți de Adunarea de la Alba Iulia, ne gândim cu dragoste la pregătitorul sufletelor pentru unirea tuturor românilor.”

În următoarea zi, Romul Cândea îi scrie lui Iorga:

„Aceasta este biruința cea mare a Dv., pe care nu v-o poate smulge nimeni. Dumnezeu să vă dea zile îndelungate ca să vă puteți bucura de ea! Să trăiți și să trăiască România Mare, pe care ați pregătit-o sufletește.”

Un mesaj din Chișinău, trimis de un grup de cetățeni, la 14 decembrie 1918:

„Ca fi i sufletești ai mișcării naționale, care de zeci de ani ne-a pregătit în vederea vremurilor de azi, vă rugăm să contați pe devotamentul nostru. Pentru ideile a căror realizare constituie rațiunea însăși a existenței noastre, să ne socotiți printre soldații cei mai hotărâți.”

La primul congres în libertate al profesorilor români din Transilvania, desfășurat în ianuarie 1918, Andrei Bârseanu, conducătorul Astrei, semna, în numele acestora, o telegramă către Nicolae Iorga, prin care-l salută cu dragoste, recunoștință și admirație, numindu-l „marele cugetător, muncitor și îndrumător al neamului, dascălul dascălilor, model de simțire și de devotament pentru binele obștesc”.

În aceeași perioadă de timp, are loc și primul congres al preoților din Transilvania. Aceștia, într-un mesaj semnat de episcopul Miron Cristea, viitorul patriarh, îl numesc pe savant „neobositul luptător și făuritor cu condeiul al aspirațiilor noastre naționale”.

Din Bucovina, Pamfil Șeicaru da publicității, în august 1919, un articol în care îl numea pe Iorga cu apelativul biblic „Învățătorul”, apreciind că el „a creat sufletul unei întregi generații”. Acest apelativ ne amintește unul asemănător, acela de „Apostol al neamului”, acordat încă din 1906 de învățătorul și politicianul Ion Mihalache, într-o scrisoare prin care-i cerea savantului îngăduința de a-i pune portretul pe peretele de la răsărit al camerei sale, între Apostoli.

În 1919, Nicolae Iorga este ales în înalta demnitate de Președinte al Parlamentului. În această calitate, el

prezidează ședința solemnă a Parlamentului, din 29 decembrie 1919, când sunt aprobate actele înfăptuirii Marii Uniri. În numele Parlamentului și al Neamului Românesc, în finalul acestui moment istoric, Apostolul Neamului a spus:

„Dreptul nostru, care a fost un ideal de veacuri, devine, pentru totdeauna, realitate. Odată cu consfințirea prin lege a acestei împliniri, Adunarea Deputaților adaugă devotamentul unei țări întregi în a menține și a transmite urmașilor această împlinire.” Iorga afirmă că simte marea fericire de a fi putut pecetlui legământul solemn de unire al neamului românesc. „România unită o avem, o vom apăra și o vom întregi!”

Petre Țurlea își încheie discursul cu aceste cuvinte, pe care le redăm integral:

În 1940, în sala Universității Populare de la Văleni, nu în aceasta, ci în cea adevărată, de peste drum, Nicolae Iorga a ținut ultimele cursuri, în noiembrie fiind asasinat. A invitat la Vălenii de Munte 150 de preoți și învățători, refugiați din Basarabia și Bucovina, proaspăt cotate de sovietici. Le-a ținut aici un discurs extraordinar, prezentând drepturile românești asupra acestor regiuni, drepturi sfinte, niciodată anulate, indiferent de puterea celor care ne dau sau nu un ultimatum. Încheia acest discurs așa:

Un popor numai atunci este învins când sufletul său e învins. Să fim dârji și să așteptăm, căci Moara lui Dumnezeu macină încet dar macină bine. Macină pentru dreptatea popoarelor, deci și pentru dreptatea poporului nostru.

Există azi un hotar nedrept care taie trupul neamului românesc. În stânga și în dreapta acestui hotar, este **Țara Românilor**. Mai devreme ori mai târziu, vom fi iarăși o singură țară.

Să înlăturăm, împreună, această nedreptate a istoriei!

Prof. univ. dr. Virgil Iuliu Bărbat

Domnul **Prof. univ. dr. Andrei Marga**, de la Universitatea din Cluj, personalitate proeminentă a învățământului, științei și culturii noastre contemporane, ne face bucuria de a fi împreună cu noi și la această ediție a cursurilor de vară, așa cum, cu câteva luni mai înainte, ne-a fost alături și la Festivalul internațional de poezie „Nichita Stănescu” de la Ploiești (Și nu numai în acest an!)

Popasurile sale culturale în Prahova se întind deja pe câțiva ani, răstimp în care noi, prahovenii, ne-am pomenit, deodată, că avem ceva dobândit din spiritul și sufletul Domniei Sale! Că, altfel, cum am putea înțelege simpatia pe care i-o purtăm?

În precedenta ediție a cursurilor de la Văleni, domnul Andrei Marga a adăugat cunoașterii noastre povestea unei personalități culturale din pleiada valorilor românești afirmate înainte, în timpul și după Războiul de întregire a României (1916-1919). Povestea ne-a captivat prin noutățile interesante ce le aducea și, firește, prin harul celui ce le dădea viață. Ca urmare, l-am rugat pe domnul

Andrei Marga să ne aducă și alte informații despre această personalitate a filozofiei și învățământului românesc, Virgil Iuliu Bărbat, prea puțin cunoscută în spațiile culturale românești de astăzi.

Să urmărim acum, într-o redare selectivă și condensată, discursul domnului Andrei Marga.

Primul război mondial a dus la prăbușirea imperiilor și la apariția de noi state naționale. A adus și o schimbare adâncă în civilizație, schimbare captată și de gânditori din România, precum Virgil Iuliu Bărbat.

Europa își pierde calitatea de centru cultural al lumii, intră într-o criză culturală puternică, din care mulți credeau că va ieși prin mijlocirea războiului, un război dus prin toate mijloacele unei societăți, prin mobilizarea ei totală.

Curentele de gândire ale vremii se resimt de pe urma acestui concept. Vom vedea acest lucru și în gândirea lui Virgil Bărbat.

Virgil Bărbat era din Săcele, localitate aflată la marginea Brașovului, pe calea ce leagă Transilvania de Muntenia. Tatăl său era învățător. Activa în mișcarea națională pentru unire, ceea ce explică și plecarea lui, fortuită, peste munți, la Brăila. A avut mai mulți copii. Două fete mor de ftizie, părinții reușind, în cele din urmă, să-l ducă pe băiat, Virgil, în Elveția, pentru a-l trata. Aici, urmează liceul și intră în contact cu cercurile care simpatizau și promovau filozofia lui Nietzsche (murise în 1900). Captivat de filozofie, Virgil urmează specializarea universitară și doctoratul în acest domeniu, realizând una din primele monografii despre Nietzsche din literatura

internațională: o carte în limba franceză, cu citatele în germană. (Vorbea, de mic, franceza, germana și engleza). Este atras de cercurile filozofice din Leipzig, participând intens la promovarea operei lui Nietzsche, remarcându-se repede atât pe plan european cât și dincolo de continent. Este invitat în Statele Unite ale Americii, unde rămâne mai mult de un an, timp în care intră în contact cu personalitățile de vârf ale administrației americane. Are, astfel, prilejul să cunoască, îndeaproape, realitățile americane, modul de viață american. După un popas în Anglia, revine în România. Este numit profesor la liceele „Sfântul Sava” și „Mihai Viteazul” din București. Se bucură de aprecierea lui Nicolae Iorga, care-l invită la Cursurile de vară de la Văleni (din păcate, ediția din 1913 nu s-a putut ține) și îi sprijină numirea directă, ca profesor de etică și estetică, la Universitatea din Cluj. Avea o pregătire solidă, fundamentată pe cunoașterea aprofundată a culturii române, franceze, germane și engleze, la care se adaugă elemente de cultură americană. Abordările lui erau bine fixate din punct de vedere istoric, foarte bine armate filozofic și sociologic.

În România, nimeni până atunci n-a scris mai profund decât el despre Nietzsche. Monografia lui, publicată în 1911, însumând 444 de pagini, rămâne o lucrare de referință pentru filozoful german. El dă filozofiei lui Nietzsche o interpretare personală, conformă cu teza că orice filozofie exprimă temperamentul autorului. Filozofia lui Nietzsche este rezultatul întâlnirii între persoană și imaginea vieții, care îndeamnă la luciditate, la gravitate, căci viața aceasta e plină de neajunsuri. Viața e o combinație a acestei gravități cu ideea

după care, singura salvare a culturii (germane, europene etc.), o reprezintă dezvoltarea personalității, propusă de Wagner (care, bazându-se pe o cunoaștere aprofundată a literaturii istorice despre Isus, își propusese să compună opera *Isus din Nazaret*).

Prin această lucrare, Virgil Iuliu Bărbat inaugurează în România studiile dedicate lui Nietzsche.

Tot el inaugurează, la noi, în 1912, studiile consacrate Statelor Unite ale Americii, prin lucrarea *Imperialismul american. Doctrina lui Monroe*, publicată abia în 1920.

Bărbat cunoscuse la fața locului dezvoltarea americană și intuise perfect cum va evolua în timp. Americanii urcaseră până la rangul de primă putere a lumii încă din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. În statele europene, se produce fenomenul desconsiderării fenomenului american. Motorul Europei nu mai era Anglia, devenise Germania, încrezătoare în forțele ei („În America au plecat toți neisprăviții europeni. Noi suntem nobilii lumii.”)

Hegel afirma în 1820: „America nu contează, dar viitorul lumii este acolo.”

Virgil Bărbat vine cu un punct de vedere personal, important: problema națională va fi stinsă în Europa, dacă vin americanii. Ne vom americaniza foarte tare.

Idealul național va rămâne unul european, iar Germania va deveni apărătoarea principală a idealului național.

Idealismul american îl consideră cuprins în teza: nu ne vom mai permite să dezvoltăm tradiții naționale, va trebui să învățăm toți englezește.

Intuiește că se va merge spre o lume în care frontierele naționale vor fi atenuate. Această idee îi provoacă, sufletește, o anume reacție negativă, el venind dintr-o familie ardeleană cu înalt spirit național.

Ideea principală a cărții lui Virgil Bărbat, din 1920, este următoarea: înfrântă în primul război mondial, Germania se va impune pe piața europeană tocmai pentru faptul că principiul național va rămâne viguros.

În același timp, privind spre SUA, remarcă pașii mari făcuți de americani în dezvoltarea vieții industriale, științifice și culturale, printr-o competiție severă, susținută necondiționat. O astfel de dezvoltare duce la ruperea legăturilor individului cu societatea și la destrămarea valorilor europene, cum ar fi națiunea, patriotismul etc.

Și Nicolae Iorga (începând din 1906), analizează venirea SUA în Europa, apreciind acest fapt ca pe un factor pozitiv. După primul război mondial, s-a observat și mai bine că Europa nu se mai poate organiza singură, că e nevoie de SUA.

Virgil Bărbat sesizează și el, din plin, acest aspect, avertizând că valorile coagulate în jurul națiunii vor fi expuse dizolvării prin universalismul cultivat de America. El rămâne un adept al președintelui Franței, Poincaré, care susținea ideea că americanii rămân reprezentanții unui curent imperialist, căutând să ocupe alte țări.

Tema cărții lui Virgil Bărbat – relația Europa-America – rămâne una interesantă prin modul în care a fost tratată de filozoful român, meritând să fie dezbătută și urmărită, în evoluția ei, până în zilele noastre.

America a arătat lumii ce înseamnă o democrație autentică, urmărită cu rigoare în aplicarea ei exactă, pentru

fiecare cetățean, indiferent de poziția lui în societate. România trebuie să urmeze de urgență acest exemplu.

Virgil Bărbat a combătut o serie de aspecte manifestate în occidentul european, între care teoria formelor fără fond, aplicată, din păcate, și în zilele noastre.

Sociologii germani postbelici s-au situat pe poziția că democrația trebuie analizată, înțeleasă și aplicată în funcție de particularitățile locale. O astfel de reacție a fost și în Franța. Timpul a arătat că, aplicând forma lor originală de democrație, francezii au stagnat, în timp ce americanii și-au văzut mai departe de mersul lor ascendent.

După 1920, Bărbat a socotit că trebuie păstrată ideea națională în Europa, dar democrația trebuie aplicată integral, cât mai repede și cât mai bine, în așa fel încât ea să slujească tuturor oamenilor, dezvoltării întregii societăți.

Bazat pe experiența americană, Bărbat are meritul de a fi conturat și dezvoltat în România câteva idei de mare valoare și astăzi, emanații ale unei minți strălucite și cultivate.

Una dintre aceste idei se referă la rolul important, am putea spune, determinant, pe care cultura îl are în instaurarea și consolidarea democrației. Nu există democrație fără cultură, afirmă autoritar filozoful român. Un popor devine liber pe măsură ce se cultivă tot mai mult.

Referindu-se la realitățile românești interbelice, el spune: *după ce am făcut exproprierea averii moșierești, trebuie să facem exproprierea neștiinței de carte și să*

dezvoltăm cultura. Cultura nu e o problemă a specialiștilor, este o problemă a națiunii și ea trebuie tratată cu toată atenția.

Sigur că aparținem unei națiuni – spune Virgil Bărbat, și trebuie s-o apărăm. Dar, dacă n-o democratizăm, nu facem altceva decât s-o ținem în loc. Democrația poate produce o stare de anarhie, dar nereușitele, lacunele, nu trebuie puse pe seama democrației, ci pe seama celor care conduc democrația și o aplică.

Trebuie să ne democratizăm în economie, dar aceasta nu înseamnă să distrugem proprietățile, să distrugem ceea ce avem.

Trebuie să democratizăm instituțiile, dar aceasta nu înseamnă să le umplem de incompetenți, de neaveniți, din contră, să lăsăm drum larg deschis specialiștilor.

Trebuie găsit un echilibru înlăuntrul societății. Nerealizarea lui se datorează inferiorității celor care o conduc. Aceasta este cauza esențială a neîmplinirilor românești: inferioritatea conducătorilor, mergând până la incompetență alarmantă în domeniile de care răspund, la care, dacă se mai adaugă miopia politică, incultura, mitocănia și lăcomia fără de margini, tabloul devine aproape complet. Și atunci, despre ce viitor mai poate fi vorba pentru poporul respectiv, oricât de harnic ar fi el?

În anii douăzeci ai secolului trecut, Virgil Bărbat publică lucrarea ***Dinamismul cultural***, în care vine cu o seamă de idei novatoare privind societatea românească.

Oricărei societăți mature – susține el – îi trebuie un dinamism susținut în dezvoltarea ei, un dinamism continuu, fundamentat pe cunoaștere, pe o substanță culturală puternică.

Pentru România deceniului trei, vede aplicarea imediată a două imperative:

- Să renunțe la pesimism, la concepția tragică despre viață. *Soluția: să democratizăm societatea și să lăsăm să vină la conducerea ei oameni capabili, care n-au avut ocazia să facă acest lucru până acum. Să vină oameni chiar de jos, cu reale calități native de inteligență, bun simț, capacitate organizatorică și competentă.* A fost pentru înprospătare categorică, ba chiar pentru o schimbare în întregul ei a elitei românești. Căci e nevoie permanentă și serioasă de infuzie de energie proaspătă, dinamică și de calitate, venită din străfundurile societății românești, cu alte cuvinte, din zona sănătoasă, nealterată a țării. Acest imperativ al vremii de atunci a devenit **MARELE IMPERATIV AL ROMÂNIEI DE ASTĂZI!** (C.M.)

- Al doilea imperativ: implementarea unei culturi ample, destinată tuturor, o cultură cu adevărat democratică. Cultura trebuie să fie a tuturor, accesul la cultură să fie acordat tuturor, fără nici un fel de restricție. *Nu va fi o schimbare profundă în România, dacă nu vom reuși să producem o masivă difuzare culturală în toate straturile societății.*

A lansat, de asemenea, tema reorientării școlii spre trebuințele neamului, spre democratizarea țării. A și organizat instituția **Extensiunea universitară**: universitarii trebuiau să participe, pe toată întinderea țării, pentru a implementa ceea ce ei fac în cercetarea științifică, ceea ce cunosc în virtutea specializării și lecturilor proprii.

El a ridicat întrebarea capitală: cât de cultivați sunt cei ce conduc țara?

Pentru noi, cei de astăzi, e inutil să mai ridicăm această întrebare. Răspunsul e cunoscut până în marginile țării. Și soluția e cunoscută: **înlăturarea nonvalorilor și promovarea personalităților culturale, morale, capabile să ducă țara pe calea cea bună, capabile să se întrepătrundă cu interesul ei și să-l împlinească. Aceasta este urgența noastră, a celor de azi! Nu mai avem timp de pierdut! Nici o zi! Nici un ceas! (C.M.)**

Virgil Bărbat a arătat cât de crucial este ca cei de sus să fie morali, să fie cultivați. El spune: **În America și în alte țări, omul devine conducător numai după ce dovedește, prin ceea ce face, că e specialist, specialist de mare calitate.**

În România de azi, lucrurile stau invers. Individul e pus să fie conducător și apoi i se încropesc niște forme (hai să le zicem, documente) din citirea cărora să reiasă că ar fi ceea ce ar fi trebuit să fie.

Și cu așa conducător, ceea ce „conduce” (că e vorba de instituții, de întreprinderi, de țară) – o ia curând la vale, către un viitor întrezărit în ropotul coborâșului: oprirea mortală în fundul prăpastiei!

Această patetică promovare a nonvalorilor este apanajul partidelor politice de astăzi, devenite adevărate

ferme de formare a individului în arta înșelătoriei, minciunii, datului la stânga, învrăjbirii. Toate acestea se produc într-un mod năucitor, fără nici pic de rușine, în văzul unei țări întregi, unei lumi întregi!

Rămâi de-a dreptul uluit când vezi halul de degradare în care a ajuns politicul zilelor noastre. (C.M.)

Bărbat trage un semnal de alarmă și asupra unui alt aspect al politicului, existent în vremea lui, devenit trăsătură cu relief pregnant, de-a dreptul grosolan în zilele noastre: carierismul. Până intră pe funcții, politicienii cer cu umilință, minciună și miere în glas, votul. După care, ehee! Nu-i mai vezi, nu te mai văd! De-i cauți, cumva, n-ai cum să mai ajungi la ei. Promisiunile făcute? Soarta votanților? Le-a luat Apa Sâmbetei, poate vor fi împlinite pe lumea cealaltă. (C.M.)

Roosevelt, într-o conferință, a spus: *Politica nu e posibilă fără caracter*. Firește, vorbea de **politică** în sensul real al cuvântului. La fel, de **caracter** (ceea ce înseamnă: cinste, bun simț, pliere pe inițiative altruiste, benefice).

La noi, termenul de **politică**, în sens real, nu mai există. A fost devalorizat, golit de conținutul propriu și umplut cu minciună, înșelătorie, hoție, curvășărie. (C.M.)

Observațiile critice ale lui Virgil Bărbat vin din dorința de îndreptare urgentă a societății românești, din dorința de îndreptare a ei pe făgașul real al democrației, demnității și dreptății.

O democrație adevărată – spune Bărbat – este democrația care îi permite și celui mai sărman din societate să acceadă la împlinirea pe care și-o dorește.

Virgil Iuliu Bărbat a fost unul din cei mai echipați intelectuali români ai secolului XX, pentru a trata, calificat, problemele României, problemele Europei. A făcut-o cu inteligență, profunzime și răspundere. A făcut-o de pe pedestalul solid a patru culturi: română, germană, franceză și americană.

Nimeni nu a avut o formație culturală atât de complexă, fundamentată pe abordarea filozofică a culturii istorice, fapt ce a condus la o concepționalizare sociologică solidă, capabilă să emită recomandări de acțiune politicului.

Virgil Bărbat s-a stins din viață în 1931. Avea doar 52 de ani.

Anvergura sa e susținută peste timp de substanța strălucită a operei sale, plină de învățăminte pentru cei ce suntem astăzi și pentru cei ce vor veni.

Problemele României de astăzi, așa cum, în trecut, am putut vedea pe parcursul discursului domnului Andrei Marga, sunt și cele semnalate de Virgil Bărbat, pentru România vremii sale.

România de astăzi are acută nevoie de modernizare și democratizare reală, în profunzime.

„Ce e de făcut?”, întreabă domnul Andrei Marga și continuă: „Eu i-am folosit ideile, l-am citat în mai multe lucrări, dar nu mă gândeam să fac o lectură completă a ceea ce a lăsat, dar domnul profesor C. Manolache mi-a dat telefon și mi-a amintit că anul trecut am vorbit despre V. Bărbat și că ar fi bine să merg până la capăt.

Am citit tot ce a publicat el și astfel am venit acum în fața dumneavoastră. Sigur, mai sunt manuscrise, mai

pot apărea surprize. Dar, ceea ce este de făcut este ca, de urgență, cu Academia Română, să finanțăm publicarea măcar a unei selecții din lucrările lui și să îndreptăm doctoranzi spre realizarea unei monografii a lui. Va trebui să găsim unul care să meargă pe patru axe culturale. Va fi dificil, dar trebuie să fim optimiști.”

În încheiere, domnul prof. univ. dr. Andrei Marga ne îndeamnă să reținem observațiile și sfaturile acestei minți strălucite, Virgil Iuliu Bărbat, să le analizăm și să le aplicăm neîntârziat pentru ridicarea României la nivelul unui stat modern, cu o clasă politică nouă, competentă și axată pe realizarea unei democrații profunde și a intereselor naționale.

Prof. **Constantin Stere** mulțumește domnului Andrei Marga și concluzionează:

Virgil Bărbat, în perioada interbelică, propune un model de stat, bazat pe democrație reală, pe competență și cinste. Iată că ne aflăm în anul 14 al sec. XXI și suntem atât de departe de acest model, de modernizarea și democratizarea țării.

Ce fel de stat avem, vedem cu toții. Ce fel de stat trebuie să avem? Așa cum sublinia domnul Marga, dezvoltarea unei democrații reale nu se poate face decât la nivelul unui stat național. Dispărând statul, democrația nu poate supraviețui.

Acad. Ștefan Ciobanu

Diana Ețco

La întâlnirea de lucru din ianuarie 2014 a Forumului European pentru Istorie și Cultură, istoricii Gh. Cojocaru și Ioan Negrei, din Chișinău, au evidențiat faptul că multe personalități și evenimente importante din Basarabia secolelor 19 și 20 sunt cunoscute astăzi prea puțin sau chiar deloc, imperialismul țaristo-sovietic făcând tot ce se putea face ca ele să rămână acoperite de vălul tot mai gros al uitării.

Dintre multele exemple pomenite, vorbitorii s-au oprit asupra personalității acad. Ștefan Ciobanu, luptător pentru drepturile românilor din Basarabia și pentru unirea ei cu România, profesor universitar de istoria literaturii române vechi, Ministru al Culturii, Cultelor și Artelor din România Unită, vicepreședinte al Academiei Române, o personalitate, într-adevăr, de seamă, cu rol important în făurirea statului român unitar, un exemplu modelator pentru cei ce suntem și vor veni.

Peste câteva luni de la această întâlnire, la Cursurile de vară 2014 de la Vălenii de Munte, Diana Ețco, cercetător la Institutul Academiei de Științe al Moldovei, prezintă, în fața cursanților, pe parcursul unei lecții, personalitatea acestui savant basarabean.

Încă de la începutul expunerii sale, Diana Ețco pornește de la constatarea că personalitățile marcante sunt cele care creează și definesc în mare măsură istoria, rolul lor putând fi asemuit cu cel al marilor arhitecți.

Pe Ștefan Ciobanu îl apreciază ca fiind „o strălucită inteligență basarabeană, cu rosturi și semnificații deosebite în istoria poporului român”.

A văzut lumina zilei la 11 noiembrie 1883, în comuna Talmaz, județul Tighina, într-o familie de răzeși. A deprins de mic rosturile muncii, credința în Dumnezeu și cunoașterea bogatei culturi tradiționale românești. Basmele, baladele, legendele și povestirile, alături de șirul nesfârșit de snoave, ghicitori și cântece populare i-au aprins, din fragedă copilărie, pasiunea pentru literatură. Și pasiunea a continuat să crească odată cu pătrunderea în universul cărților.

A urmat Liceul Nr. 1 din Chișinău, în paralel cu Școala Normală din aceeași localitate, absolvindu-le pe amândouă în 1905. A fost remarcat ca un elev inteligent, dornic de cunoaștere amplă și aprofundată, dovedind înclinații deosebite pentru literatură și filologie. Pe aceste temeuri, profesorii săi l-au recomandat la Facultatea de Litere a Universității din Kiev. O urmează și o promovează cu mențiune.

Setea de cunoaștere a tânărului absolvent de universitate nu se oprește aici. Își continuă studiile la Centrele academice din Sankt Petersburg și Moscova, sub îndrumarea acad. Vladimir Peretz, dedicându-se cercetării culturii și literaturii române în arhivele din Ucraina, Rusia și Polonia.

În timpul studenției, se implică activ în mișcarea de eliberare națională. În 1908, împreună cu prietenul său, Simion Murafa, înființează, în cadrul universității kievene, **Societatea culturală românească *Deșteptarea***, între membrii ei aflându-se poetul Alexei Mateevici, precum și alți militanți pentru libertatea națională a românilor basarabeni, ca de exemplu Daniel Ciugureanu și Mihai Mihailovici.

Obiectivele esențiale ale acestei organizații sunt consemnate astfel de Ștefan Ciobanu: „unitatea culturală a românilor basarabeni cu întreaga românie; autonomia Basarabiei; introducerea limbii române în școlile și instituțiile de stat ale Basarabiei”.

Slujirea acestor idealuri a stat permanent în atenția lui Ștefan Ciobanu, pe parcursul studiilor universitare și postuniversitare, câștigând în amploare în preajma Primului Război Mondial.

În anii 1917-1918, generația lui Ștefan Ciobanu devine generația de aur a promovării idealului unirii Basarabiei cu poporul și patria de care fusese desprinsă brutal la 1812, prin fals și corupție, de imperiul țarist.

Ștefan Ciobanu participă activ la marile acțiuni de unire cu țara. Remarcăm alăturarea lui de marele patriot ardelean, Onisifor Ghibu, în toate proiectele întreprinse de acesta în Basarabia, premergătoare și următoare unirii, cum ar fi organizarea de cursuri pentru învățătorii basarabeni (cu profesori veniți de peste Prut), editarea de reviste, invitarea unor personalități de seamă ale scrisului românesc (precum Mihail Sadoveanu, Tudor Pamfile etc.).

Colaborarea lui Ștefan Ciobanu cu Onisifor Ghibu a fost temeinică și de durată. Acesta îi încredințează

conducerea Secției de Istorie a Societății Astra, pregătind parcă terenul pentru mai târziu, 1927, când Ștefan Ciobanu este ales președinte al Comisiei Monumentelor Istorice, Secția Basarabia. În această calitate, publică, în **Anuarul Comisiei**, studii și prezentări de monumente istorice, circumscrise spațiului pruto-nistean (Cetatea Tighina, Mănăstirea Țigănești etc.), valorificându-le chintesența istorică și pledând pentru conservarea și restaurarea lor.

După marea unire din 1918, Ștefan Ciobanu se află printre cei nominalizați să devină membri activi ai Academiei Române, demnitate pe care o onorează timp de aproape 38 de ani, îndeplinind, pe parcursul a șapte ani, și funcția de vicepreședinte al acestui înalt for științific.

Între 1926 și 1938, Ștefan Ciobanu este titularul Catedrei de literatură română veche, la Facultatea de Teologie din Chișinău (filială a Universității din Iași). Din 1938, deține aceeași funcție în cadrul Facultății de Litere și Filozofie a Universității din București. Este coleg cu Nicolae Iorga, Petre Panaitescu, Nicolae Cartojan, Dimitrie Gusti, Constantin Rădulescu-Motru.

Această multiplă și amplă activitate (publicist, istoric literar, profesor universitar, academician, organizator al vieții culturale și al învățământului public, om politic și de stat) l-au făcut cunoscut și apreciat în toate mediile culturale românești ale vremii. În studiile sale, a demonstrat unitatea culturală a românilor aflați de o parte și de alta a Prutului și a demontat toate teoriile lansate de ruși contra drepturilor românilor asupra Basarabiei. Istoria, limba și cultura poporului român au continuat să formeze un tot, în ciuda măsurilor primitive și disperate

luate de asupritorul rus de nuanță țaristă ori sovietică. Școala și biserica au continuat să fie și după 1812 cei doi poli de bază ai românismului, între Prut și Nistru. Pe baza a numeroase dovezi, Ștefan Ciobanu demonstrează că, în Basarabia, în anul anexării ei de către ruși (1812), funcționa o rețea bine încheagată de biserici ortodoxe și școli, cu o activitate vie, neîntreruptă de secole.

În 1940, acad. Ștefan Ciobanu este numit în fruntea Ministerului Culturii, Cultelor și Artelor, funcție pe care o onorează din plin prin competențele sale profesionale, prin practicile îndelungate, încununare de succes, în aproape toate domeniile mari pe care ministerul respectiv le coordona.

În 1947, cu trei ani înainte de stingerea sa din viață (28 februarie 1950, București), Ștefan Ciobanu publică monumentală sa lucrare, *Istoria literaturii române vechi*, o veritabilă încununare a activității sale didactice și științifice.

În finalul expunerii, Diana Ețco enumeră principalele lucrări ale savantului, apărute în volum:

1918 – Dosoftei, Mitropolitul Moldovei, activitatea lui literară

1920 – La continuité roumanie dans La Bessarabie

1923 – Cultura română în Basarabia sub stăpânire rusească

1925 – Dimitrie Cantemir, în Rusia

1925 – Chișinăul (Monografie)

1926 – Basarabia (Monografie)

1928 – Cetatea Tighina

1928-1938 – Documente din Basarabia

1928 – Din legăturile culturale româno-ucrainene.
Ioanichie Galeatovschi și literatura română veche

1929 – Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia, la anii 1917-1918

1941 – La Bessarabie. Sa population, son passé, sa culture

1941 – Începuturile scrisului în limba românească

1947 – Istoria literaturii române vechi

În câteva pagini, Diana Ețco a reușit să surprindă cu claritate personalitatea luminoasă a acad. Ștefan Ciobanu, să ne stârnească îndemnul spre o mai amplă cunoaștere a activității acestuia și o readucere a operei sale în circuitul actual al valorilor noastre culturale.

O comunitate care îmbogățește tezaurul de valori al neamului cu personalități precum Ștefan Ciobanu parcurge ea însăși un drum al devenirii, al suișului spre înalt, transformându-se în model.

Locuitorii din Talmaz știu acest lucru. În semn de prețuire, ei au așezat numele lui Ștefan Ciobanu în inimile lor și pe frontispiciul celei mai înalte instituții de învățământ pe care o au: Liceul Teoretic.

În semn de aceeași mare și nepieritoare prețuire, îi vor săpa chipul în nemurirea bronzului, ca să le fie strajă și îndemn al zborului spre înalt.

Nu vor fi singuri pe drumul acestei împliniri. Județul Prahova și municipiul Ploiești li se alătură de pe acum. Colegiul de Artă „Carmen Sylva”, prin managerul Tereza Sandu și sculptorul Gheorghe Dumitru, a realizat deja

macheta viitorului bust. Rămâne să ne dăm, în continuare, mâna, ca într-o veritabilă Horă a Unirii.

Mareșali ai României

Colonelul **Ion Giurcă** este cel care și-a propus să susțină acest subiect interesant, subiect abordat cu un an în urmă într-o carte cu același titlu, coordonată de generalul Teodor Frunzeti, între autorii materialelor cuprinse aflându-se și domnul colonel Ion Giurcă.

Cronologic, primul din România care a purtat titlul de mareșal a fost *Regele Carol I*. I s-au conferit două titluri de mareșal:

În aprilie 1909, Regele Carol I împlinea 70 de ani. A fost un prilej bun, folosit de diplomația germană pentru a-l stimula pe suveranul român să continue politica alături de Puterile Centrale. Prințul moștenitor, Wilhelm, este trimis la București. Au loc ceremonii deosebit de fastuoase, în cadrul cărora îi înmânează regelui bastonul și epoletul de mareșal.

În 1912, se împlineau 50 de ani de când Carol I a fost repartizat în regimentul de dragoni germani, al cărui proprietar era țarina Rusiei. Tot atunci, se împlineau și 35 de ani de la cucerirea Plevnei. Antanta se constituise și dorea să atragă România de partea ei. Rusia îl trimite la București pe marele duce Mihailovici, care-i înmânează lui Carol bastonul de mareșal al armatei ruse. Când Țarul

Nicolae al II-lea a fost primit la Constanța, în același an, Regele Carol I era în uniformă de mareșal, având în mână bastonul de mareșal al armatei ruse.

Al doilea mareșal, de data aceasta mareșal, îndrituit pentru această demnitate de statul român, a fost *Ferdinand I*.

La 1 decembrie 1919, după ceremonia de la Mitropolie, generalul Irimia Grigorescu îi înmânează cartea de mareșal și bastonul de mareșal Regelui Ferdinand I. Alături de Irimia Grigorescu, erau și generalii Averescu, Cristescu Prezan, Mărgărescu. Ferdinand mulțumește pentru înaltul titlu acordat și le spune generalilor: Și vouă, care ați comandat armate, vi se cuvine această demnitate.

Regele avea mare dreptate. Dar acest fapt nu s-a întâmplat în timpul vieții lui. După moartea regelui, mai rămăseseră în viață doar doi din generalii amintiți: Prezan și Averescu.

În 1930, Carol al II-lea instituie demnitatea de mareșal. Cadrul legal e pregătit de Nicolae Condeescu (ministru de război) și aprobat de Parlament, la 20 iunie.

La 3 iulie, Carol II semnează decretul-lege prin care se acordă această demnitate generalilor *Constantin Prezan* și *Alexandru Averescu*. Ceremonia de înmânare a avut loc la 30 octombrie 1930, la Sighișoara, cu prilejul finalizării manevrelor militare din toamna acelui an.

Tot atunci, dar înaintea celor doi generali, a fost ridicat la această demnitate *Carol al II-lea*. Astfel, Carol al II-lea este cel care, purtând însemnele de mareșal,

înmânează lui Prezan și Averescu cartea, epoletul și bastonul de mareșal.

Următorul căruia i se înmânează această demnitate este *Regele Alexandru I al Iugoslaviei*. Justificarea este legată de buna colaborare a armatei române cu armata sârbă în timpul celui de Al II-lea Război Balcanic. Atunci, o divizie a armatei sârbe a participat pe frontul din Dobrogea (1913). Înmânarea demnității s-a făcut în localitatea Mircea Vodă, de lângă Medgidia, cu prilejul unei vizite pe care regele Iugoslaviei a făcut-o la Cimitirul eroilor (de toate naționalitățile), care au luptat aici, în 1916.

În 1939, se elaborează o lege care prevede gradul militar de mareșal. De acum, demnitatea de mareșal e înlocuită cu gradul de mareșal. Acest grad se acordă de rege, pe timp de război, **generalilor de corp de armată**, pentru merite deosebite în timpul războiului.

La 8 iunie 1940, Carol II modifică legea și se introduce gradul de **general de armată**. Se întâmplă pentru prima oară la noi. Primul purtător al acestui grad a fost Ion Antonescu. Îl primește la 10 februarie 1941, după înfrângerea mișcării legionare.

La 10 mai 1941, *Regele Mihai I* este înălțat la demnitatea de mareșal, din inițiativa generalului Ion Antonescu, acesta spunându-i: *Vă înmânez, Maiestate, bastonul de mareșal, pe care l-a purtat bunicul Dumneavoastră*. (Era chiar bastonul de mareșal al Regelui Ferdinand I)

La 21 august 1941, este emis Decretul regal prin care se acordă generalului de armată *Ion Antonescu* gradul de armată de mareșal, invocându-se atât Decretul din 1930, cât și legea înaintărilor în grad, din 8 iunie 1940.

Prin urmare, Ion Antonescu este primul român care obține gradul de armată de mareșal. Ceilalți, înfățișați până acum, au avut acordate demnitatea de mareșal.

Vorbitorul concluzionează:

„În toate casele regale europene, există cutuma acordării demnității de mareșal.

România a avut *patru regi* cărora li s-a acordat demnitatea de mareșal (*Carol I, Ferdinand I, Carol al II-lea și Mihai I*) și *trei generali* (*Prezan, Averescu și Antonescu*). Peste hotare, România a acordat această demnitate unei singure persoane: *Regelui Alexandru I al Iugoslaviei*.

Astăzi, mai sunt puține țări în lume care mai au mareșali în viață: Anglia, Rusia și România, fiecare câte unul.

Cel al României se numește *Regele Mihai I*, cel mai tânăr mareșal român.”

Mareșalul Ion Antonescu

Ne amintim cu recunoștință de *Prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu*, lector, ani de-a rândul, la cursurile de vară de la Văleni. Ne amintim de vehemența cu care apăra

întotdeauna adevărul istoric în expunerile sale. Ne-a rămas în amintire, în mod deosebit, curajul cu care lua apărarea Mareșalului Ion Antonescu, așa cum știe să o facă un istoric adevărat și un patriot adevărat. Adevărul, mai presus de orice, și interesul național, alături de acest adevăr. Așa a fost și rămâne pentru noi istoricul Gheorghe Buzatu.

La Cursurile de vară de la Vălenii de Munte, continuă această conduită bărbătească istoricul Petre Țurlea. Un istoric prolific, neastâmpărat, am putea spune, în sensul frumos al cuvântului: caută permanent acțiunea de a face bine pentru neamul său, de a îndrepta în bine ceea ce nu-i bine, de a ridica binele și frumosul la rangul de demnitate națională și, de ce nu, europeană.

Iată-l, acum, înflăcărat, rostindu-se în legătură cu Mareșalul Ion Antonescu.

Petre Țurlea

Ca pe vremea stalinismului, în 2002, în România cea democratică și liberă, se dă o ordonanță de urgență care **interzice** cultul mareșalului Antonescu. (Cultul? Chiar acesta e cuvântul potrivit?) În 2005, se merge mai departe, tot printr-o ordonanță: va fi pedepsit cu **închisoarea** cel care prezintă pozitiv faptele lui Ion Antonescu! (De ce nu cu deportarea în Siberia, sau cu munca silnică – s-ar aduna de-un nou Canal Dunăre-Marea Neagră! Momentul ar trebui fructificat! Am mai face, în acest fel, ceva bun în Țara Românilor cea de acum, dacă altfel nu se poate! C.M.)

În 2009 – spune istoricul – a publicat cartea *Ion Antonescu între extrema dreaptă și extrema stângă*, axată pe lupta lui cu legionarii și comuniștii. Prefațatorii cărții – nume grele ale științelor istorice românești: Dinu Giurescu, Dan Berindei, Florin Constantiniu, Gheorghe Buzatu.

Cartea a produs stupeoare, mai ales în unele cercuri de la noi și de dincolo de noi.

La câteva zile după lansare, în *Evenimentul Zilei*, apare un articol – adevărată esență de vitriol – semnat de Radu Ioanid, șef la Institutul Holocaustului de la Washington. Din lecturarea articolului, Petre Țurlea își dă seama că alcătuitoarea doar frunzărise cartea. Cu siguranță că aprinderea lui s-a produs numai văzând numele lui Antonescu în titlul cărții, fapt care, se pare, a avut efectul muletei roșii în fața taurului spaniol.

După această deschidere – similară cu aprinderea unei făclii – Petre Țurlea intră în urmărirea câtorva aspecte legate de biografia mareșalului.

Relația lui Nicolae Iorga cu Mareșalul suscită, firește, interes.

Între cei doi, a existat o prețuire reciprocă.

Nicolae Iorga îl aprecia pe Antonescu pentru cinstea și corectitudinea lui. O dovadă, în acest sens, este articolul din 7 septembrie 1940, apărut în *Neamul Românesc*, a doua zi după abdicarea lui Carol II și ajungerea lui Antonescu în fruntea statului:

„Regele a numit președinte al Consiliului pe Generalul Antonescu. Acest nume amintește rezistența mândriei românești în timpul marelui război, sfaturile pe care tânărul colonel de atunci le-a dat neînfricatului

general Prezan; apoi, severul director al Școlii de război, formând ofițeri pentru luptă, nu pentru paradă și onoruri; pe acela care, în clipa când armata română pornea pe calea unei organizări greșite, opunea o concepție diametral deosebită. În sfârșit, omul de caracter care n-a cunoscut mijloacele prin care se ajunge mai ușor.”

Pentru aceste cuvinte, dacă am aplica ordonanța statului român din 2005, Nicolae Iorga ar fi condamnat la închisoare, pe o perioadă mergând de la 6 luni la 2 ani!

Numirea de atunci a lui Antonescu este apreciată la superlativ în presa internațională: un militar cu pregătire excepțională, cu rezultate excepționale în toate activitățile întreprinse, cu gradul de mareșal obținut pe merit, neangajat în vreo tabără politică.

Ion Antonescu este unul din militarii de frunte ai armatei române, care a contribuit la formarea României Mari.

După reîntregirea României, a reformat armata și a pregătit-o la un înalt nivel și a condus-o în mod direct în războiul drept pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei.

La 21 august 1941, Regele Mihai dă un decret, în al cărui prim articol, spune:

„Pentru serviciile aduse patriei și tronului pe câmpul de bătaie în conducerea războiului nostru pentru dezrobirea hotarelor de răsărit, Generalul de armată, Ion Antonescu, conducătorul statului român și comandantul de căpetenie al armatelor, se înalță, pe ziua de 21 august 1941, la demnitatea de Mareșal al României.”

A fost singurul român înălțat la gradul de mareșal pe câmpul de luptă, pe pământul românesc al Basarabiei și

Bucovinei în timp ce-i alunga pe cotropitorii bolșevici, năvăliți pe glia noastră cu un an mai înainte (1940).

În 1946, cel înălțat la gradul de mareșal pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei a fost condamnat la moarte tot... pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei! Cel care l-a ridicat la gradul de mareșal în 1941, Regele Mihai I al României, putea, tot el, în 1946, să-l grațieze. Era singurul care avea acest drept, prin lege.

Opinia publică aștepta s-o facă. Era convinsă că Ion Antonescu va fi grațiat, căci Antonescu fusese cel care, în septembrie 1940, îl impusese pe Mihai I ca rege. Avea doar 18 ani atunci! Avea doar cunoașterea pe care o poți avea la această vârstă.

În 1940, Antonescu l-a impus pe Mihai respectului public. La 10 mai 1941, Antonescu îl ridică pe Mihai la demnitatea de mareșal, cel mai tânăr mareșal din România și, probabil, din lume.

În condica familiei regale, în legătură cu începutul Războiului de eliberare a Basarabiei și Bucovinei, la data de 22 iunie 1941, găsim informația că Majestatea sa Elena (mama lui Mihai) vizitează dimineața un spital de răniți din Sinaia, iar seara, la ora 18,10 Regele Mihai I trimite o telegramă Mareșalului Antonescu, aflat în trenul *Patria* în drum spre front.

Iată textul acestei telegrame:

„În clipele când trupele noastre trec Prutul și codrii Bucovinei pentru a reîntregi sfânta țară a Moldovei lui Ștefan cel Mare, gândul meu se îndreaptă către Domnia Voastră, Domnule General, și către ostașii țării. Vă sunt recunoscător, Domnule General, pentru că numai prin munca și străduința Domniei Voastre, neamul întreg și cu

mine trăim bucuria zilelor de glorie străbună. Iar ostașilor noștri dragi, le urez sănătate și putere, ca să statornicească pentru vecie dreptele granițe ale neamului. Trăiască în veci România! Trăiască viteaza noastră armată!”

Cu toate acestea, Regele Mihai I n-a făcut gestul care trebuia pentru salvarea vieții generalului, în 1946.

În 1992, apare cartea *Convorbiri cu Mihai I al României*, de Mircea Ciobanu.

Întrebat în legătură cu grațierea lui Antonescu, regele răspunde:

„Nu a cerut grațierea. Grațierea a cerut-o avocatul lui. Și acum unii vor să spună că eu l-am omorât, că mareșalul a cerut grațierea. N-a cerut-o. Și dacă ar fi știut că o va obține, n-ar fi cerut-o; și dacă i s-ar fi dat, n-ar fi acceptat-o.”

Petre Țurlea a găsit în Arhiva Casei Regale din 1946, un dosar cu toate cererile de grațiere. Între ele, și procura pe care Mareșalul Antonescu a dat-o avocaților săi, în ziua în care a fost condamnat:

„Împuternicesc pe domnii avocați Bălăceanu și Stoica, separat sau împreună, să redacteze și să susțină motivele de recurs împotriva sentinței de condamnare a subsemnatului, dată de Tribunalul poporului, precum și să prezinte cererea de grațiere în numele meu.”

A mai fost o cerere de grațiere din partea mamei lui Antonescu, octogenara Lița Baranga.

Ion Antonescu a murit cu demnitate. Cu o jumătate de oră înainte de execuție, a fost un preot în celulă și a înregistrat ce i-a spus Antonescu:

„Sunt fericit că mor pentru cauza țării mele, pentru care am luptat cu toată înverșunarea.”

Un martor ocular la execuție, un militar, descrie, la trei zile, pe trei pagini, momentul. Este redat următorul pasaj: „La orele 6, Mareșalul, urmat de Mihai Antonescu, pășește cu capul sus și în pas militar, într-o ținută de măreție de nedescris, spre locul de execuție, care era Valea Piersicilor. Mareșalul purta un mare tricolor pe piept. În momentul când se comandă foc, Mareșalul Ion Antonescu își scoate pălăria și își ridică mâna, în semn de salut, strigând: Trăiască România!”

E un act de demnitate care-l continuă pe cel al lui Constantin Brâncoveanu, din 15 august 1714. E un act de demnitate pe care trebuie să-l cunoaștem în tot adevărul și să-l respectăm pe cel care ne-a dat această lecție.

Petre Țurlea, în calitatea sa de deputat în Parlamentul României, la 30 mai 1991, a propus un moment de reculegere în memoria lui Antonescu. Foștii comuniști populau, în proporție de două treimi, parlamentul. Au fost surprinși de propunere și, până să realizeze despre ce e vorba, au marcat momentul, ridicându-se în picioare.

În 1994, Petre Țurlea cere să se inițieze recurs în anulare în procesul Mareșalului Ion Antonescu. Și nu s-a aprobat. În același an, se aprobă Legea veteranilor de război. Luptătorii din 1941-1945 sunt considerați eroi.

Un act meritoriu, un act de dreptate. Comandantul lor, Mareșalul Antonescu, s-a dovedit a fi o capacitate militară deosebită, un mare patriot, putând deci să-l socotim în fruntea celor care și-au făcut din plin datoria pentru patrie, pe câmpul de luptă. E legea firescului! Dar suntem în România unde, la nivel înalt, funcționează, când te aștepți mai puțin, legea absurdului! Da, ostașii sunt eroi! Comandantul lor e, însă, criminal!

Cât au funcționat momente de normalitate statală, s-au ridicat busturi în memoria Mareșalului Antonescu.

În 2006, intervine absurdul sub formă de lege: dărâmați ce-ați ridicat! Și îndată a și apărut o macara cu un ștreang imens, întins spre gâtul Mareșalului Antonescu – statuie. Dacă în 1946 a fost ucis cu gloanțe, hai acum să-l și spânzurăm! Măcar bustul, dacă pe el nu mai avem cum! (C.M.)

S-au dărâmat monumentele ridicate pentru Mareșal, numele lui s-a șters de pe plăcițele cu nume de străzi, de instituții...

Numele lui nu s-a putut însă șterge din inima românilor. De aceea, Petre Țurlea și-a intitulat cartea, dedicată Mareșalului Ion Antonescu, *În inima poporului român*.

„Există o statuie a Mareșalului rămasă în picioare, spune Petre Țurlea,. Se află în curtea profesorului de istorie Loică Manole, din Tătărași, județul Botoșani. A ridicat-o pe bani proprii, pe domeniul lui. N-are nimeni ce să-i facă. Au încercat unii...

Trebuie să avem permanent curajul de a respecta cum se cuvine marile noastre valori patriotice. Să le dăm ca exemplu și să le cinștim memoria ori de câte ori avem prilejul s-o facem.”

3. BASARABIA ȘI BUCOVINA

După răpirea din 1812 a părții românești de peste Prut, Rusia a făcut tot ceea ce nu se cădea să facă, în calitate de ocrotitoare a creștinismului, pentru deznaționalizarea și asuprairea populației românești din teritoriul acaparat, răpindu-i nu numai învațământul în limba maternă, dar și oficierea slujbei religioase în această limbă. În același timp, a izolat acest spațiu de restul lumii civilizate, ridicând, cu o consecvență diabolică, un adevărat *zid*, în calea contactelor cu România și cu celelalte state occidentale. Cu toate acestea, grație unor intelectuali din stânga și din dreapta Prutului, dar și din alte spații, cum ar fi cel germanic, au ajuns până la noi informații relevante pentru acest timp de ev mediu primitiv, inchizițional.

Lucrarea de la care am pornit în realizarea acestui material și pe care dorim și în felul acesta s-o readucem în atenția cercetătorilor este *Neamul Românesc în Basarabia*, un grupaj de reportaje realizat la fața locului de Nicolae Iorga, în primăvara anului 1905, apărut în presa românească din dreapta Prutului și apoi în volum, în același an.

Dezvăluirile din lumea românească de dincolo de Prut i-au adus autorului expulzarea din teritoriile imperiului rus. După 1944, cartea la care ne referim continua să supere atât de tare pe urmașii țarismului, încât a fost scoasă din biblioteci și dată la topit. Nici măcar titlul ei n-aveai voie să-l consemnezi pe undeva – într-un catalog, o bibliografie sau în altă lucrare, chiar dacă era de circulație extrem de redusă.

Călătoriile întreprinse de N. Iorga, la începutul veacului XX, prin spațiile etnice românești, și cărțile publicate în urma acestor călătorii, ne apar acum, la distanță de peste un secol, ca un exercițiu cu valențe magice pentru unirea ce avea să urmeze peste câțiva ani.

După ce străbătuse în anii precedenți părțile transilvane, primăvara lui 1905 îl află în Bucovina, de unde, ascultându-și în continuare chemarea sufletului, trece granița habsburgo-țaristă, prin punctul vamal Noua Suliță: „Prea mult mă cheamă într-acolo un dor vechi, motivează călătorul, o neapărată nevoie de a cunoaște și de a spune și altora despre satele și oamenii ce se află dincolo de gardul de spini, dincolo de poarta de aramă, în tainița balaurului cu gheare de oțel”.

Motivația călătoriei este și una morală: în spațiul de peste Prut, se află „acea parte din Neamul Românesc care se poate vedea cu mai puțină înlesnire și care a rămas mai uitată până azi”, mai apăsată și mai năpădită de relele aruncate asupra-i de asuprairea țaristă, „această imensă Împărăție a Nedreptății”.

Luându-și atente măsuri de precauție, pentru a nu trezi bănuieli în rândul paznicilor văzuți și nevăzuți ai acestui teritoriu-închisoare, N. Iorga reușește să străbată mai multe așezări din ținuturile Hotin, Bălți, Soroca, Chișinău și Bugeac. Însemnările făcute cu acest prilej au o valoare documentară de neprețuit pentru cel ce vrea să pătrundă în realitatea aceluia timp, căci ele înfățișează, cu un remarcabil dar al comunicării și cu un spirit de observație de-a dreptul uimitor, descrieri de locuri și evocări ale trecutului, întâmplări și chipuri de oameni,

stări emoționale și sociale, toate selectate cu precizia și priceperea unui înzestrat etnolog și om de mare cultură.

Am ales din lucrare câteva pasaje referitoare la presa care se difuza în Basarabia anului 1905. Nu putea fi vorba de publicații în limba română. Stăpânul moscovit alungase limba băștinașilor din toate locurile în care putea să-i ajungă mâna pustiitoare. Doar din inima oamenilor nu putuse. Abia peste un an, în 1906, se va putea vorbi de prima gazetă românească, grație curajului și dăruirii unor intelectuali basarabeni de marcă. Pe unii dintre ei, N. Iorga deja îi cunoștea la acea dată: „Aveam o cunoștință aici, pe avocatul G. (*Gavriliță*, n.n.), care a fost și prin București pentru a-și găsi spița neamului. De la el așteptam îndreptări și sfaturi. Se întâmplă însă că e plecat fără soroc. Mă gândisem iarăși la arhivarul Halipa, care a tipărit două volume groase de acte, unele românești, cu privire la trecutul Basarabiei, dar nimeni nu-i poate da de capăt”.

În anul 1905, în Basarabia era încă în prim plan *foaia Besarabejul*, firește, în grai rusesc, prin care puterea țaristă își propaga ideile de învrăjbire și crimă. Redactarea ei era atribuită unui Crușevan, știut a fi moldovean, dar în fapt și prin fapte, „rus, gazetar rus”. El rămâne un personaj tipic pentru individul ticăloșit și servil, inoculat cu caracterul pervers al stăpânului pe care îl slujește. Sămânța lui Crușevan rodește și astăzi în autori de dicționare stupide, teorii lingvistice și istorii aberante, minciuna fiind singurul domeniu pe care urmașii lui îl pot

accesa și explora, cu un profesionalism agresiv, lamentabil și deprimant.

Să revenim, însă, la anul 1905 și să cunoaștem în direct relatările lui Nicolae Iorga despre subiectul selectat.

„Cine e Crușevan, știe să-ți spuie orice om din Basarabia. *E cunoscut și... în Anglia*, mi-a spus proprietarul din trenul spre Bălți; *cum de nu-l știi d-ta? Domnul Crușevan*, cum i se spune, merită să fie cunoscut, căci el e redactorul vestitei foi *Besarabeț*, care a înțetit vărsările de sânge din Chișinău. Tot poporul cetia *Besarabețul*, adică poporul de lucrători din târguri, care știe rusește fiindcă a trecut prin școli; l-am văzut și în mâna unui marinar din vaporul rusesc pe Dunăre, care n-a vrut cu nici-un preț să-mi vândă foaia. Crușevan e *moldovean*, și el a și scris un articol *Doina*, în care plânge asupra morții poporului nostru. Dar, altfel, el e rus, gazetar rus. Menirea lui e să predice lupta împotriva evreimii,—aceasta însă în așa fel încât să fie împăcată și censura. *Dacă-l întrebi*, mi se spune, *el răspunde că n-are nimic cu evreii, că el iubește pe evrei*. Și, același adaugă: *El e cam nebun; știi*.

Cum am ajuns la Chișinău, m-am gândit să ieau *Besarabețul*. Tocmai se vând pe Alexandrovscaia gazetele, de niște hamali greoi, cu șăpci, ruși cari știu și ceva moldovenește. Au ziare din Chiev, din Odesa, din această *Iujno-Rossia*, Rusie de-jos, în care intră și gubernia Basarabiei. *Besarabețul*, pare că-l văd la unul, dar, când îl cer, mi se oferă altă foaie, *Drugul*. N-o primesc, între altele și pentru că mi s-a spus că a cere alt ceva decât *Besarabețul*, și mai ales a refuza *Besarabețul* face pe cineva bănuiră că ar fi evreu. *Eu, cum vezi, am tip*

evreiesc, îmi spunea un domn, de neam polon, și, odată, trecând prin Chișinău, un vânzător îmi întinde Besarabeșul, pe care n-am vrut să-l cumpăr. Ei bine, o doamnă, la spatele mele, a strigat vânzătorului: Cum îți vine să vinzi Besarabeșul la jidani; e doar o foaie pentru creștini. Deci, pentru aceste motive, eu nu vreau altă gazetă decât Besarabeșul. Dar vânzătorul se ține după mine și îmi spune stăruitor că Besarabeșul nu mai este acum al lui Crușevan, ci a rămas în mâinile altuia, că Drugu e acum foaia cea bună. Mă încredințez, deci, și o cumpăr.

E o gazetă mare, tipărită pe o hârtie lucioasă și moale. Începe cu anunțuri și are foaia din urmă plină de anunțuri. Foarte multe telegrame, poate de împrumut. Știri despre hotare, despre războiu. Pe pagina a doua, un lung articol tipărit cu slove mari: acela va fi cuprinzând propaganda antisemită. Pe pagina a treia, știri mărunte, serbarea aniversării Împărătesei la Chișinău și altele. Noutăți basarabene, după scrisori: la Hotin, de pildă, un teatru de amatori a dat două piese rusești, pentru funcționari și ofițeri, cu succesul cel mai mare.

Crușevan a fost silit, se pare, a-și schimba titlul gazetei, după tulburările pe care ea le-a stârnit. I s-a îngăduit să scoată altă foaie cu același scop.”

Lucrarea *Neamul Românesc în Basarabia* este, în fapt, o grupare de reportaje, întocmite la fața locului, în cel mai reușit stil gazetăresc. Cele mai multe dintre ele au apărut încă din vara anului 1905, în presa românească și, integral, în același an, în volum. Împreună, ele alcătuiesc o

imagine dintre cele mai sugestive, palpitând de viață și de adevăr, despre ținutul românesc dintre Prut, Bug și Nistru.

În anul călătoriei lui N. Iorga, dincolo de Prut, ziarul *Cronica* publica mai multe articole, sub titlul *Basarabia și trecutul ei* (apărute apoi și în broșură), semnate de Dumitru C. Moruzi.

Autorul era român de dincolo de Prut și cunoscuse direct viața din această parte a Moldovei ocupată de ruși. Materialele respective s-au bucurat de aprecierea lui Nicolae Iorga, care le-a onorat cu articolul *Un autor român contemporan*, inclus și în ultima parte a cărții sale despre Basarabia, articol pe care îl redăm aproape integral, având în vedere importanța datelor cuprinse în el, precum și faptul că, astăzi, cititorului, chiar și cercetătorului i se oferă puține șanse de a ajunge la el:

„Țeranul – se pare celui mai nou povestitor despre Basarabia – neschimbat în *moldovenia* lui mândră. Nimic nu-l poate clinti, așa cum sunt încă împrejurările în Rusia. *Boierul*, dacă e rus sau rusificat, nu poate face alta decât să-și trântască lui curți albe, cu tinichea albastră și verde în cap, și să prefacă muscălește, cu turnuri ca cepele, vechea biserică moldovenească. Încolo, un hotar nevăzut trece între el și săteni. Preotul, dacă nu știe românește, e un străin: îi calcă în biserică numai femeile și copiii, cari și ei n-au a face decât cu icoanele, și nu cu slujba. Și mai străin e dascălul de la școală, care se încredințează răpede că moldovenii sînt proști, își iea leafa și lasă o muncă zădarnică; firile mai nobile prind interes pentru acești *proști* și se trezesc într-o dimineață că aduc gramatici românești de la Iași, ca să vadă ce zace în limba și sufletul

proștilor. Funcțiile nu-i atrag. Rareori săteanul se lasă a fi ales pentru *zemstvo*, consiliul județean permanent, care hotărăște despre drumuri, școli, biserici și ajutorarea în tot felul a locuitorilor.

De viața politică n-au nici-o idee. Se știu oameni din satul, din ținutul lor, de lângă apa ce trece supt ochii lor: hotineni, orheieni, soroceni, codreni, bugecenii, lăpușneni, pruteni, ca și acum câteva sute de ani. Cred în Dumnezeu și în *Împăratul*, care e mare și puternic și stă undeva. Fac oaste de la 1877, până și în strălucitele regimente ale gardei, dar se întorc acasă aceiași buni moldoveni cari plecaseră. Cu soldații de pe la granița așa de strașnic păzită, cu *obieșnicii*, nu-și mărită fetele: *mai bine le-ar da Prutului*. Pe cei ce vin în mijlocul lor, lucrători, coloniști, nu-i țin în samă deocamdată, ci-i așteaptă să vie la limba, la datina moldovenească, fără de care nu se poate frăție și încuscrire.

Despre România, spune d. Moruzi, că ei ar avea păreri stricate și rele ce li s-ar fi pus înnadins în cap. Românii ar fi pentru ei un neam de moldoveni amestecați cu unguri și bulgari; regele, craiul lor, un străin, un neamț de altă lege, fost *gheneral împărătesc* la Plevna; de aceea nu s-ar fi uitând peste apa *închisă* acum a Prutului. Altfel, ar fi cei mai buni găzduitori ai oricărui drumeț ce vine cu grai românesc pe buze.

Scurta mea experiență nu mi-a arătat aceste rătăcirii la țerani. Ei cred numai într-un mare neam moldovenesc, ce se întinde în sus, în jos, în dreapta, în stânga, peste Nistru și peste Prut, până unde încep liftele. Unii au stăpânire muscălească, alții altfel de stăpânire, pe care n-ai de unde s-o știi bine. Mâne, dacă s-ar deschide Prutul,

această strălucită minune ar fi pentru dânșii un fapt obișnuit, ca și cum lucrurile, după o mică zăbavă, și-ar fi luat iarăși înfățișarea firească, lăsată de la Dumnezeu.

(...) Boierimea e bine cunoscută d-lui Moruzi. Din cea mai înaltă boierime, el însuși a cunoscut, încă de prin anii 1850, mai toate familiile nobililor români ai Basarabiei: pe un Iorgu Balș, care și-a lăsat pentru un orfelinat curțile din Chișinău; pe un Iordachi Catargiu, care a primit la el, în 1877, pe Împăratul care mergea la război; pe atâția alții cari, dintr-o generație acum dispărută, *se făliau de a fi boieri moldoveni, vorbind între ei românește, trăind românește în casele lor și apărând numele bun al neamului*, ca Petrachi Cheșcu, tatăl reginei Natalia. Acești boieri, cari apucaseră vremea *turcească* în Basarabia, samănă bine cu generația contemporană cu ei, foarte puțin austriacă, a boierilor români din Bucovina.

Ni se arată apoi cum fiii acestor boieri au trebuit să urmeze universități rusești, să îmbrace uniforma de cadeți în regimentele țarului, numai ca să rămâie nobili și să se bucure de multe drepturi care au rămas până astăzi în mâinile acestei clase. Acum se făcură și unele căsătorii cu familii de conți sau de colonei, de generali. Dar iubirea de pământ n-a dispărut odată cu iubirea de neam: tinerii funcționari, învățați prin pensioanele pentru nobilime sau trecuți prin Universități, au cerut să fie alipiți pe lângă guvernul basarabean, îndată ce au avut titlul ieften de *asesori de colegiu*. Astfel, s-a format o a doua generație de boieri români basarabeni. (...) Nu se uită nici acei *generoși nemulțamiți*, a căror viață risipită fără nici-o îndreptare, se înneacă în filantropia dulceagă sau în nihilismul sălbatec. Cei din urmă gustară *plăcutele*

casecate ale fortăreței Petropavlovsc sau mănoasele câmpii ale Siberiei, – găsimu-se cu toții în seara vieții – ca autorul – pe pământul României libere, cu ceva iluzii pierdute, dar cu același foc în inimi și același dor de propășire pentru neam.

(...) D. Moruzi amintește păstrarea datinei în mâncare, în serbătorirea zilelor mari, păstrarea iubirii pentru dăduasa noastră doină, pe care *patrioții ruși cu idei panslaviste o ascultau cu ochii plini de lacrimi.*

Clasa cea mare, puternică și muncitoare a țărâimii, a rămas însă neatinsă. *La porțile Chișinăului, în jurul orașelor de provincie, ca și în sătulețele cele mai depărtate, pretutindeni unde a fost sau unde s-a înființat din nou vre-un sat românesc, românesc rămâne pentru vecie, ca port, limbă și obiceiuri.*

Și străinii?

Despre dâșii se vorbește numai în trecut, de la negustorul *cațap* (casap, de fapt; negustor de vite și de oi), care veni îndată după 1812 de peste graniță, până la funcționarii *muscali, leși, nemți, armeni și haholi* (ruteni). Tot așa de puțin se spune despre acțiunea guvernului, slabă și netrainică. *De la 1812 la 1877 nu s-au făcut în toată Basarabia de cât 715 stânceni de șosea, pe o mlaștină de lângă Chișinău, și aceasta pentru că se înămolise în acea mlaștină trăsura Împăratului Alexandru I-iu.* Ne aducem aminte cum același Alexandru I-iu a adus împrăsierea grădinii publice de la Chișinău. Străinii au dat Basarabiei numai o spoială de posomorâre, așa de dușmăna firii noastre, în strade, case și obiceiuri.”

În biblioteca de la Pașcani – Ilfov, a domnitorului Dimitrie Ghica, N. Iorga descoperă broșura *Bessarabien, Bemerkungen und Gedanken, bei Gelegenheit eins mehrjährigen Aufenthaltes in diesem Lande (Basarabia, observații și cugetări, cu prilejul unei șederi de mai mulți ani în această țară)*, scrisă de dr. I.H. Zucker, în 1831, și tipărită la Frankfurt pe Main, în 1934. Lucrarea însumează 86 pagini, exemplarul aflat fiind dedicat de autor menționatului domnitor român.

N. Iorga apreciază că această lucrare nu este cunoscută în spațiul românesc și îi face o succintă prezentare în articolul *D-rul Zucker*, pe care îl include, de asemenea, în ultimul capitol al *Neamului Românesc în Basarabia*.

Bun observator, cu spirit cumpănit și drept – cum îl califică N. Iorga, Zucker vorbește despre împărțirea politică a Basarabiei, deosebitele nații ce locuiesc în Basarabia (doar câteva rânduri), despre moldoveni (nouă pagini), despre poștă, agricultură, „limba moldovenească și valahă”; despre ciuma de la 1829 și holera de la 1830 (mai mult de jumătate din carte). N. Iorga selectează câteva pasaje interesante despre firea românului moldovean, între care și cel următor:

Țeranul moldovean e cu totul lipsit de învățătură, dar nu prost. Cei mai mulți dintre dâșzii vorbesc cu o limpeziciune și hotărâre, care se întâmpină numai rare ori la țeranul german. Pe când judecătorul german, după multe întrebări către părțile ce se judecă, abia poate să capete o oarecare pricepere a afacerii, cu țeranul moldovean trebuie să bagi bine de samă, adesea, ca să nu fii înșelat de dânsul printr-o înșirare limpede, dar

acoperită a lucrului, așa încât să iasă el cu dreptatea. Povestirea e bine legată, de multe ori în adevăr elocventă, și cu atât mai plăcută, cu cât aici nu e nici-un jargon și ȣeranul vorbește tot așa de curat ca și boierul. În lucruri care privesc o obște întreagă, se sfătuiesc ȣeranii între ei ce să se spuie și aleg ca să vorbească pe acela dintre ei care e știut ca bun cuvântător...

Femeia e mai harnică decât bărbatul. Ea ține așa de curat căsuța ei săracă, încât cele mai multe ȣerance germane s-ar rușina văzând-o.

Între trăsăturile specifice locuitorului băștinaș din Basarabia, dr. Zucker remarcă nepăsarea lui în fața morții, pe care o ilustrează cu situații cunoscute direct:

Neînfricoșare, chiar un fel de nepăsare față de moarte, se găsește des între români și, felul cum vorbesc ei despre dânsa bolnavilor lor ni s-ar părea nouă asprime. Ei li spun ceasul morții fără încunjur, vorbesc cu dânșii în privința îngropăciunii și praznicului și, de obicei, bolnavul răspunde cu resemnare și liniște la aceasta.

*Cum treceam printr-un loc, un ȣeran bătrân m-a rugat să văd pe fratele său, cu care trăia bine și pe care tocmai îl lovise damblaua. **Domnule, mi-a spus el scurt, frate-mieu o să moară: asta-i moartea lui,** – parc-ar fi vorbit de un guturaiu. Eh, răspunse bolnavul zâmbind, **ce știe frate-mieu? Nu mor eu încă!***

Odată intrăi în odaia unei neveste tinere, în clipa când își simția ceasul morții. Ca și cum s-ar fi gândit să se înfățișeze cuviincios înaintea lui Dumnezeu, ea se uită la mâinile ei și ceru să i se taie unghiile, apoi mai ceru să i se

dea un tulpan nou. O bătrână, dintre rude, care ținea la dânsa și-i avea grija, spuse: Acum nu, maică, întâiu o să mori; pe urmă te-om spăla și ți-om pune pe cap și tulpanul cel frumos. Bolnava ascultă liniștit și răspunse: Nu, mai bine acum. După câteva clipe, ea dori să sărute mâinile celor de față, li ceru iertare și zise: Eu mă duc acum. Îndată după aceasta, muri.

Însemnări de călătorie prin Moldova de peste Prut cuprinde și lucrarea cunoscutului om de știință german, I.G. Kohl, lucrare care s-a bucurat de bune aprecieri, de vreme ce, în 1847, apărea într-o nouă ediție, la Dresda și Lipsca. Și această lucrare este semnalată și rezumată de N. Iorga în *Neamul Românesc în Basarabia*.

În 1838, după vizitarea Crimeii și Odesei, Kohl urmează traseul: Cetatea Albă, Bender, Varnița, Chișinău, Orhei, Bălți, ajungând la Noua Suliță, *granița a trei împărății*.

În Chișinău, află o pătură de mari boieri români: *un Balș, cel mai bogat proprietar basarabean, un Sturdza, o Catinca Ghica, pe care Kohl o socoate a fi sora Domnului muntean de atunci, Alexandru Vodă. Ei primesc gazete din Iași, pe care le cetesc slobod, ca unele ce n-aveau nici o regulă de politică în ele.*

În însemnările lui, Kohl dovedește reale calități de etnograf. Printre altele, el remarcă preferințele românilor pentru folosirea porumbului în hrana de zi cu zi și a lemnului în construcția caselor și prăvăliilor; prețuiește covoarele moldovenești pe care le apreciază ca fiind superioare celor *malo-ruse*, se minunează de întinsa întrebuințare a împletiturilor de nuiele și de frumusețea

cântecelor noastre populare, precum cele cântate de nevasta căpitanului de poștă de la Soratena, reținându-le începutul cu *frunză verde liliac* și *frunză verde de mătăasă* și conținutul aflat prin intermediul soțului interpretei.

Kohl observă, de asemenea, sentimentele neprietenoase ale moldovenilor față de stăpânirea cea nouă, constatând, totodată, mai multă simpatie pentru vechea cărmuire turcească, fapt explicat de un bătrân din Hotin în felul următor: *Turcii erau oameni buni, care stăteau liniștiți în cetate, lăsau pe fiecare în voia lui și nu căutau să schimbe lucrurile cu de-a sila.*

Sentimentele basarabenilor față de puzderia străinilor, cei mai mulți fără căpătâi, trimiși peste ei de puterea țaristă, sunt explicate de Kohl în mod realist:

Țeranul moldovean nu putea să vadă cu plăcere străini, ori că erau oameni harnici, strângători și cinstiți, ori că făceau parte din tagma vagabonzilor, căroră li se deschisese intrarea în Basarabia, ispitindu-i cu tot felul de privilegii. Ei se simțeau încunjurați, concurați și amenințați.

Lucrările despre Basarabia, la care ne-am referit în acest material, semnate de N. Iorga, I.G. Kohl, Zucker și Moruzi, una publicată demult, celelalte de loc în limba română, considerăm că merită să fie puse cât mai curând la îndemâna cititorilor de pe ambele maluri ale Prutului, contribuind și în acest fel la o mai bună cunoaștere a noastră ca popor, condiție importantă în rezolvarea multor probleme actuale și de perspectivă.

În cadrul unei sesiuni de comunicări științifice, pe tema ***Basarabia la începutul secolului XX***, organizată de Forumul European pentru Istorie și Cultură la Chișinău,

istoricul Ion Varta a vorbit despre *Începuturile presei românești în Basarabia*. O sinteză a comunicării sale a fost publicată de Centrul Județean de Cultură Prahova în volumul *Presa scrie istoria*, Editura Libertas, Ploiești, 2008.

În continuare, oferim cititorilor posibilitatea de a parcurge acest material deosebit de util cunoașterii acestui aspect.

Dr. Ion Varta

La începutul secolului XX, ca urmare a înfrângerii Imperiului rus în războiul cu Japonia și a cedărilor smulse țarismului de revoluția de la 1905, după aproape o sută de ani de ocupație străină și rusificare forțată a populației, în Basarabia are loc o înviorare a spiritului național românesc. În pofida tuturor restricțiilor și persecutărilor, în decursul unui singur deceniu, apare aici un număr impunător de publicații periodice de limbă română: *Basarabia* (1906-1907); *Viața Basarabiei* (1907); *Basarabia reînnoită* (1907); *Moldovanul* (1907-1908); *Luminătorul* (1908-1917); *Lira Basarabiei* (1912); *Făclia Țării* (1912); *Glasul Basarabiei* (1913-1914); revista *Cuvânt Moldovenesc* (1913-1914); ziarul *Cuvânt Moldovenesc* (1914-1917); *Școala moldovenească* (1917); *Soldatul moldovean* (1917); *Pământ și voie* (1917); *Sfatul Țării* (1917). S-a produs un adevărat miracol, această provincie românească fiind considerată de unii

contemporani ai evenimentelor ireversibil pierdută pentru națiune.

În absența unor organizații politice proprii, activitatea publicistică devine principala formă de manifestare a mișcării naționale. Prin intermediul publicațiilor naționale, a fost elaborat cadrul pentru cristalizarea strategiei mișcării de renaștere din Basarabia începutului de secol. La acea etapă, se completau reciproc preocupările iluministe de culturalizare cu cele de a aduce în scena politică factorul determinant, **poporul**. Scopul major al fruntașilor basarabeni de orientare radicală era antrenarea în mișcare a mai multor categorii sociale, în primul rând a **țărănimii**, creându-se astfel o largă bază socială, care să asigure pe viitor izbânda în lupta începută.

Cu toate că erau marcate de diferite orientări politice, publicațiile românești, în eforturile lor, converg într-un acord unic: **redeșteptarea conștiinței naționale a românilor basarabeni**, chiar dacă metodele de realizare difereau de la o publicație la alta. Ziarul *Basarabia*, spre exemplu, pleda pentru **repunerea limbii române în drepturile-i firești de până la 1812**: să fie utilizată în dregătorii, școală, biserică, justiție, iar rusa urma să rămână doar ca obiect de studiu în școli. Astfel de drepturi puteau fi garantate doar în condițiile unei reale autonomii a Basarabiei. Pentru realizarea lor în practică, era nevoie, în opinia ziarului, de constituirea unui partid național-democratic al moldovenilor din stânga Prutului. Alte ziare, ca *Viața Basarabiei*, *Moldovanul*, *Glasul Basarabiei* înaintau revendicări mai puțin radicale, limitându-se la cele de ordin național-cultural – cu toate acestea erau tratate de oficialități la fel de dur ca și *Basarabia*.

Autoritățile țariste sesizau perfect de bine consecințele activității publicisticii naționale din Basarabia. Marele pericol pentru țarism consta în iminenta **activizare a conștiinței naționale a românilor basarabeni ca apartenență la neamul românesc**. Cele mai mici manifestări cu caracter unionist în paginile publicațiilor naționale stârneau alarma și îngrijorarea oficialităților.

Realmente, toate publicațiile românești din stânga Prutului, cu excepția poate a *Luminătorului*, au activat perioade relativ scurte, fiind suprimate, de regulă, de administrația țaristă, în baza învinuirii de a pleda **pentru unirea Basarabiei cu România**.

Astfel, primul ziar românesc *Basarabia* a existat timp de nouă luni și era mereu acuzat de jandarmerie de tendințe unioniste, cerându-i-se insistent guvernatorului interzicerea publicației. Locotenent-colonelul Vasiliev, vicedirector al jandarmeriei guberniale, considera că *Basarabia*, „care era difuzată în special la sate și avea o influență negativă asupra dispoziției țăranilor”², „face propagandă împotriva guvernului și administrației locale și în favoarea autonomiei Basarabiei și unirii ei cu România”³. Aceste acuzații aduse ziarului au fost comunicate de către guvernatorul Haruzin personal Președintelui Consiliului de Miniștri, P. Stolâpin, și au constituit cauza principală a suprimării lui.

La fel s-a procedat și cu ziarul *Viața Basarabiei* – prima publicație tipărită cu caractere latine din stânga

---

² *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (ANRM), F. 297, inv. 1, d. 49, f. 788.

³ *ANRM*, F. 297, inv. 1, d. 49, f. 794.

Prutului – care a reușit să apară doar de șase ori, timp suficient însă pentru autorități ca să sesizeze pericolul ce-l prezenta pentru imperiu. Șeful secției ohrancei țariste din Odesa, colonelul Sokolov, a învinuit noua publicație de promovarea ideii separării Basarabiei de Rusia⁴.

Învinuiri similare au fost aduse și ziarului *Basarabia reînnoită*⁵, ce apărea la Iași, sub redacția basarabeanului Leonida Stamati și care urma a fi răspândit în Basarabia⁶. Din primele patru numere ale acestui nou organ de presă, trei au fost confiscate de autorități chiar la trecerea frontierei, pentru ca, în cele din urmă, difuzarea lui în stânga Prutului să fie definitiv interzisă.

Un destin aproape similar l-a avut o altă publicație românească din Basarabia, *Făclia Țării*, al cărei prim număr a fost confiscat la tipografie și nimicit doar pentru faptul că a avut o atitudine diferită de cea a autorităților rusești față de sărbătorile pompoase, legate de împlinirea a o sută de ani de la anexarea Basarabiei. Guvernatorul Ghilhen considera că *Făclia Țării* avea „o orientare extrem de condamnată și urmărea un scop evident – de a inocula populației moldovenești neîncrederea față de guvern și de a zdruncina devotamentul supușilor moldoveni față de tron și Patrie”⁷. Redactorilor C. Costinovici și Gh. Todorov li se reproșau sentimente de românofilie și întreținere a unor relații cu persoane din

---

⁴ ANRM, F. 297, inv. I, d. 49, f. 134 – 135

⁵ *Ibidem*.

⁶ Șt. Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, p. 231-232.

⁷ ANRM, F. 297, inv. I, d. 196, f. I

România⁸, ceea ce era suficient pentru a pune capăt „activității criminale” a numitei publicații.

În pofida tuturor obstacolelor ridicate de autoritățile țariste, presa românească din Basarabia a știut să le înfrunte cu o dârzenie demnă de invidiat. Colaboratorii ziarelor au făcut maximum posibil în acele condiții complicate, abordând în paginile publicațiilor naționale multe din durerile neamului, punându-și adeseori viața în pericol. Cu toate persecuțiile la care erau supuși, acești curajoși patrioți români au luptat consecvent pentru idealurile naționale. Cel mai caracteristic exemplu în acest sens poate fi considerată activitatea ziarului *Basarabia*. Caracterul extrem de combativ al publicației se datora spiritului intransigent al majorității colaboratorilor săi. Printre aceștia, figurau viitorii fruntași ai mișcării naționale a românilor de la est de Prut, cei care vor înfăptui la 1918 Unirea Basarabiei cu Țara. Îi vom numi pe Ion Pelivan, Ion Inculeț și Pan Halippa, care publicau, mai des decât ceilalți, articole consacrate unor teme arzătoare pentru populația românească. La *Basarabia* mai colabora Vasile Oatu, Constantin Inculeț (tatăl lui Ion Inculeț), Theodor Inculeț (fratele mai mic al acestuia), Mihail Vântu, Alecu Nour, Tudose Roman, A. Mateevici, Nicolae Popovschi, Sergiu Cujbă, Gr. D. Constantinescu, Gh. Stârcea, ș.a. Conform mărturiilor lui Gr. D. Constantinescu, colectivul redacțional număra circa 40 de persoane, în fruntea publicației se afla bătrânul avocat Emanuil Gavriliță.

Marele merit în apariția ziarului aparține lui C. Stere, care a reușit să adune, în cadrul colectivului de

---

⁸ ANRM, F. 297, inv. I, d. 196, f. 23, 28.

colaboratori, reprezentanți ai curentului de orientare socialist-revoluționară și națională, pentru ca toți împreună să servească unei cauze comune, cea a emancipării românilor moldoveni din stânga Prutului.

Acest fapt a și contribuit la abordarea unei arii largi de probleme de ordin politic, economic, social și național – trăsătură caracteristică doar pentru această publicație.

Din revendicările cu caracter economic, se evidențiau cele care prevedeau: lichidarea marilor latifundii și împrăștierea țăranilor basarabeni cu pământ; instituirea unor asociații benevole țărănești, care să faciliteze procurarea uneltelor de muncă, semințelor, îngrășămintelor minerale; suprimarea proprietății mănăstirilor închinată asupra domeniilor din Basarabia și constituirea, în baza acestor suprafețe, a unui fond național al Basarabiei, care urma a fi pus în serviciul culturii și școlii românești din ținut.

Revendicările de ordin politic includeau următoarele puncte: obținerea libertăților politice (vot general, egal, direct, secret, libertatea cuvântului, presei, întrunirilor și asociațiilor); libertăților cetățenești (inviolabilitatea persoanei, domiciliului, dreptul la liberul schimb al locului de trai).

Totuși revendicările cu caracter național prevalau în programul de activitate al ziarului. Ele prevedeau și o orientare spirituală a românilor basarabeni spre frații lor din dreapta Prutului, făcându-se în acest sens o veritabilă propagandă prounionistă, ceea ce mărturisesc titlurile tipăriturilor inserate în majoritatea numerelor. Au fost publicate *Cântarea României* de A. Russo (pe atunci, autor era considerat N. Bălcescu - n.n.) (nr. 19, 20, 21),

Doina de M. Eminescu (nr. 9), *Deșteaptă-te, române* de A. Mureșanu (nr. 78), *Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională* de M. Kogălniceanu (nr. 13, 14), *Deșteptarea României* (nr. 4) și *Pohod na Sibir* (nr. 43) de V. Alecsandri ș.a.

În favoarea aceleiași idei prounioniste, pledau rubrici permanente, cu titluri semnificative. Astfel, rubrica *Oamenii noștri iluștri* prezenta biografii ale unor personalități marcante ale neamului românesc, precum N. Bălcescu (nr. 2-1); V. Alecsandri (nr. 9); A.D. Xenopol (nr. 44); A. Mureșanu (nr. 43); Al.I. Cuza (nr. 6); Carol I (nr. 2, 6); C.A. Rosetti (nr. 2). Sau rubrica *Din trecutul nostru*, care includea materiale cu caracter istoric, de la Epoca lui Decebal până la Unirea Principatelor Române de la 1859. Propagandă prounionistă se făcea și în cadrul rubricilor: *De la frați*, *Cronica românească*, *Cronica de afară*, care inserau frecvent informații cu caracter variat, ce scoteau în relief succesele obținute de românii din Regat în domeniile economic, politic, cultural. Exemplul românilor din Țară urma să stimuleze dorința celor din Basarabia de a scutura jugul apăsător străin și a-și recăpăta libertatea deplină.

Din cele menționate, constatăm că învinuirile ohrancei țariste și ale guvernatorului Haruzin aduse ziarului, privind promovarea ideii separării Basarabiei de Rusia și a unirii ei cu România, nu par deloc exagerate. Bineînțeles, se făcea o propagandă prounionistă indirectă, efectele căreia însă nu erau mai puțin importante și eficiente.

Se impune evidențierea unei axiome de veridicitate a căreia cititorul se va convinge din articolele care urmează

ceva mai jos: precursorii noștri niciodată nu și-au permis să contrapună cele două noțiuni, atât de des vehiculate în prezent în Republica Moldova – cele de *moldovean* și *român*, utilizându-le de regulă în calitate de sinonime. În plus, întrebuițarea de către unii autori a glotonimului „limba moldovenească” și a etnonimului „popor moldovenesc” era dictată în majoritatea cazurilor de considerente de tactică, astfel adormind vigilența cenzurii țariste, care veghea asupra activității publicației românești. Tactica era îndreptățită mai ales după declanșarea în presa reacționară locală a campaniei defăimătoare împotriva ziarului *Basarabia*, căruia i se reproșa propagarea tendințelor separatiste și de unire a provinciei cu România.

Istoricii **Gheorghe Negru** și **Ion Constantin**, de la Chișinău, propunându-și să dezvolte acest subiect, recunosc că „asupra lui planează multe falsificări și că sunt multe aspecte încă necercetate. E un subiect de actualitate. E necesar să fie cercetat și dezbătut mai frecvent. Cetățenii Basarabiei trebuie să cunoască istoria reală a Basarabiei, în toate momentele ei majore, pentru a putea avea o înțelegere și o raportare justă la realitățile de astăzi, pentru a conștientiza cine suntem, ce îndatoriri ne revin, care trebuie să fie jaloanele dezvoltării noastre firești în viitor. În același timp, ei trebuie să înțeleagă rolul negativ pe care l-au jucat și îl joacă în continuare cei ce le-au frânt dezvoltarea ca popor, amăgindu-i sau

împingându-i brutal pe calea pieirii. Subiectul nu e ușor de abordat în toată configurația lui. Multe documente, referitoare la mișcarea națională din Basarabia, sunt la Petersburg, la Moscova sau în arhivele speciale ale poliției”.

Gheorghe Negru prezintă câteva documente, nepublicate, din arhivele poliției. Ele se referă, cu deosebire, la societățile culturale din Basarabia, la manifestările culturale ale românilor din acel timp. Rămâi uimit, cercetându-le, de ce ele au fost tănuite atâta timp. Un singur răspuns se profilează a fi logic. Dacă nu le reușise cotropitorilor distrugerea și împrăștierea totală a băștinașilor, distrugerea și ascunderea dovezilor despre existența lor era mult mai ușor de făcut.

În mod firesc, mișcarea națională din Basarabia are particularitățile ei. Pentru a o înțelege, trebuie să pornim de la răpirea Basarabiei, din 1812, și s-o urmărim atent, pe întregul ei parcurs.

Reacția basarabenilor la măsurile administrative rusești, îndreptate spre micșorarea și chiar anularea, în mare parte, a drepturilor românilor, a fost vizibilă și s-a derulat cu promptitudine. Rușii urmăreau atent această evoluție, punând-o permanent în alăturare cu cea din Moldova și Țara Românească. După Unirea din 1859, regimul țarist a văzut în acest act un mare pericol pentru rămânerea lor în Basarabia. Apăruse, ceea ce ei numeau, „pericolul românesc”, manifestat prin „atractivitatea românismului”, îmbrățișată cu entuziasm și speranță de românii aflați sub talpa rusească. Drept urmare, rușii și-au sporit apăsarea tălpii. S-a intensificat până la saturație politica de rusificare. Intelectualii români din Basarabia au

strâns rândurile și legăturile cu cei de peste Prut. Au căutat să-și unească eforturile și să-și atingă împreună obiectivele, menținându-se, pe cât posibil, în specificul cultural româno-european.

Viața socială din Basarabia era siluită prin impunerea unor modalități, unor tipare total nepotrivite firii și civilizației românului. „Regulamentul privind apărarea securității statului și a ordinii publice” (14 august 1881) și „Regulamentul privind localitățile declarate în stare de război” (1882) au acordat autorităților publice și funcționarilor atribuții nelimitate. Drepturile și libertățile cetățenilor au fost restrânse dramatic. Practic, se instituise o dictatură militară.

S-a trecut la sechestrarea de instituții, la destituiri din funcții, arestări, deportări. S-au înființat curțile marțiale care au contribuit la uciderea a mii de cetățeni nevinovați. S-au interzis adunările publice. S-a creat o psihoză generală, îndreptată, până în 1916, împotriva României, mergându-se până acolo, încât, s-a ordonat primarilor să fie pregătiți, în orice moment, cu casele de bani și alte valori, pentru a trece Nistrul. Românii din Regat erau prezentați ca un potențial pericol. Puteau trece oricând Prutul pentru a-și relua pământul ce le aparține, mai cu seamă că, pe acest pământ, mai rămăseseră destui români, țarismul nereușind decât parțial să rezolve uciderea ori deportarea lor. Privirile sumbre ale stăpânirii rusești erau tot mai mult ațintite spre românii basarabeni, asupra lor aruncându-se tot felul de învinuiri. Este redat cazul Elenei Alistar. Scria și publica în România, cânta cântece românești în Basarabia, inclusiv „Deșteaptă-te, române!”, considera că destinul Basarabiei este, în mod firesc, legat

de cel al României, de care a fost desprinsă prin înșelăciune și furt. Elena Alistar era medic. Consultând un ofițer rus, ea a constatat că acesta are o boală incurabilă. Ea îi comunică această constatare și soției ofițerului. Aflând, ofițerul o denunță că face propagandă proromânească printre rezerviștii din Basarabia. E arestată timp de câteva luni. E salvată prin intervenția unor oameni influenți din România și din Basarabia.

Sunt trecute în revistă și alte cazuri de acest fel. Astfel, Mihail și Daniel Ciuhureanu au avut de suferit pentru simplul motiv că-și declarau identitatea reală, aceea de români (nu cea inventată, de moldoveni) și-și declarau, fățiș, ori de câte ori erau solicitați s-o facă, această identitate.

Mișcarea națională a românilor din Basarabia avea două centre: cel de la Chișinău, grupat în jurul ziarului „Cuvânt moldovenesc” și cel din România, grupat, îndeosebi, în jurul revistei „Viața Românească” (Iași), cu o extindere și în jurul ziarului „Basarabia”, editat, în anii 1915 și 1916, inițial la Craiova, apoi la București și Iași. Tot la Iași, a funcționat **Liga pentru eliberarea Basarabiei**.

În 1905, mișcarea națională din Basarabia a solicitat autonomia Basarabiei, problemă susținută din ce în ce mai mult în anii următori. În 1915, militează tranșant pentru unirea cu țara mamă, angajându-se să lupte pas cu pas pentru această împlinire.

Liga culturală din România, condusă de Nicolae Iorga, a avut o activitate intensă și în Basarabia, cu influențe majore, îndeosebi, în rândul învățătorilor de la

sate. Culturalizarea făcută de aceștia, în mare parte în clandestinitate, a dat roade, îndeosebi, în anii 1915-1918.

În Basarabia, au fost două tipuri de naționalism cultural: cel de tip boieresc, manifestat cu predilecție în veacul 19, și cel de tip democrat-revoluționar, apărut în deceniul din urmă al veacului amintit și dezvoltat pe parcursul deceniilor veacului următor. Acesta a influențat cel mai mult soarta Basarabiei. Intelectualii, cu deosebire învățătorii și preoții, desfășoară o amplă activitate în rândul cetățenilor. Țin conferințe, înființează cenecluri, coruri, formații instrumentale și de dansuri populare, realizează legături puternice și stabile cu toți locuitorii și intelectualii din Moldova și, pe cât le-a stat în putere, cu cei din România.

Izbucnirea primului război mondial a favorizat dezvoltarea unui cadru propice pentru spiritul de unitate națională și a dinamizat mișcarea națională din toate provinciile românești.

La 21 noiembrie 1917, s-a constituit **Sfatul Țării**, organism cu rol esențial în realizarea unirii cu România. A reprezentat toate categoriile sociale și profesionale proeminente ale timpului: învățători, profesori, preoți, țărani, funcționari, comercianți, muncitori. De asemenea, minoritățile naționale.

Ziua de 24 ianuarie 1918 devine un moment definitoriu pentru Basarabia: își declară independența națională! O independență reală, dorită de atâta amarnică vreme și declarată într-o zi de uriașă rezonanță în sufletul tuturor românilor. Alegerea acestei zile a fost făcută, la unison, de mari patrioți ai timpului, din Basarabia, Transilvania și Bucovina. Conferențiarul îl nominalizează

pe Onisifor Ghibu, enumerând câteva din marile lui fapte, împlinite pe altarul Unirii Basarabiei cu România: cursul făcut cu peste 400 de învățători basarabeni, revista **Ardealul**, revista **24 Ianuarie** (devenită **Lumea nouă**), sprijinirea activității voluntarilor transilvăneni din Basarabia etc.

Următorul eveniment mare, produs în spațiul basarabean, a fost actul de la **27 martie 1918**: Sfatul Țării votează unirea cu România! Din cei 125 de membri, 86 își dau votul pentru unire, 36 se abțin, 3 sunt împotrivă și 3, absenți.

La realizarea unirii Basarabiei cu Țara au contribuit români din toate provinciile românești. Ei s-au alăturat cu entuziasm voinței basarabene, între acești susținători numărându-se numeroși transilvăneni și bucovineni.

Regatul se afla atunci într-o situație dificilă, rămăsese în cinci județe, cu guvernul refugiat la Iași, cu resursele economice reduse la minim. Dar au existat oameni politici deosebit de inteligenți, activi și patrioți, care au știut să iasă din acest impas și să readucă mersul evenimentelor pe făgașul împlinirii visurilor de veacuri ale acestui popor, mult încercat de năvălirile barbare mai vechi și mai noi, din afunduri de Asie, ori din sălbăticiii mai apropiate.

La **28 noiembrie 1918**, la Cernăuți, are loc **Unirea Bucovinei cu România**, proclamată de Congresul General al Bucovinei.

La câteva zile după acest eveniment, la **1 decembrie**, Marea Adunare de la Alba Iulia, proclamă **Unirea Transilvaniei cu România**.

La aceste două evenimente de proporții, participă și delegația Basarabiei, alcătuită din Pantelimon Halippa, Ioan Pelivan și Grigore Cazacliu.

Realizarea marii uniri s-a făcut cu implicarea masivă a românilor din provinciile românești, subjugate celor două imperii – cel țarist și cel habsburgic – dar și cu contribuția remarcabilă a multor personalități intelectuale de vârf, atât din vechiul regat, cât și din provinciile care s-au unit. Colaborarea lor, intensă și fecundă, alături de asumarea unor responsabilități deosebite, a constituit un factor de coagulare de mare forță și eficiență.

La fel de evident a fost și rolul personalităților politice de înaltă valoare morală și patriotică. Sunt pomeniți Ioan Pelivan („cel mai militant și pregnant naționalist basarabean”), Pantelimon Halippa („care a avut un rol important în întemeierea Partidului Țărănesc din Basarabia”), Ion Inculeț („care a fost primul președinte al Sfatului Țării”), Onisifor Ghibu („marele intelectual român din Transilvania, dăruit românismului de pretutindeni și frate bun, de sânge și de suflet, cu basarabeanul”), Gherman Pânteia („care, în noaptea de revelion, 1917-1918, a întreprins un act de eroism, capturând unul din cei mai periculoși agenți bolșevici, programat să instige, să bolșevizeze populația și armata”), Anton Crihan („personalitate cu rol esențial în constituirea cohortelor basarabene din 1917”). Și lista poate continua.

Sunt mulți acești mari oameni ai timpului, adevărați patrioți, adevărate modele, demne de urmat. Fiecare dintre ei merită câte o monografie de popularizare care să ajungă la tot românul, așa cum ar fi făcut Nicolae Iorga, dacă,

astăzi, ar fi printre noi, în carne și oase, cum spune românul.

Istoricul Gheorghe Negru prezintă, drept încheiere a discursului său, un fragment din textul scrisorii pe care Ioan Pelivan i-a trimis-o lui Nicolae Iorga, în 22 iunie 1936:

„Când am avut fericirea nespusă să trec Prutul blestemat și să asist la cursurile Dv. de vară de la Vălenii de Munte, unde am putut cunoaște mai mulți iredentiști din Ardeal și din Bucovina – iredentismul se clocotea în mine și până atunci – s-a aprins și mai puternic. Eram în stare să îndur orice chin, să merg chiar la spânzurătoare, pentru religia mea românească. Câtă vreme a durat, în Basarabia, stăpânirea străină, eu numai la Țara Românească liberă mă gândeam, unde petreceam în fiecare vară câte două-trei săptămâni, în calda și frățeasca atmosferă de la Vălenii de Munte, căpătând curaj și noi forțe de luptă și de răbdare. Numai acolo mă găseam, într-adevăr, acasă, numai acolo respiram liber, numai acolo simțeam adevărata dragoste de mamă și adevărata mângâiere de frate, de care noi, basarabenii, am fost lipsiți mai bine de un veac. Vălenii de Munte au fost o adevărată citadelă iredentistă, care a dominat și îndrumat, direct și indirect, aspirațiile și energiile atâtor generații de iredentiști din toate provinciile românești subjugate. Dumnezeu să ajute ca această citadelă națională să domine și să îndrume și pe viitor energiile și aspirațiunile tuturor bunilor români, spre consolidarea și apărarea celor dobândite în trecut.”

Nu ne rămâne, nouă, ca istorici, decât să urmăm îndemnul lui Pantelimon Halippa: Să menținem focul viu în mișcarea națională românească!

Prof. univ. dr. Ioan Scurtu se referă succint la situația Basarabiei și Bucovinei, aceste teritorii românești, căzute victime ale înțelegerilor stalinisto-hitleriste.

În pactul secret încheiat la 23 august 1939, între cele două dictaturi, era trecută anexarea Basarabiei. Pretenția rusească asupra Bucovinei apare după căderea Franței, în iunie 1940, când Molotov îl anunță pe Ribbentrop că Stalin e decis să aplice înțelegerea din 23 august 1939, menționând că vrea să anexeze și Bucovina. Răspunsul lui Hitler este afirmativ doar în legătură cu Basarabia. În ceea ce privește Bucovina, constată că aceasta este o problemă nouă, neașteptată, și nu știe de ce a apărut. Bucovina n-a făcut niciodată parte din imperiul rus. Are loc un schimb de telegrame. În cele din urmă, Molotov își limitează pretențiile la nordul Bucovinei.

La sfârșitul lui iunie 1940, sovieticii năvălesc în aceste teritorii. Un an mai târziu, România le recuperează, prin lupte. Hitler îi spune lui Antonescu că recunoașterea revenirii la granițele inițiale se va face după terminarea războiului. Se vedea învingător. Sovieticii n-au făcut nicio ofertă cu privire la revenirea Basarabiei și Bucovinei în hotarele vechi. Ca urmare, România nu se putea retrage dintr-un război în care obținuse teritoriile cotate, dar fără semnarea unui document.

După înfrângerea de la Stalingrad, Antonescu i-a spus lui Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major: Germania a pierdut războiul, trebuie să avem grijă să nu-l pierdem și noi pe al nostru.

Din acel moment, a lăsat mână liberă lui Mihai Antonescu pentru a desfășura acțiuni diplomatice în direcția ieșirii României din război. Mihai Antonescu deținea portofoliul Ministerului de Externe, precum și președinția Consiliului de Miniștri, pe timpul cât Ion Antonescu era pe front

Regele Mihai era cu totul dezinteresat de problemele politice. Constantin Sănătescu, mareșalul Palatului Regal, a insistat pe lângă regina mamă ca să-l determine să citească măcar buletinul informativ, pentru a cunoaște situația de pe front și evoluția evenimentelor internaționale.

Regele era prins în marea sa atracție pentru automobile. Destul de târziu și de nehotărât s-a implicat în mișcarea politică de atunci.

Cele două partide politice istorice și cercurile Palatului au mizat pe o dispută între sovietici și aliații occidentali (americani și englezii). Au urmărit să trateze numai cu americanii și englezii. Numai că aceștia s-au angajat să nu negocieze cu Germania și aliații ei decât în comun, plecând de la ideea capitulării necondiționate. Ca urmare, negocierile de la Ankara, Berna, Cairo, Istanbul s-au dovedit pierdere de timp. Referindu-se la aceste negocieri, Ion Scurtu subliniază modul incorect în care au procedat englezii și americanii cu românii. Au stat de vorbă cu emisarii noștri, făcându-se că negociază, lăsând să apară în presă confirmări în sensul că există perspectiva

deschiderii unui front în Balcani. Dar, după 6 iunie 1944, când s-a reușit debarcarea în Normandia, emisarii americani, englezi și sovietici nu-i mai cunoșteau pe români.

Mareșalul Antonescu a venit cu formula negocierii directe cu sovieticii. La Stockholm, s-au făcut niște pași în acest sens, mai promițători decât ce fusese la Cairo. Dar s-a tergiversat și a intervenit momentul 23 august 1944. Războiul ajunsese pe teritoriul României. Ieșirea României din război a fost necesară. Nu însă și maniera în care s-a rezolvat (arestarea conducătorului statului, preluarea lui de sovietici, procesul mimat, execuția) și s-a acționat mai departe.

La 20 iunie 1944, se constituie Blocul Național Democrat (P.N.Ț., P.S.D., P.N.L., P.C.). S-a adoptat o platformă, dar nu s-a ajuns la o soluție de guvernare. Solicitat, Iuliu Maniu n-a vrut să constituie un guvern căruia, în mod cert, i s-ar fi cerut să-și asume pierderea Basarabiei și Bucovinei. Atunci, regele l-a numit pe Constantin Sănătescu, șeful militar al Casei Regale, în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Acesta a întocmit cabinetul în fugă, apelând la persoane din rândul ofițerilor, aflați, în acel moment, în București.

Când s-a pus problema șefului Marelui Stat Major, a fost o întâmplare că, în acel moment din după amiaza zilei de 23 august 1944, trecea prin fața Casei Regale, un bărbat înalt, în uniformă albastră: generalul Mihail. Constantin Sănătescu îl vede, îl cheamă și-l numește la comanda Marelui Stat Major, de fapt, la comanda Armatei Române.

Proclamația citită de regele Mihai, la 23 august 1944, nu a fost scrisă de el. Într-un interviu din 21 august

1945, Lucrețiu Pătrășcanu afirmă că el a conceput textul și l-a supus aprobării liderilor Blocului Național Democrat. În această proclamație, se spunea „că România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii”. În realitate, nu există niciun acord.

În timp ce armata Română se desprindea din frontul comun cu Germania, Armata Sovietică considera că se află în continuare în război cu România. Ca urmare, a luat, între 23 august și 12 septembrie 1944, un număr de prizonieri egal cu cel înregistrat în trei ani de război.

Abia la 12 septembrie 1944, se semnează Convenția de armistițiu (încetarea stării de război cu armatele națiunilor unite; până atunci am fost socotiți inamici!). Națiunile Unite ne-au garantat *independența și neamestecul în treburile interne*. Ceea ce a urmat s-a văzut cu prisosință! Amnezie totală!

Până în februarie 1948, n-a existat graniță între România și Uniunea Sovietică. Până la Ploiești, s-a făcut cale ferată lată, ca trenurile rusești să poată lua și duce petrolul, sarea, grânele etc., fără niciun fel de evidență.

Aliații nu numai că au confirmat, prin tăcerea lor, Pactul Ribbentrop Molotov. Au confirmat, prin aceeași tăcere, și anexarea nordului Bucovinei. L-au depășit pe Hitler în ceea ce privește atitudinea față de integritatea teritorială a României.

În Tratatul de pace încheiat, granițele cu Uniunea Sovietică se consideră a fi trasate ca și când între guvernele celor două state s-ar fi semnat cedarea acelor teritorii (Basarabia și Bucovina de Nord). Nici vorbă de așa ceva!

Marile puteri își urmăresc întotdeauna interesele lor. Nu e de presupus că Marea Britanie și S.U.A. nu știau despre ce e vorba, că au uitat de declarația prin care se obligau să nu accepte nicio modificare teritorială față de ce-a fost până la 1 septembrie 1939. Au trebuit să satisfacă lăcomia neastâmpărată a aliatului sovietic, închizând ochii la angajările anterioare.

Bătălia istoriografică sovieto-română (mijlocul anilor 60-80 ai sec. XX), așa s-a chemat prelegerea pe care doamna **Elena Negru**, de la Chișinău, a susținut-o la Cursurile de vară 2014. La propunerea noastră, domnia sa a dezvoltat această temă, ulterior, rezultând materialul de față, pe care îl publicăm în continuare.

Una din țințele principale ale războiului propagandistic al PCUS și PCM împotriva „cursului separat” al României, inițiat în 1965 de către conducerea PCR, a constituit-o și istoriografia. Documentele din arhivele de la Chișinău relevă atitudinea extrem de negativă a Moscovei față de cursul separat al Bucureștiului în domeniul politicii externe, dar reflectă și disputa celor două părți cu privire la tratarea unor probleme ale istoriei României. Liderii U.R.S.S. insistau ca oficialitățile din RSR să abandoneze cursul politic „revizionist”, să renunțe la linia „naționalistă” de tratare a istoriei” și să accepte în mod univoc punctul de vedere sovietic.

În nota secretă din 18 martie 1966, Secretarul C.C. al P.C.M., Ivan Bodiul, informa conducerea de la Moscova că, „în ultimul timp, s-a intensificat considerabil propaganda antisovietică dirijată împotriva R.S.S. Moldovenești”, mai ales „în urma declarației lui Mao Zedong cu privire la Basarabia”. Această propagandă – relatea liderul de partid din RSSM – „neagă tot mai des legalitatea existenței R.S.S. Moldovenești, a națiunii și culturii moldovenești, afirmă că teritoriul dintre Prut și Nistru este parte a statului român, că Sovietele îi mută pe băștinași în regiunile de răsărit și populează Basarabia cu ruși, răspândește și alte născociri de nuanță naționalistă antisovietică”. Scopul urmărit era de a „dezorienta opinia publică, a atâta dispozițiile naționaliste în interiorul republicii”.¹

Acestui cor antisovietic, semnala oficialul din R.S.S.M., i se raliase „în ultimii ani” și istoriografia din România. „Opinia publică din republică a remarcat faptul că, în ultimii ani, în presa periodică și în literatura istorică din România au apărut materiale care, în opina noastră, se aseamănă, în oarecare măsură, cu presa burgheză, care denaturează faptele și evenimentele istorice, sunt pătrunse de tendințe naționaliste.”

I. Bodiul critica autorii *Istoriei României*, vol. III, editat în 1964, pentru „interpretările întemeiate pe concluzia că, în 1812, Rusia a cucerit o parte a teritoriului român”, dar și un articol din ziarul „Scânteia”, publicat la

---

¹ Elena Negru, Gheorghe Negru, „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice ale PCM împotriva României (1965-1989). Studii și documente, vol. 1, 1965-1975, Centrul Editorial Poligrafic USM, Chișinău, 2013, p. 121

13 ianuarie 1966, cu ocazia împlinirii a 107 ani de la Unirea, în 1859, a Principatelor Române, ce dădea „o nouă interpretare evenimentelor și faptelor istorice care aveau legătură cu Basarabia și, în general, cu Rusia”².

În nota informativă din 1 iulie 1966, adresată C.C. al P.C.U.S., I. Bodiul reitiera îngrijorarea în legătură cu amplificarea în România a tendințelor „de revizuire a celor mai importante teze referitoare la trecutul istoric și la prezentul poporului moldovenesc”, propunând adoptarea unor măsuri pentru „preîntâmpinarea fenomenelor negative în Moldova”. Istoricii români erau criticați pentru că „ignorau misiunea eliberatoare a Rusiei în Balcani, rolul ei decisiv în eliberarea Principatelor Dunărene”. Afirmările potrivit cărora „Rusia, la fel ca și alte mari monarhii, urmărea același scop – de ocupare a unor teritorii străine și aservirea altor popoare” – constituiau, în opinia demnitarului de la Chișinău, „acuzății grave”³.

La fel de „gravă” era și tentativa „de a justifica intrarea României burgheze în război de partea Germaniei fasciste și de a pune la îndoială aservirea oamenilor muncii din Basarabia de către imperialiștii români”. Dezaprobarea de către N. Ceaușescu, într-un discurs din 6 mai 1966, a rezoluțiilor Congreselor III, IV și V ale P.C.d.R., pentru că „erau profund greșite și chemau la dezmembrarea teritorială a României”⁴, era un alt motiv de supărare a conducerii sovietice. După cum aprecia G. Ciorănescu, în 1967, discursul lui N. Ceaușescu avea

---

² Ibidem, p. 121-122

³ Elena Negru, Gheorghe Negru, „*Cursul deosebit al României...*”, p. 138-139

⁴ Ibidem, p.140

scopul „să traseze liniile mari ale unei viitoare istorii a P.C.R., de către istoricii români” și de a elimina „teza sovietică potrivit căreia moldovenii din Basarabia ar constitui o naționalitate diferită de români și că Basarabia ar fi parte integrantă din Rusia”⁵.

În opinia conducerii de la Chișinău, asemenea tendințe „de discreditare a gloriei Rusiei în rândul popoarelor balcanice” și de „reevaluare” a unor fapte care „lezau interesele radicale naționale și sociale ale poporului moldovenesc” trebuiau stăvilite, pentru a nu „slăbi sentimentul de recunoștință și legăturile de prietenie față de poporul rus din partea altor popoare din Balcani”⁶.

În referatul „Cu privire la pregătirea către cea de-a 50-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie”, prezentat la Plenara a V-a a C.C. al P.C.M., din 13 februarie 1967, I. Bodiul a criticat istoricii din România și Occident pentru că, în lucrările lor, „exagerau agresivitatea țarismului rus”, considerându-l „principalul obstacol în calea unificării principatelor dunărene într-un stat unitar”, subliniind că „Basarabia, ocupată de ruși, este locuită de români, că toți moldovenii sunt români, iar patria tuturor moldovenilor este România”.

Primul secretar al P.C.M. a subliniat necesitatea anihilării „influenței românești” și propagării „adevăratei istorii a poporului moldovenesc”. În acest scop, propunea ca, în activitățile de contrapropagandă, să fie implicați savanții, oamenii de cultură, oficialitățile de partid, mass-

---

⁵ George Ciorănescu, *Basarabia pământ românesc*. Ediție îngrijită de Crisula Ștefănescu și Matei Cazacu, Editura Fundației Culturale Române, București, 2012, p. 74

⁶ Elena Negru, Gheorghe Negru, „*Cursul deosebit*” al României ..., p. 139

media. În fața istoricilor, a fost pusă sarcina „elaborării urgente a problemei constituirii și dezvoltării națiunii moldovenești, reflectării moștenirii culturale și istorice a poporului moldovenesc, rolului războaielor ruso-turce în eliberarea popoarelor balcanice, însemnătății progresiste a alipirii Basarabiei la Rusia”⁷.

Luând cuvântul în cadrul aceleiași plenare, A. Semionov-Blaz, membru al P.C.U.S. din 1917, a criticat istoricii din România și Occident pentru că „răscoleau trecutul”. Veteranul P.C.U.S. i-a numit pe respectivii istorici „semidocti”, îndemnând oficialitățile din R.S.S.M. să le dea „lecții de bună cuviință”.

„De ce acum, când în România nu mai este puterea moșierească – se revolta acesta –, când acolo există țară socialistă prietenă nouă, se găsesc unii, care nu pot fi numiți tovarăși, și care caută anumite documente că Basarabia a aparținut României. Asemenea documente nu există... Eu aş zice astfel: celor care caută documente și doresc să demonstreze că poporul moldovenesc este popor român, cântăreților și slugoilor lor, trebuie să li se dea peste gură (în lb. rusă „dati po zubam”- n.n.), în caz contrar vom avea ceea ce am avut cu fostul nostru prieten, Mao Zedong.”⁸

La 15 septembrie 1966, C.C. al P.C.U.S. a adoptat hotărârea „Cu privire la studierea și interpretarea pe viitor a problemelor referitoare la istoria relațiilor româno-sovietice”, iar la 18 martie 1967, conform scenariului prestabilit, și conducerea de partid din R.S.S.M. a aprobat

---

⁷ Arhiva Organizațiilor Social - Politice a Republicii Moldova (A.O.S.P.R.M.), fond 51, inv. 28, dosar 1, fila 46

⁸ Ibidem, fila 91

hotărârea „Cu privire la măsurile C.C. al P.C.M. despre studierea și interpretarea pe viitor a problemelor referitoare la istoria R.S.S. Moldovenești și a relațiilor româno-sovietice”. Înaltele foruri de partid de la Moscova și Chișinău solicitau cercetătorilor din sistemul academic și universitar să scrie, de pe pozițiile U.R.S.S., peste 30 de lucrări referitoare la istoria Basarabiei și a relațiilor româno-sovietice, pentru a riposta istoricilor români „naționaliști”. De asemenea, filialei din Chișinău a Societății de Prietenie și Relații Culturale cu Țările Străine i se cerea să difuzeze sistematic „materiale privind realizările poporului moldovenesc în industrie, gospodăria sătească, știință și cultură în anii puterii sovietice” în județele din R.S.R., învecinate cu R.S.S.M. În afară de aceasta, pe lângă Prezidiul A.Ș. a R.S.S.M., urma să fie organizat un grup special de referenți, în scopul „studierii literaturii străine despre Moldova” și informării periodice a C.C. al P.C.M.⁹.

În nota informativă „Cu privire la falsificarea realității istorice în *Atlasul istoric*, editat în R.S.R.”, din 25 ianuarie 1973, semnată de Iu. Melkov, secretar II al C.C. al P.C.M., erau vizați acei istorici care utilizau termenul „român” cu referire la populația din întreg spațiul carpato-dunărean, inclusiv și la cea de pe „teritoriul actual al RSS Moldovenești, al regiunilor Odesa, Cernăuți și din alte regiuni al RSS Ucrainene”. Conducerea din R.S.S.M. era revoltată și de hărțile plasate în „Atlasul Istoric”, deoarece ele reflectau unitatea poporului român în secolele X-XIII, războaiele ruso-turce din secolele XVII-XVIII și

---

⁹ Gheorghe Negru, *Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească*, Chișinău, Prut Internațional, 2000, p. 71-72

„tendențele generale ale istoriografiei românești de a diminua sau ignora rolul progresist al Rusiei în istoria Principatelor Moldova și Valahia”, falsificau evenimentele din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. În opinia demnitarului, scopul editării *Atlasului Istoric* era „de a renaște, dezvolta și consolida concepțiile naționaliste și șovinite în rândurile populației R.S.R., mai ales în mediul intelectualității și tineretului”¹⁰.

La fel și în nota informativă „Cu privire la unele neajunsuri și omisiuni în *Micul Dicționar Enciclopedic*, editat, în anul 1972, de Editura Enciclopedică, în limba română”, semnată de Petru Lucinschi, secretar pentru ideologie al C.C. al P.C.M. Autorii erau criticați deoarece „susțineau, în mod eronat, concepția unității și continuității poporului român din cele mai vechi timpuri” și utilizau termenul de „moldovean”, „moldoveni” nu în sens etnic, ci geografic. De asemenea, ei „ignorau existența poporului moldovenesc independent și a limbii lui”, ceea ce i-a determinat să conteste și existența „culturii moldovenești”. P. Lucinschi considera că în dicționar termenii „moldovenește”, „moldovenism” erau explicați eronat, deoarece „nu se vorbea de limba moldovenească, ci de grai moldovenesc”. Drept mărturie a negării de către istoricii români a „culturii moldovenești”, stăteau articolele consacrate lui I. Neculce (considerat „cronicar român”), V. Alecsandri, I. Creangă, M. Eminescu, A. Donici, A. Russo, B.P. Hasdeu, despre care se menționa că sunt „doar scriitori sau poeți români”, nu și moldoveni¹¹.

---

¹⁰ A.O.S.P.R.M., fond 51, inv. 34, dosar 111, fila 31

¹¹ Ibidem, dosar 119, fila 34

Comentând articolul *România*, în care se sublinia că „elementul principal în procesul de etnogeneză a poporului român a fost cel daco-roman”, și nicidecum cel slav, P. Lucinschi a semnalat că, până la începutul anilor '60, asemenea aprecieri nu erau întâlnite în istoriografia românească. Lipsa articolelor consacrate volohilor, pe care istoriografia românească îi identifica cu românii, „alianței politico-militare ruso-moldovenești de la sfârșitul sec. XV - începutul sec. XVI și importanței sale pentru Moldova”, „relațiilor politice, economice și culturale benefice ale Rusiei și Ucrainei cu Principatele Dunărene”, constituiau alte lacune. Autorii dicționarului nu spuneau nimic despre „încheierea Tratatului de la Luțk între Rusia și Moldova, semnat de Petru I și Dimitrie Cantemir (1711), privind trecerea Moldovei în supușenia Rusiei”. În articolele despre Varlaam și Dosoftei, „lipseau cu desăvârșire datele despre relațiile lor politice și culturale cu Moscova și Kiev”. Era, așadar, un indiciu al neglijării de către istoricii din R.S.R. a mitului, atribuit de către autoritățile din R.S.S.M. lui Dosoftei, potrivit căruia „lumina venea de la Moscova”¹².

Capitolul „Războaiele ruso-turce” consemna „doar scopurile hrăpărețe, subiective ale țarismului rus și nu menționa importanța progresistă a acestor războaie de eliberare a popoarelor din Peninsula Balcanică, de sub jugul turcesc”¹³.

Tendențios, în opinia C.C. al P.C.M., era reflectată în dicționar și unirea Basarabiei cu România, în anul 1918,

---

¹² Elena Negru, Gheorghe Negru, „*Cursul deosebit*” al României..., p. 581-582

¹³ Ibidem, p. 582

subliniindu-se că „la 9 aprilie 1918, Basarabia a intrat în componența României”, iar „hotărârea „Sfatului Țării” despre Unirea Basarabiei cu România era prezentată ca manifestare a voinței românilor basarabeni”¹⁴.

Referitor la Basarabia și Bucovina de Nord, care în iunie 1940 fuseseră ocupate de către U.R.S.S., în „Micul dicționar enciclopedic” se spunea: „la 26 iunie 1940, Basarabia și partea de nord a Bucovinei au intrat în componența U.R.S.S.”. Aceste aprecieri, considera P. Lucinschi, nu erau noi, ele confirmând „concepțiile istoricilor români de la mijlocul anilor '60”¹⁵.

Și articolele ce abordau politica externă a României în perioada postbelică iritau conducerea de partid din R.S.S.M., deoarece erau „expuse în spiritul declarațiilor deja cunoscute ale liderilor R.S.R., care scoteau în relief cuvintele *independență, suveranitate națională, neamestecul în afacerile interne*”, fiind omis „ajutorul acordat României de către U.R.S.S. în construcția socialismului”¹⁶.

În anul 1974, apare, la Chișinău, lucrarea *Moldavskaia sovetskaia gosudarstvennost i bessarabskii vopros (Organizarea statului sovietic moldovenesc și problema basarabeană)*, semnată de Artiom Lazarev. După cum apreciau istoricii români, scopul acestui volum era de a justifica ocupația sovietică a Basarabiei în 1940 și de a „demonstra” că moldovenii și românii vorbeau limbi diferite și formau națiuni diferite.¹⁷ Chiar dacă a „călcat

---

¹⁴ Ibidem, p. 583

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Ibidem, p. 584

¹⁷ George Ciorănescu, *Basarabia pământ...*, p. 15; Petre Moldovan, *A.M. Lazarev. Un faux-monnayeur d'histoire*, Milan, Editions Nagard, 1976, p. 7

sânguincios în picioare” adevărul istoric, prezentând „tendențios și deformant evenimentele” istorice, A. Lazarev a dorit să facă paradă de „erudiția” istoricilor sovietici care, chipurile, aveau „argumente convingătoare” privind apartenența Basarabiei la U.R.S.S.¹⁸.

În anul 1975, Constantin C. Giurescu publică lucrarea de sinteză ***Formarea statului național unitar român*** în care, spre deosebire de ediția din 1971, au fost efectuate modificări. Astfel, capitolul „Unirea Transilvaniei cu România” purta titlul „Desăvârșirea statului național unitar român” și era completat cu un subcapitol intitulat „Unirea Basarabiei cu România”. Textul acestui subcapitol conținea aprecieri referitoare la actul unirii din 1 decembrie 1918, subliniindu-se că desăvârșirea unității naționale s-a produs, din punct de vedere cronologic, „în trei etape: 1) unirea Basarabiei, 2) unirea Bucovinei, 3) unirea Transilvaniei, Banatului și Maramureșului”. De asemenea, în același subcapitol, se menționa: „Pe temeiul principiului proclamat de Marea Revoluție rusă, ca fiecare popor să hotărască singur asupra sorții lui, moldovenii, adică românii dintre Prut și Nistru, constituiseră la 24 ianuarie 1918 „o republică democratică moldovenească slobodă, de sine stătătoare și neatârnată, având ea singură dreptul de a-și hotărî soarta în viitor”. Apoi, la 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării, adică adunarea deputaților acestei republici, proclamă alipirea ei pentru totdeauna la România”, fiind reprodus și textul declarației de unire a Sfatului Țării de la Chișinău. Pentru a înlătura confuziile în legătură cu teritoriul dintre Nistru și Prut, în nota de subsol se preciza că „la 26 iunie 1940,

---

¹⁸ George Ciorănescu, *Basarabia pământ ...*, p. 21

când, în urma prăbușirii aliaților ei, Franța și Polonia, România se afla izolată și, în urma unui ultimatum al Moscovei, Basarabia, jumătatea de Nord a Bucovinei și partea de nord – vest a județului Dorohoi au fost încorporate de U.R.S.S.”¹⁹. După treizeci de ani de interdicție de a face vreo referire la unirea Basarabiei cu România, aceste aprecieri ale lui Constantin C. Giurescu reprezentau o noutate în istoriografia românească.

În memoriul prim-secretarului C.C. al P.C.M., I. Bodiul, către C.C. al P.C.U.S., „Despre faptele de falsificare în Republica Socialistă România a evenimentelor istorice și despre măsurile de prevenire a efectelor lor negative în Moldova”, din 27 iunie 1975, erau criticate o serie de lucrări care „reflectau clar și fără echivoc concepțiile istoricilor din România burghezo-moșierească despre proveniența etnografică a popoarelor dunărene și continuitatea dezvoltării națiunii române din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre”. Era vorba de *Istoria României* (1970)²⁰, *Istoria poporului român* (1970)²¹, *Marea conflagrație a sec. XX: Al Doilea Război Mondial* (1971)²², *Atlas istoric* (1971), *Formarea națiunii române și a statului român unitar* (1974)²³ etc.

---

¹⁹ Ion Zainea, *Istoriografia română și cenzura comunistă (1966-1977)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2010, p. 84; 242-243

²⁰ M. Constantinescu, C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, *Istoria României. Compendiu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971

²¹ *Istoria poporului român*, sub redacția acad. Andrei Oțetea, Editura Științifică, București, 1970

²² Gheorghe N. Căzan și al., *Marea conflagrație a sec. XX: Al Doilea Război Mondial*, Editura Politică, București, 1971

²³ Vasile Curticăpeanu, *Formarea națiunii române și a statului național unitar român*, Editura Politică, București, 1974

În opinia demnitarului din R.S.S.M., concepțiile istoriografiei române din anii '70, comparativ cu anii 50-60, ignorau poziția de clasă în analiza „alipirii în 1812 a Basarabiei la Rusia”, „anexării în 1918 de către România a Basarabiei”, „soluționarea pașnică a problemei Basarabiei la 26-28 iunie 1940”, participarea României la cel de-al doilea război mondial etc.²⁴

I. Bodiul condamna „noul imbold spre falsificarea continuă a științei istorice în R.S.R. și tensionarea situației politice în jurul așa numitului curs independent”, dat de N. Ceaușescu în discursul din 28 martie 1975, ținut cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la întemeierea Academiei de Studii Social-Politice „Ștefan Gheorghiu”. N. Ceaușescu declarase că „în prezent, în lume, se formează tot felul de interpretări denaturate, potrivit cărora dezmembrarea unor state, separarea unor popoare sunt prezentate ca o manifestare legitimă a necesității istorice, iar rezultatele unor atare situații, create artificial, se teoretizează și se interpretează ca un proces firesc al formării unei națiuni separate”²⁵. La 28 mai 1975, prezent la Alba Iulia cu ocazia inaugurării Muzeului Unirii, N. Ceaușescu s-a referit iarăși la „unii istorici străini” care „denaturau istoria poporului român și a PCR”²⁶. Deși nu l-a nominalizat, liderul P.C.R. la vizat pe A. Lazarev și cartea acestuia, publicată în anul 1974.

Discursul lui N. Ceaușescu de la Academia „Ștefan Gheorghiu”, semnalat de Ivan Bodiul, determinase demararea

---

²⁴ Elena Negru, Gheorghe Negru, *PCM și naționalismul (1965-1989). Documente*, Destin românesc. Ediție specială, 2010, nr. 5-6, p. 56

²⁵ Ibidem, p. 58

²⁶ Ibidem, p. 65

în presa, radioul și televiziunea din România a „unei noi campanii de denaturare a istoriei apariției națiunii, statului român și popoarelor învecinate cu el, de falsificare a evenimentelor adevărate ale celui de-al Doilea Război Mondial și, mai ales, a evenimentelor legate de intrarea Basarabiei în componența URSS. Pe deasupra, în toate publicațiile se conturează un singur scop, cel de a demonstra ilegalitatea existenței națiunii și statalității moldovenești”²⁷.

În opinia C.C. al P.C.M., abordările istoricilor din R.S.R. deveniseră atât de periculoase pentru populația românească din R.S.S.M., încât nu mai puteau fi tolerate. De aceea, în memoriul adresat C.C. al P.C.U.S., Ivan Bodiul sublinia „că, în relațiile cu România, noi trebuie să obținem recunoașterea de către aceasta din urmă a R.S.S. Moldovenești. Ignorarea națiunii moldovenești ofensează poporul nostru, atentează la fundamentele existenței și la principiile morale, care s-au format și se dezvoltă în spiritul leninist al fraternității și unității popoarelor sovietice. Principalul e că pe aceste greșeli, România își construiește relațiile cu partidul și cu țara noastră, își definește politica internă și externă. Lipsa unei reacții din partea noastră la o astfel de situație nefirească este percepută de România ca o slăbiciune, ca o lipsă a posibilității poporului moldovenesc de a-și apăra dreptul la existență. Neprimind riposta cuvenită, românii își înmulțesc pretențiile, recurg la tot felul de forme și metode de denaturare a adevărului și de difuzare a unor concepții false în scopul dezinformării opiniei publice mondiale, compromiterii politicii naționale a P.C.U.S., care asigură

---

²⁷ Elena Negru, Gheorghe Negru, „*Cursul deosebit al României*”..., p. 596

prosperarea națiunii socialiste moldovenești și a organizării de stat”²⁸.

După adoptarea, la 15 octombrie 1975, a hotărârii C.C. al P.C.U.S. „Cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în legătură cu intensificarea propagandei naționaliste române ce lezează interesele U.R.S.S.”, urmează, la 12 ianuarie 1976, hotărârea C.C. al P.C.M. „Cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în legătură cu intensificarea propagandei naționaliste române care lezează interesele U.R.S.S.”. Documentele obligau savanții de la Academia de Științe a R.S.S.M., de la Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.C.M. „să publice un șir de monografii, culegeri, articole și documente privind chestiuni legate de istoria Moldovei și României, de relațiile ruso-române, sovieto-române și moldo-române”. Ministerul Învățământului Public al R.S.S.M. și alte instituții erau somate „să revadă conținutul programei, să reediteze manuale de istorie și geografie a Moldovei pentru toate nivelurile de învățământ, în care să fie tratate în mod pregnant și convingător chestiunile legate de formarea și dezvoltarea națiunii moldovenești, de statalitate, rolul popoarelor rus și ucrainean în destinele poporului moldovenesc, să critice concepțiile burghezo-naționaliste în aceste chestiuni”. Cadrele didactice din instituțiile de învățământ superior și cele din învățământul mediu de specialitate trebuiau să-și focalizeze cursurile de științe sociale pe „critica argumentată științific a denaturărilor, falsificărilor și revizuirilor admise de oamenii politici și de istoricii din R.S.R. a problemelor

---

²⁸ Ibidem, p. 602

legate de relațiile ruso – române și sovieto-române, de mișcarea comunistă în Balcani, de hotărârile Cominternului”²⁹.

Hotărârea C.C. al P.C.M. din 12 ianuarie 1976 conținea trei anexe: 1) Activitățile CC al P.C.M. privind executarea Hotărârii CC al PCUS „Cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în legătură cu intensificarea propagandei naționaliste române care lezează interesele URSS”; 2) Tematica aproximativă a intervențiilor în presă, la radio și televiziunea republicii orientate spre neutralizarea propagandei naționaliste române care lezează interesele URSS; 3) Lista lucrărilor privind problemele legate de istoria formării și dezvoltării națiunii și statalității moldovenești, relațiile ruso-române, sovieto-române și moldo-române care urmează a fi pregătite și publicate în 1976-1980³⁰.

Activitatea propagandistică în mass-media din R.S.S.M. și U.R.S.S. trebuia astfel planificată încât să combată tezele istoriografiei din R.S.R. care „aduceau atingere imaginii Rusiei țariste sau U.R.S.S.”. O astfel de abordare era obligatorie atunci când erau analizate evenimentele cruciale ale relațiilor ruso- și sovieto-române: anexarea Basarabiei în 1812 de către Imperiul Rus, războiul ruso-turc din 1877-1878, hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918 privind Unirea Basarabiei cu România, ocuparea Basarabiei de către U.R.S.S. în vara anului 1940 și dezmembrarea teritorială a României,

---

²⁹ Elena Negru, Gheorghe Negru, *PCM și naționalismul...*, p. 71-72

³⁰ Ibidem, p. 75-85

participarea României la cel de-al doilea război mondial etc.³¹

Activiștii din domeniul ideologic și propagandistic din R.S.S.M. aveau sarcina de a combate abordările autorilor români, referitoare la „educația patriotică din R.S.R. care ducea la ștergerea granițelor dintre patriotism și naționalism”, securitatea europeană și eludarea „principiului fundamental al acestei securități, precum statornicia granițelor europene existente și renunțarea la pretențiile teritoriale”, construcția „socialismului național”, „rolul și importanța țărilor mici și mijlocii în evenimentele mondiale”. De asemenea, trebuia combătută „atitudinea negativă a conducătorilor români față de ideea convocării unei conferințe și consfătuiri regionale sau internaționale ale partidelor comuniste și muncitorești”, cât și „trecerea sub tăcere desăvârșită a ajutorului U.R.S.S. acordat României în formarea și dezvoltarea economiei sale”³².

La rândul lor, istoricii de la Academia de Științe și de la catedrele universitare din R.S.S.M. aveau sarcina să editeze și să reediteze, în anii 1976-1980, peste 40 de lucrări care să combată istoriografia din România³³.

---

³¹ Ibidem, p. 78-81

³² Ibidem, p.81-83

³³ Elena Negru, Gheorghe Negru, *PCM și naționalismul...*, p. 83-85; Trebuiau să fie elaborate și publicate următoarele lucrări: *Istoria RSS Moldovenești în istoriografia străină contemporană (schife critice)*, în două volume, *Formarea națiunii burgheze moldovenești*; *RSS Moldovenească în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei (culegere de documente și materiale)*; *Etnogeneza poporului moldovenesc și slavii*; *Moldovenii*; *Succesele Moldovei Sovietice și miturile anticomunismului*. De asemenea, se preconiza să fie reeditate lucrările: A. M. Lazarev, *Organizarea de stat moldovenească și chestiunea basarabeană*, D. I. Antoniuk, S. Ia. Afteniuk,

În nota informativă „Despre faptele de noi falsificări ale relațiilor ruso - române și sovieto-române în publicațiile Republicii Socialiste România”, din 26 mai 1976, expediată către C.C. al P.C.U.S., Ivan Bodiul relatea, indignat, că, spre deosebire de anii precedenți, aprecierile istoricilor din R.S.R. erau preluate și de lucrătorii și publicațiile de partid din țara vecină. Astfel, „dacă înainte, născocirile falsificatorilor români figurau doar în lucrările savanților, actualmente ele pot fi găsite în discursurile scrise și orale ale lucrătorilor de partid și de stat, ale conducătorilor organizațiilor obștești, ale oamenilor de litere și de artă, se tipăresc în paginile publicațiilor de partid, de stat și obștești – ziarele *Scânteia* și *România liberă*, revistele *Era socialistă*, *Anale de istorie* etc. De o activitate deosebită, în acest sens, dau dovadă Gh. Ioniță, adjunctul Secției agitație și propagandă a C.C. al P.C.R., Popescu-Puțuri și Voicu, membri ai C.C. al P.C.R., Pascu, membru supleant al C.C. al P.C.R. etc.³⁴”

De data aceasta, era vorba, în opinia prim-secretarului C.C. al P.C.M., de pretenții teritoriale deschise față de U.R.S.S. Drept dovadă a acestor pretenții, era monografia lui M. Mușat și I. Ardeleanu *Viața politică în România. 1918-1921*, publicată la începutul anului 1976, articolul lui Ștefan Pascu, *Momente de luptă a poporului român pentru formarea statului unitar român (Magazin istoric*

Rolul trădător al „Sfatului Țării”, I. Anțupov, A. Babii, V. Jukov, I. Ivanov, *Anul 1812 în destinele poporului moldovenesc*, A. Grecul, *Înflorirea națiunii sovietice moldovenești*, S. Brăseakin, M. Sâtnic, *Triumful adevărului istoric*, Gh. Fiodorov, *Regimul represiunilor sângeroase; Pentru puterea Sovietelor. Cronica evenimentelor revoluționare în Moldova (martie 1917-ianuarie 1918)* etc.

³⁴ Elena Negru, Gheorghe Negru, *PCM și naționalismul...*, p. 93

nr. 2, 1976), articolul lui M. Mușat și Gh. Ioniță, *Probleme fundamentale ale istoriei poporului nostru* (*Anale de istorie* nr. 1, 1976), articolul lui Popescu-Puțuri, *Din trecutul de luptă a poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei* (nu sunt indicate datele bibliografice)³⁵.

Analizând, în monografia *Viața politică în România. 1918-1921*, avântul mișcării naționale după revoluția burghezo-democratică din februarie 1917 din Rusia, M. Mușat și I. Ardeleanu subliniau că „această mișcare cu caracter burghezo-democratic a cuprins și masele din teritoriul aflat între Nistru și Prut, desprins din Moldova în 1812 și anexat la Rusia țaristă sub denumirea de Basarabia”. În continuare, într-o notă de subsol, autorii menționați au arătat contextul politic al anexării Basarabiei. Ei au apelat la citate din K. Marx, relevând că actul de la 1812 a fost ilegal, deoarece Imperiul Otoman nu avea dreptul să cedeze Rusiei țariste ceea ce nu-i aparținea³⁶. Citându-l pe Lenin, autorii au subliniat că unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918, a fost un act legitim, în consens cu principiul dreptului popoarelor la autodeterminare, proclamat de revoluția bolșevică. În final, în capitolul consacrat „desăvârșirii unității naționale”, aceștia menționau că „unirea din 1918 a constituit înfăptuirea firească a năzuințelor seculare ale poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumăratele generații de înaintași, împlinirea unei

---

³⁵ Ibidem

³⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918-1921*. Ed. II completată, Editura politică, București, 1976, p. 11-12

necesități a dezvoltării istorice”³⁷. Referindu-se la aspectele menționate mai sus, G. Ciorănescu, în contextul anilor ’80, a apreciat că M. Mușat și I. Ardeleanu au abordat „în chip obiectiv și detaliat, două momente capitale din istoria Basarabiei”- evenimentele din anii 1812 și 1918³⁸.

În anii 1977-1978, în contextul sărbătoririi centenarului independenței și a 60 de ani de la marea Unire, în România au fost publicate mai multe articole consacrate acestor evenimente. Dincolo de patriotismul afișat, autorii pun în lumină documente inedite privind lupta pentru independența națională a României în anii 1877-1878, disensiunile politico-militare dintre România și Imperiul Rus în anii războiului ruso-turc din 1877-1878, atitudinea inamicală a Rusiei în timpul Congresului de pace de la Berlin, unde delegația română nu a fost acceptată, refuzul acesteia de a recunoaște independența *de jure* a României³⁹, precum și colaborarea militară româno-rusă în primul război mondial⁴⁰.

În aceeași perioadă, instituțiile academice de la Moscova și Chișinău au elaborat lucrări consacrate, pe de o parte, „formării poporului moldovenesc” și „dezvoltării națiunii moldovenești”⁴¹ (apogeul acestei dezvoltări fiind

---

³⁷ Ibidem, p. 26

³⁸ Ciorănescu, George, *Basarabia pământ...*, p. 98-99

³⁹ Vezi: Vasile Maciu, *România și Congresul de la Berlin*, *Anale de Istorie*, nr. 4, 1978

⁴⁰ Vezi: Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în primul război mondial în august 1916*, *Anale de Istorie*, nr. 6, 1977; nr. 2, 1978; Viorica Moisuc, *Din arhivele istorice ale României*, *Anale de Istorie*, nr. 2, 1978

⁴¹ *Formirovanie moldavskoi burjuaznoi nații (Formarea națiunii moldovenești burgheze)*, Știința, Chișinău, 1978; N.A. Mohov, *Ocerki*

atins, bineînțeles, doar după „biruința puterii sovietice în Basarabia”⁴²), iar pe de alta, „regimului de teroare, crimelor și jafului săvârșite de ocupații români”, în anii 1918-1940⁴³.

După Plenara C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982, în cadrul căreia a fost discutată și chestiunea privind locul și rolul istoriei poporului român, autoritățile de la Chișinău și Moscova au căpătat un motiv în plus pentru o nouă intensificare a războiului istoriografic și propagandistic împotriva politicienilor și istoricilor din R.S.R.

În baza raportului prezentat de liderul P.C.R. la Plenara din 1-2 iunie 1982, P. Comendant, ministrul afacerilor externe din R.S.S.M., a elaborat un amplu document intitulat „Despre modul de a trata de către N. Ceaușescu unele probleme teoretice, istorice și ideologice la etapa contemporană a construcției socialismului în R.S.R”, pe care la expediat, la 23 iunie 1982, către C.C. al P.C.M.:

„În raportul prezentat de N. Ceaușescu – relatea P. Comendant – s-a acordat o atenție deosebită istoriei poporului român – de la statul centralizat al dacilor sub conducerea lui Burebista până la etapa contemporană a construcției socialiste”. A fost „subliniată necesitatea

---

istoriei formirovania moldavskogo naroda (Studii privind istoria formării poporului moldovenesc), Cartea Moldovenească, Chișinău, 1978

⁴² *Pobeda sovetsoi vlasti v Moldavii (Victoria puterii sovietice în Moldova)*, Nauka, Moscova, 1978

⁴³ A.F. Esaulenko, *Sozialisticeskaia revoliuția v Moldavii i crah burjuaznogo naționalizma (Revoluția socialistă în moldova și crahul politic al naționalismului burghez)*, Știința, Chișinău, 1977; N.I. Lebedev, *Crah fașizma v Rumânii (Crahul fascismului în România)*, Nauka, Moscova, 1977; S.K. Brâseakin, *Cultura Bessarabiei 1918-1940 (Cultura Basarabiei 1918-1940)*, Știința, Chișinău, 1978

intensificării activității privind elaborarea istoriei poporului român în spiritul concepției materialismului istoric și dialectic”, „tregerii la editarea unor lucrări generalizatoare de istorie, cu un tiraj mare, atât în limba română cât și în limbile de circulație internațională”⁴⁴.

Drept răspuns la deciziile Plenarei C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982, Prezidiul Academiei de Științe a U.R.S.S. a adoptat, la 24 martie 1983, dispoziția nr. 068 „Cu privire la măsurile științifice în legătură cu *noua concepție istorică* în R.S.R.”.

În contrapondere cu proiectul instituțiilor de cercetare din R.S.R. de a elabora o istorie a poporului român în mai multe volume, A.Ș. a R.S.S.M. preconiza să editeze, în anii 1985-1988, „Istoria R.S.S. Moldovenești din cele mai vechi timpuri până în prezent”, în șase volume, cât și o serie de lucrări referitoare la alte aspecte ale „statalității moldovenești”⁴⁵. De asemenea, urmau să

---

⁴⁴ Elena Negru, Gheorghe Negru, Gheorghe, *PCM și naționalismul...*, p. 139, 141

⁴⁵ Elena Negru, Gheorghe Negru, *PCM și naționalismul...*, p. 155-158; Este vorba despre următoarele lucrări: *Studii despre istoria politicii externe a statului moldovenesc până la începutul sec. XIX*. Monografie colectivă, 35 coli de autor (Institutul de Istorie al A.Ș. a R.S.S.M., 1986); *Importanța istorică a alipirii la Rusia a Basarabiei și a malului stâng al Nistrului*. Monografie colectivă, 25 coli de autor. (Institutul de Istorie al A.Ș. a R.S.S.M., 1986); *Rusia progresistă și mișcarea social-politică din Moldova în prima jumătate a sec. XIX*. Monografie colectivă, 16 coli de autor (Institutul de Istorie al A.Ș. a R.S.S.M., 1984); *Moldova în perioada feudalismului timpuriu (premisele formării poporului și statului)*. Monografie, 16 coli de autor (Institutul de Istorie al A.Ș. a R.S.S.M., 1984); *Adevărul despre „Sfatul Țării”*. Broșură de popularizare a științei, 4 coli de autor (Institutul de Istorie al A.Ș. a R.S.S.M., 1984); *Lupta guvernului sovietic pentru soluționarea pașnică a „problemei Basarabiei”*. Broșură de popularizare a științei, 5 coli de autor (Institutul de Istorie al A.Ș. a R.S.S.M., 1985)

fie reeditate o serie de lucrări „fundamentale” ale „istoriei poporului moldovenesc”⁴⁶.

Savanții A.Ș. a R.S.S.M. aveau misiunea să „pregătească un șir de articole și recenzii privind compartimentele-cheie din lucrările autorilor români pentru revistele științifice centrale și presa republicană”, să „analizeze materialele publicate în paginile presei periodice românești, care se referă la problemele istoriei Moldovei; rolul progresist al Rusiei în Balcani; relațiile ruso-române și sovieto-române, limba, literatura și folclorul moldovenesc; unele probleme teoretice ale științei marxist-leniniste”⁴⁷.

Apogeul războiului propagandistic al U.R.S.S. împotriva istoriografiei din RSR din anii '80 a fost atins odată cu adoptarea, la 7 iunie 1984, de către Prezidiul Academiei de Științe a U.R.S.S., a hotărârii „Despre contracararea falsificărilor sociologilor români”, document care decreta constituirea unui front comun al instituțiilor academice din U.R.S.S., R.S.S. Ucraineană și R.S.S. Moldovenească împotriva „falsificărilor” sociologilor din R.S.R.

---

⁴⁶ Ibidem, p. 158; În anii 1983-1985 urmau să fie reeditate lucrările: *Formarea națiunii burgheze moldovenești*. Monografie colectivă (în „limba moldovenească”) (Secția etnografie și studiul artelor a A.Ș. a R.S.S.M., 1983-1984); *Moldovenii*. Monografie colectivă (în „limba moldovenească”) (Secția etnografie și studiul artelor a A.Ș. a R.S.S.M. și alte instituții științifice ale Secției științe sociale a A.Ș. a R.S.S.M., 1985); *Formarea poporului moldovenesc*. Monografie (în „limba moldovenească”), 7 coli de autor (Secția etnografie și studiul artelor a A.Ș. a R.S.S.M., 1983)

⁴⁷ Ibidem, p. 158

„În ultima vreme – se menționa în hotărârea Prezidiul Academiei de Științe a U.R.S.S. - în presa română, în deosebi în revistele cu profil istoric, se publică tot mai multe articole care tolerează abaterea de la unele principii de bază ale comunismului științific, au loc interpretări în spirit naționalist, denaturări într-un șir de probleme-cheie legate de istoria României, de relațiile ruso- române și sovieto-române, de falsificarea așa-zisei chestiuni basarabene, de istoria eliberării României de către Armata sovietică etc.”⁴⁸.

Dat fiind acest fapt, cel mai înalt for științific din U.R.S.S. a obligat „Institutele de Istorie a U.R.S.S., de Istorie Militară, de Slavistică și Balcanistică, de Literatură Universală, de Istorie Generală, de Lingvistică, de Filosofie, de Economie a Sistemului Socialist Mondial, de Etnografie ale Academiei de Științe a U.R.S.S., în strâns contact cu instituțiile științifice corespunzătoare ale A.Ș. din Ucraina și R.S.S. Moldovenească, să întreprindă măsuri privind intensificarea contracarării falsificărilor din lucrările sociologilor români (editare de cărți, broșuri, articole de contrapropagandă)”⁴⁹.

Decizia Prezidiul Academiei de Științe a U.R.S.S., din 7 iunie 1984, a fost adoptată după trei zile de la întrevvedere de la Kremlin dintre K. Cernenko și N. Ceaușescu (din 4 iunie 1984), în cadrul căreia cei doi lideri „au ajuns la concluzii comune privind ridicarea la un nivel înalt a colaborării româno-sovietice pe plan

---

⁴⁸ Elena Negru, Gheorghe Negru, *PCM și naționalismul...*, p. 165-166

⁴⁹ Ibidem, p. 167-168

economic, politic, tehnico-științific, cultural și în alte domenii”⁵⁰.

Conform scenariului prestabilit în U.R.S.S., Prezidiul Academiei de Științe a R.S.S. Moldovenești adoptă, la 13 noiembrie 1984, hotărârea 178/02 „Despre contracararea falsificărilor sociologilor români”, care „lua drept linie de conduită și îndeplinire” decizia similară a Prezidiului A.Ș. al U.R.S.S. din 7 iunie 1984. Secția științe sociale a Prezidiului A.Ș. a R.S.S.M. era obligată să „sporească exigența față de calitatea producției științifice; să nu admită apariția publicațiilor cu interpretări eronate ale chestiunilor legate de istoria României, de relațiile ruso-române și sovieto-române, să ridice nivelul recenzării”⁵¹.

În anii 1985-1987, așa cum au stabilit forurile conducătoare ale Academiei din U.R.S.S. și R.S.S.M., subiectele predilecte pentru istoriografia sovietică au rămas în continuare cele referitoare la „politica colonială a ocupanților români” în Basarabia, „lupta oamenilor muncii din Basarabia pentru reunirea cu patria sovietică”, „misiunea eliberatoare a armatei sovietice în România” etc. Astfel, în anul 1985, A. Lisețki și M. Sâtnik au publicat lucrarea *Chișinăul în marele război pentru apărarea patriei*, iar A. Lazarev – *Anul 1940 - continuarea revoluției socialiste în Basarabia*. În 1987, cu prilejul împlinirii a 175 de ani „de la alipirea” Basarabiei la Rusia, la Chișinău, sunt publicate volumele *Cu Rusia împreună și Importanța istorică a alipirii*

---

⁵⁰ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Secția Relații Externe-Vizite Externe, dosar 6/1984, fila 40

⁵¹ Ibidem, p. 166

Basarabiei și malului stâng al Nistrului la Rusia. În prima jumătate a anului 1987, la editura ***Cartea Moldovenească*** din Chișinău, a apărut, într-un tiraj de 5.000 de exemplare, primul volum (din cele 6 volume preconizate) al ***Istoriei R.S.S. Moldovenești***. Volumul a fost realizat în cadrul Institutului de Istorie al A.Ș. a R.S.S.M., avându-l drept coordonator pe V.I. Țaranov. În a doua jumătate a anului 1987, sub auspiciile Institutului de Slavistică și Balcanistică a A.Ș. a U.R.S.S., la editura „Nauka” din Moscova, a văzut lumina tiparului lucrarea ***Scurtă istorie a României***.

În R.S.R., în anii '80, istoriografia a continuat distanțarea de abordările de sorginte sovietică, de până la începutul anilor '60, în reflectarea istoriei relațiilor româno-ruse și româno-sovietice și, în particular, a „problemei basarabene”.

Domnul **Vasile Buga**, directorul Centrului „Florin Constantiniu”, prezintă disputele româno-sovietice pe problema Basarabiei, după Al Doilea Război Mondial. Această problemă se ia în discuție, pentru prima oară, în 1964, în timpul unei întâlniri dintre delegația română, condusă de Ion Gheorghe Maurer, și delegația sovietică avându-l în frunte pe Nikita Hrușciov. Cel care declanșează discuția este Hrușciov. El reproșează României că are revendicări teritoriale și se referă explicit la Basarabia. Partea română n-a reacționat atunci. Nici după revenirea în țară. Aceasta s-a petrecut în iunie,

același an, la Moscova. Din delegația română, condusă tot de Ion Gheorghe Maurer, mai făceau parte Alexandru Bârlădeanu, Emil Botnăraș, Leonte Răutu. S-au cerut explicații părții sovietice pentru afirmația că România revendică Basarabia. Discuția a devenit aprinsă.

Tot în iunie 1964, au loc convorbiri între Hrușciov și Tito. Hrușciov ridică aceeași problemă a revendicărilor teritoriale, referindu-se nu numai la România, ci și la alte state socialiste. Dar, în mod expres, la România. Dacă se pune problema unui plebiscit – afirmă Hrușciov – populația Moldovei va vota pentru rămânerea în componența Uniunii Sovietice.

Problema revine în 1976, pe 2 iunie, când Ceaușescu declară public că România nu se pronunță asupra niciunei revendicări teritoriale cu Uniunea Sovietică și ceilalți vecini. La o primă întrevedere, Ceaușescu îl întreabă pe Brejnev: *de ce există un gard de fier între România și R.S.S. Moldovenească? Ne e teamă că nu se vor înțelege oamenii între ei? Doar vorbesc aceeași limbă!*

După august 1976, asistăm la detensionarea relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică. Dar, pentru puțin timp. Sovieticii continuă să publice o serie de materiale care denaturau adevărul istoric. Erau referiri la 1812, 1918 și 1940. A fost nevoie de o nouă întâlnire între delegațiile de partid ale celor două state (octombrie 1978). Andrei Gromîko, ministrul de externe al Uniunii Sovietice, conducătorul delegației, a cerut ca, în România, să nu se mai publice documente și studii referitoare la trecutul istoric al relațiilor româno-ruse, ele fiind percepute ca revendicări teritoriale. (O seamă de documente legate de această întâlnire au fost găsite în arhive și publicate la

Chișinău de Gh. Cojocaru, Elena Negru și Gheorghe Negru).

Ultima referire legată de Basarabia, în perioada de până la decembrie 1989, o aflăm într-o ședință a Comitetului Executiv al P.C.R., din noiembrie același an, în care Ceaușescu consideră că se impune discutarea problemei Basarabiei, având în vedere mișcările care începuseră deja aici, pentru desprinderea de sovietici. Cu acest prilej, aduce în discuție și Pactul Ribbentrop-Molotov.

Lanțul cel mare al românilor din afara granițelor se află în preajma României, în teritoriile etnice românești rămase în alte structuri administrative decât cele românești. Tocmai acești români sunt supuși unui proces continuu și brutal de asimilare. Despre situația lor au vorbit, aducând numeroase dovezi, Vasile Tărățeanu (Cernăuți), Valentin Mic (Banatul sârbesc), Ivița Glisici (Valea Timocului), Ioan Scurtu și Petre Țurlea (România).

Faptul că nu se mai predă în universități cursul despre românii din afara țării este o reflectare a politicii de neglijare a interesului național, manifestată, în mod deosebit, în ultimul deceniu.

Petre Țurlea apreciază că lucrurile au intrat în derapaj în timpul mandatului lui Emil Constantinescu, „președintele nevrednic al țării”. În 1997, acesta a semnat un tratat cu Ucraina, cu totul neavenit, nedemn și contrar intereselor țării. Prin el, „ilustrul” președinte („de două

parale și o țigaretă”), accepta, în 1997, granițele impuse României de dictaturile comunisto-fasciste ale Rusiei și Germaniei, prin așa numitul Pact Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939.

Ne întrebăm: dacă am condamnat, pe drept cuvânt, cu atâta vehemență, această înțelegere banditească, de ce nu facem același lucru (și cât mai curând!) față de Neomolotov-ribbentropul Emil Constantinescu? Să-l dăm în judecată pentru actul de mare trădare națională comis în 1997! Să obținem anularea mârșăviei făcute și condamnarea lui la exil într-una din localitățile românești din Bucovina de Nord, Ținutul Herței ori Ismail! (C. Manolache)

Istoricul Petre Țurlea, în 1997, îi cere, în parlament, lui Adrian Severin, ministru de externe, să definească necesitatea semnării unui asemenea act. A răspuns, cu o impertinență mitocănească: „Noi, românii, trebuie să asigurăm statalitatea Ucrainei!” Uluitor! Un răspuns demn de „Cel mai mare din parcare”, ori de fratele acestuia, „Buricul Pământului!” (C.M.)

Petre Țurlea ne relatează, în continuare: „La o lună de zile de la întâmplarea din Parlament, Adrian Severin e invitat, în calitate pe care o avea, de ministru de externe, la cursurile de vară de la Văleni. A avut impertinența să vină și, de la această tribună, să vorbească de originea lui basarabeană, de drepturile pe care le au românii asupra Bucovinei, de suferințele pe care le-au îndurat și le îndură ei și acum, acolo!

L-am ascultat și eu și nu-mi venea să cred cât de altul e față de tupeistul susținător al semnării actului cu Ucraina. I-am văzut, apărându-i, chiar lacrimi în ochi,

lacrimi care, negăsind obraz să se prelingă, plonjau grăbite pe bombeul pantofilor cu bot ascuțit, impertinent – Ce model reușit de biped meschin! aud o voce lângă mine. Era, la absolvirea Academiei „Ștefan Gheorghiu”, un gol rezonabil, din care ieșeau limbi de lemn, ca țepii de arici. Priviți acum – mi se adresează vocea – e o adevărată capodoperă! Un veritabil simbol al perioadei postdecembriste!

M-am uitat. N-am reușit decât câteva secunde. Am icnit, m-am abținut și am ieșit din sală. (C. Manolache)

Revenim la cursurile din 2014. Vorbitorii continuă să facă referiri la situația românilor din Ucraina.

Ioan Scurtu constată că Ucraina de acum e mai naționalistă decât cea de acum câțiva ani. Politica de asimilare forțată, de impunere a limbii și culturii ucrainene, a manierelor de acțiune și de comportament specifice lor se desfășoară cu o și mai mare intensitate.

Prima măsură luată de guvernul constituit pe maidan a fost interzicerea altei limbi pe teritoriul țării decât limba ucraineană. Și, cu chiu, cu vai, au promis că s-ar putea să mai modifice, ici și acolo, câte ceva.

C. Manolache

Teritoriile românești aflate în Ucraina de astăzi n-au nici cea mai mică justificare să se afle în componența ei. Stăpânirea sudului Basarabiei e chiar strigătoare la cer. O limbă de teritoriu românesc înconjurată de teritorii românești, administrată de un alt stat care n-are ce căuta

aici. Totul s-a petrecut și se petrece în continuare ca într-un joc stupid de copii retardați.

Oficialii noștri se fac că nu văd, că nu știu. (Dar poate chiar nu văd. Păi, cum să vadă? Au ei croială de ochi pentru Ismail? Nuuu! E o jignire, fiți mai atenți la ce vorbiți! Pentru Paris, mai treacă meargă, încape în cuprinderea retinei lor! Iar Bruxelles-ul, e și mai și! E tare de tot! E capitală de multe capitale! E capitală de multe țări! Și voi îmi veniți cu Ismailul! Mai terminați odată cu așa jigniri!)

Oficialitățile noastre luptă pentru integrarea Ucrainei. (Ce vi se pare nefiresc? Doar ați văzut cu cât eroism, cu câtă detașare de sine și... de eroism au rezolvat integritatea României, integrând-o parțial – deocamdată!!! – Ucrainei!)

Cum Statele Unite au interesele lor, așa trebuie să avem și noi interesele noastre. Dacă nu suntem în stare să ne obținem teritoriile care ne aparțin, măcar să asigurăm românilor ce le locuiesc o existență demnă, normală, să luptăm pentru respectarea, în practică, a drepturilor internaționale ale omului: conservarea identității naționale, a limbii, a culturii, a credinței, a tradițiilor. Zi de zi aceste drepturi sunt încălcate. Zi de zi, la București, se așterne perdeaua tăcerii peste acest subiect. Concluzia, văzută din elicopter: totul e în ordine! În acest timp, românii din Ucraina sunt chemați sub arme, să lupte în estul Ucrainei! Pentru apărarea cui? A statului care le-a luat glia, le ia limba, le calcă istoria și demnitatea în picioare?

Din acest punct de vedere – spune **Ioan Scurtu** – am o apreciere pentru Ungaria care știe să-și protejeze interesul național oriunde.

Deși Ucraina nu stăpânește teritorii maghiare, statul maghiar apără drepturile persoanelor de etnie maghiară din Ucraina, le apără limba, credința și învățământul în limba maghiară, plătindu-le chiar și profesorii de limba maghiară.

Deși Ucraina stăpânește întinse teritorii românești, cu sute de mii de români în cuprinsul lor, statul român devine impenetrabil la doleanțele românilor de acolo României, confundându-se cu vestiții făcători de nimic, N-aude, N-a vede, din poveștile noastre cu personaje hâde, precum și al celor mai grețose servicii de slugărnice.

Reprezentanții lui mai de pe urmă au câștigat deja cu brio campionatul european al abandonării și subminării interesului național.

În istoria noastră au existat destule momente dificile, dar au existat și adevărați oameni politici, care s-au ridicat cu competență și demnitate la înălțimea evenimentelor, situațiilor, slujind exemplar țara, poporul. Profesorul Ioan Scurtu îl dă ca exemplu pe Ion C. Brătianu, care a știut cu inteligență, competență și bărbăție să rezolve problemele țării în situația extrem de grea pe care a avut-o la Conferința de Pace de la Paris, din 1919. Brătianu a apărut cu îndârjire poziția României și a impus-o în fața marilor puteri.

Când a fost criticat pentru atitudinea prea semeață pe care a adoptat-o la Conferința de la Paris, a răspuns parlamentarilor români cu aceste cuvinte:

„Să fim oricât de modești ca oameni, dar nu când e vorba de România.”

Dacă ai valoare ca om și ești legat prin toate fibrele ființei de poporul tău, numai așa te poți ridica la înălțimea cerută de statutul de politician. Altfel de este, Țara devine precum acum la noi.

4. PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Prof. univ. Ion Bulei face o prezentare a României la începutul secolului XX, oprindu-se asupra momentelor semnificative, legate de dezvoltarea economică și culturală. Sunt subliniate și marile neîmpliniri, în primul rând cele legate de situația țărănimii și de corupția din sânul clasei politice. „În perioada neutralității – afirmă domnia sa – a fost o corupție cum n-a mai fost până atunci în țara noastră. Cu siguranță, însă, depășită enorm în zilele noastre. Corupția de atunci este cauza esențială a lipsei de dotare corespunzătoare a armatei în război. Corupția de astăzi este cauza esențială a degradării tuturor sectoarelor societății, implicit a scăderii drastice a nivelului de trai.

Între România din 1989 și cea de acum, s-a așezat un coborâș, în cele mai multe sectoare ale vieții, greu de recuperat.”

Constantin Stere: „În 1989, am cunoscut un avocat evreu care solicita plecarea din țară. L-am întrebat de ce pleacă. S-a codit să spună. Eu, crezând că pleacă din cauza lui Ceaușescu, i-am zis: Mai aveți răbdare, c-o să se termine și cu Ceaușescu. Mi-a răspuns: Greșiți profund. În ultimele decenii, poporul român a dat două personalități politice mari: pe Ion Antonescu și pe Nicolae Ceaușescu.

Răspunsul lui m-a lovit ca o măciucă. Involuntar, am exclamat: Nu se poate! La fel de stăpân pe sine, avocatul a continuat:

– Peste 20 de ani, în Parcul Central din Tg. Mureș, veți vedea, într-un capăt al lui, pe Ion Antonescu, în celălalt, pe Ceaușescu.

În 1991, unul din cele două busturi își făcuse apariția: era al mareșalului Ion Antonescu.”

Sergiu Iosipescu, de la Institutul de Istorie Militară din București, observă că problemele legate de începutul, desfășurarea și consecințele Primului Război Mondial încep să fie mistificate prin proliferarea unor așa zise lucrări de demitizare a istoriei poporului român.

Dă ca exemplu lucrările *Germanofilii* și *Primul Război Mondial*, semnate de Lucian Boia. Strădania autorului e îndreptată spre demonstrarea ideii că o bună parte a elitei politice românești era, de fapt, germanofilă, că România ar fi trebuit să rămână neutră. Vorbitorul decupează un exemplu de germanofil din cartea lui Boia: Celebrul scriitor din perioada interbelică, Jan Bart (Eugen P. Botez), autorul cărții *Europolis*, este inclus în această categorie, pe un singur argument, probabil căutat cu lumânarea, și anume, că scrisese, între 1914-1916, câteva articole cu oarecare plecare spre Puterile Centrale, în care afirma că nu suntem pregătiți pentru intrarea în război. A fost de ajuns atât pentru domnul Boia ca să-i aplice ștampila de germanofil. N-a mai contat că Eugen P. Botez a fost comandant al portului Sulina și al Deltei Dunării și a luptat împotriva nemților în toată perioada 1916-1918, săvârșind adevărate fapte de patriotism. În acei ani, Delta Dunării și Portul Sulina rămăseseră în stăpânirea Guvernului Român de la Iași.

C. Manolache: La prima vedere, mi s-a părut ștampilarea cu termenul de germanofil, în cazul lui Jan Bart, ca și cum ar fi făcut-o, în goana calului, un călăreț fără cap. Greșeam, firește. La o a doua privire, am văzut că el, călărețul, avea cap! Numai că era capul altuia!

Nicolae Tanașoca așază lucrările lui Lucian Boia în categoria celor prin care se manifestă tendința de a

deprecia valorile noastre naționale și religioase, ca să facem pedagogia nației în alt spirit, în spiritul și în folosul altora.

Sergiu Iosipescu pledează pentru realizarea de adevărate lucrări istorice, considerând, în această categorie, pe cele în care autorii se folosesc de surse primare de documentare, adică de ceea ce îți permite să cunoști cu adevărat ceea ce a fost.

Apelând la surse de mână a doua nu facem altceva decât să ne îndepărtăm de adevăr, să preluăm drept adevăr mentalitatea autorului sursei secundare, ceea ce înseamnă să parcurgem încă un pas spre interpretări eronate.

În ciuda multor greutăți, România făcuse, până la Primul Război Mondial, pași importanți spre modernizare. Acest adevăr iese în evidență și cu prilejul participării ei la Al Doilea Război Balcanic. Premergător participării, au fost lungi negocieri cu puterile occidentale. Din partea lui Carol I, exista o îndreptățită temere: ce se va întâmpla, chemând sub arme țărani? Trecuseră doar 6 ani de la răscoala lor. Cum vor reacționa cu arma în mână? Temerile nu s-au confirmat. S-a înregistrat un entuziasm general și o dorință de afirmare evidentă. Erau semnele marilor energii pozitive ce sălășluiesc în adâncurile nației. Așa cum au mai fost dovedite în decursul istoriei de câte ori acest popor a avut conducători adevărați. Nu mai departe de vremea unirii din 1859, de exemplu, sau a Războiului pentru Independență, din urmă cu 35 de ani. Capacitatea țării, prin valoarea oamenilor din popor, era mult peste ceea ce se vedea de la București.

Regele Carol I venea în contact direct și masiv cu poporul. Era entuziasmat. Sub această impresie, menținută

pe tot parcursul campaniei, a comandat decorația pe care a numit-o *Avântul Țării*.

George Boissard face cursanților o surpriză anunțând că le oferă un film documentar care surprinde o serie de aspecte relevante despre România din anii premergători Primului Război Mondial. O Românie demnă, care merită aprecierile și iubirea noastră.

După vizionarea filmului, se continuă dezbaterile despre Primul Război Mondial.

Nicolae Tanașoca se referă la discursul pe care Ionel Brătianu l-a susținut la prima întrunire a Adunării constituante a României întregite (1919). A fost un moment extraordinar, prezidat de Nicolae Iorga, în calitate sa de președinte al Camerei Deputaților.

Discursul lui Brătianu este numit de Tanașoca „marele discurs”. Pe întreaga lui derulare, izbucnesc aplauze fulminante, îndeosebi din partea liberalilor. Dar și reproșuri, între care cel despre intrarea țării, nepregătite, în război. Generalul Rosetti a demonstrat, cu cifre, că nici un ministru de război, în perioada 1877-1914, n-a făcut atât de mult ca Brătianu pentru a înzestra armata.

În opoziția manifestată atunci, erau și câțiva deputați din Ardeal și din Basarabia. La un moment dat, întrebând de aceștia de ce a băgat țara în război, Ionel Brătianu le răspunde sec: *Pentru ca Dumneavoastră să fiți acum prezenți în această sală, ca deputați ai României întregite!*

Începuse politica! Evident, o politică mult elevată față de ceea ce se face astăzi.

Și istoricul continuă:

„Am reeditat teza de doctorat a mult hulitului Gh. Tătărăscu, susținută în 1912, la Paris, lucrare salută de Nicolae Iorga, apreciindu-l pe autor ca pe un mare român. Era despre reforma parlamentară și reformele agrare și sociale în România. Era o pledoarie pentru votul universal și pentru punerea în acord a muncii cu capitalul prin desființarea regimului pe care el îl denumea oligarhic, pe drept cuvânt, care stăpânea România de atunci. O boierime, mare posesoare de pământ, care-și petrecea timpul prin occident, lăsându-și moșiile pe seama arendașilor. Ionel Brătianu s-a situat în fruntea acestor mișcări de realizare a reformelor.

Reformele, inclusiv cea agrară, erau pregătite deja. Ele au fost întrerupte din cauza intrării României în război. Venit de la Paris, Gh. Tătărăscu s-a înscris în partidul liberal.”

N. Tanașoca consideră lucrarea lui I.L. Caragiale, *1907 din primăvară până în toamnă*, foarte realistă. Concluzia lui Caragiale este că regele trebuie să ia în mâinile lui toată puterea, să facă o monarhie autoritară, în stilul lui Cuza. Numai așa se puteau împlini, la acel timp, marile reforme de care poporul avea nevoie, aprecia scriitorul.

Este adusă în discuție o altă personalitate marcantă a vremii: ploieșteanul Take Ionescu. În memoriile sale, acesta creionează personaje și întâmplări din România de până la Primul Război Mondial. Evocă întâlnirile sale cu diplomații occidentali, prestigiul de care se bucura Carol I în lumea occidentală. Acest prestigiu era atât de mare,

încât, puterile europene trimiteau, la noi, persoane care făceau parte din primul cerc al elitei lor diplomatice. Carol I era văzut ca un artizan influent al păcii. El este cel care îl îndeamnă pe Wilhelm II, împăratul Germaniei, să nu facă război.

Este relatată discuția dintre Carol I și Take Ionescu, care a avut loc la Peleş, în timpul unui dejun. Era în ajunul Consiliului de Coroană din 1914, care va hotărî neutralitatea României.

Take Ionescu, una din marile inteligențe diplomatice de la noi, îi spune lui Carol I, cu acel prilej, că războiul care urmează nu e un război cum au fost celelalte. Va avea următoarele consecințe:

- vor dispărea imperiile, deci tronurile se vor prăbuși;
- clasa muncitoare va deveni un vector politic prin partidele social democratice și socialiste;
- conflictele interetnice, naționaliste vor cunoaște o exacerbare nemaîntâlnită în istoria omenirii;
- va grăbi cu 50 de ani ascensiunea SUA la cârma rasei albe.

Iosif Friedmann-Nicolescu

Domnul dr. jurist ne propune să facem o incursiune prin Bucureștiul anilor 1916-1918, când capitala României se afla sub ocupația armatelor germane, conduse de generalul August von Manchester. Ocuparea Bucureștiului s-a făcut la 6 decembrie, ziua de naștere a lui Manchester.

Ne sunt furnizate câteva date despre general: fiu de moșier, voluntar în trupele de husari, student și absolvent de facultate, revine în armată și se dedică activității militare. Ajunge aghiotant al împăratului, general (1914) și mareșal (1915), conduce trupele care ocupă Lembergul, Belgradul și Bucureștiul.

Bucureștiul, la 1916, era un oraș-grădină, nu întâmplător numit *Micul Paris*. Era una din puținele capitale europene iluminate electric, avea tramvai electric și o cotă de 60 KW pe zi, de familie

În timpul ocupației germane, se interzice circulația pe timp de noapte. Tramvaiele electrice sunt stocate în depouri și revigorată circulația celor cu cai.

Conducerea poliției militare germane a întocmit un document important privind situația locuitorilor și a clădirilor din București.

A fost organizat biroul de evidență a populației și s-a început eliberarea de acte de identitate.

Justiția a fost organizată în așa fel încât actele de justiție să se desfășoare în bune condiții, fără să perturbe celelalte activități ale vieții sociale.

La Curtea de Apel din București, funcționau, în timpul ocupației, patru secții civile, două comerciale, una corecțională, una de notariat și un tribunal pentru cetățenii germani, veniți odată cu armata.

Secția de notariat era condusă de Andrei Rădulescu, din Chiojdeanca-Prahova, viitor academician și președinte de Academie. Judecătorul Gheorghe Alexianu va deveni, după război, guvernator al Transnistriei.

Mulți dintre cei peste 150 de avocați, care funcționau în Bucureștiul ocupat de armata germană, se vor afirma

după război, în diverse domenii artistice. Este menționat D.I. Suchianu, critic cinematografic, deosebit de cult. Era cumnat cu Mihai Ralea și unchiul Catincăi Ralea, căsătorită cu actorul Emanoil Petruț.

Cinematografia românească interbelică a cunoscut o dezvoltare puternică și de calitate. Se realizau 20-24 filme pe an, cu actori și regizori de real talent. E amintit filmul documentar *Eminescu, Veronica și Creangă*, realizat, în parteneriat cu revista *Cele trei Crișuri*, de Casa de filme București (Regizor și scenarist, avocatul Octav Minar, iar cameraman, Victor Debon). Filmările s-au făcut în vara anului 1914, la Mânăstirile Agapia, Neamț, Văratice, la Ipotești, Humulești, Dumbrăveni, Târgu-Neamț, Cernăuți, Iași, București etc.

Premiera oficială are loc la 31 ianuarie 1915, la Ateneul Român din București. Iau parte: Barbu Ștefănescu Delavrancea, Victor Eftimiu, Maria Ventura, George Enescu. La solicitarea lui Nicolae Iorga, acest film a rulat și la cursurile de vară de la Vălenii de Munte, după reîntregire.

Bucureștiul a avut o viață culturală puternică și înainte de primul război mondial. Marile evenimente culturale ale Parisului aveau o rezonanță deosebită în capitala Regatului Român, multe dintre ele ajungând, destul de repede, și în Micul Paris. Astfel, primul film proiectat la Paris, la 29 decembrie 1892, de frații Lumière, este, după cinci luni, proiectat și în București (în redacția ziarului *L'Indépendance Roumaine*, Calea Victoriei, lângă Hotelul Capșa).

Ajungând la acest punct, Iosif Friedmann Nicolescu trece în revistă clădirile de patrimoniu de pe Calea

Victoriei și evenimentele culturale mari legate de această stradă, supusă astăzi unui proces odios de distrugere...

C. Manolache

Participarea României la Primul Război Mondial este legată de reîntregirea țării. S-au scris mii de pagini despre acest eveniment de proporții, semănat cu suferințe și sacrificii enorme, dar și cu împlinirea aceluia act firesc, de normalitate pentru o lume evoluată: să fim împreună, la noi acasă!

Între aceste lucrări științifice, se detașează, prin personalitatea ei puternică, ***Istoria Războiului pentru întregirea României. 1916-1919***, de **Constantin Kirițescu**. O lucrare de proporții, extrem de bine documentată, scrisă cu aleasă competență științifică și didactică, cu patriotism, dăruire și sinceritate. Inițiativa președintelui Consiliului Județean Prahova, Mircea Cosma, de a o retipări în format complet, reprezintă un act meritoriu de cultură, care ar trebui, cât de repede, reluat cel puțin la scară națională.

Prima ediție a apărut în decembrie 1921, în două volume, iar a doua, exact la patru ani distanță, decembrie 1925, în trei volume. Autorul vine cu modificări și, mai ales, cu adăugiri numeroase și importante, creionând pregnant ceea ce și-a propus de la bun început: „un tablou cât mai complet, cât mai sincer al mării noastre epopei

naționale”. Ambele ediții s-au bucurat de o primire caldă, entuziastă, atât din partea specialiștilor, cât, în mod deosebit, din partea marelui public. Și pe bună dreptate se întâmplă acest fapt. Lucrarea este scrisă cu iubire și sinceritate, cu respect deosebit față de adevărul istoric – adevăr, în bună parte, trăit de autor și întregit, corelat cu o bogată paletă de surse contemporane autentice. Constantin Kirițescu este un istoric și un pedagog de înaltă competență, cu vocație de om dăruit idealurilor neamului din care face parte, pe care l-a slujit cu credință până în ultimele clipe ale existenței sale. Menționăm că, în 1959, el avea pregătită o a treia variantă a Istoriei sale. Agreată de Nicolae Ceaușescu, varianta este publicată în 1989, la aproape trei decenii de la moartea autorului.

În 2013, întregind proiectele culturale dedicate aniversării Marii Uniri de la 1918, Mircea Cosma, președintele Consiliului Județean Prahova, un pasionat și competent cercetător al istoriei românilor, ne-a propus retipărirea acestei lucrări.

A fost aleasă varianta reproducerii ediției din decembrie 1925 (Editura Casei Școalelor, Atelierele „Cartea Românească”, București). Sub îngrijirea Bibliotecii Județene „Nicolae Iorga” din Ploiești (director: Mihaela Radu), cartea apare în acest an, 2014, la Tipografia KartaGraphic Ploiești (director: Paul Voicu), în trei volume cartonate. Coperta de titlu înfățișează efigia Marii Uniri de la 1919 (realizată de M. Cosma și C. Manolache în scopul emblemării acțiunilor Prahovei, dedicate împlinirii unui secol de la Marea Unire). Acest simbol grafic se impune prin forța pe care o degajă figurile în medalion, ale celor trei mari făuritori de unire: Mihai

Viteazul, Alexandru Ioan Cuza și Ferdinand I, proiectate pe conturul hărții României Mari. Această imagine-simbol s-a bucurat de o bună primire fiind imprimată pe insigne, medalii, afișe, cărți, atât în Prahova cât și în Basarabia, Bucovina de Nord, ori în comunitățile românești din Germania și Serbia.

Scrisă, în mod deosebit, pentru marele public, cartea lui Constantin Kirițescu cuprinde o mare bogăție de fapte și informații, esențiale pentru cunoașterea mării epopei românești, toate acestea fiind redată într-un stil cald, sincer, de povestitor talentat, cu dragoste față de marea lui familie, neamul românesc. Și face acest lucru străbătut de focul dorinței de a-i fi de folos în mersul ce-l are de făcut prin vremurile ce vor veni.

În *Prefața* primei ediții, autorul, referindu-se la subiectul cărții sale, afirmă că Războiul de întregire a României a fost „o dramă plină de peripeții, în care un neam întreg și-a jucat viitorul și și-a riscat existența, pentru împlinirea unei chemări istorice. Întregirea neamului s-a plămădit din sângele flăcăilor și din ruinele țării. Nu e palmă de pământ care să nu fie stropită cu sânge românesc. Nu e român căruia, secera morții să nu-i fi luat o ființă dragă, ori căruia, să nu-i fi cotropit o parte mai mare sau mai mică de avut”.

Războiul de întregire a fost opera întregului neam românesc. De aceea, povestirea lui „nu se poate reduce la o însușire searbădă de operații militare”. Ea „trebuie să exprime tot zbuciumul acestui neam, să ne poarte pe toate drumurile udate cu sânge și cu lacrimi, care au dus la biruință. Ea trebuie să se adreseze sufletului românesc”, să facă să-i vibreze cele „mai nobile coarde”.

Constantin Kirițescu afirmă, pe drept cuvânt, că istoria sa este „o lucrare de sinceritate”. Episoadele războiului au fost descrise „așa cum au fost, cum le-am văzut..., cu părțile lor luminoase și cu umbrele lor. Am disprețuit falsificările voite, înfloririle meșteșugite, frazeologia mincinoasă”.

A respectat întotdeauna adevărul, apreciind că, în orice domeniu, e necesară întotdeauna cunoașterea exactă. Numai ea ne conduce spre formarea ideilor juste, „numai mulțumită ei putem să depărtăm formarea de idei false – izvorul cel mai fecund și cel mai obișnuit al greșelilor”. Patriotismul nu are nimic comun cu „lingușirea amorului propriu național”, cu „mistificarea adevărului”.

Cartea este scrisă pentru marele public, în special, pentru tineret, vizând dezvoltarea „energiei naționale sub toate formele ei”.

„Poporul român trebuie să-și dea seama că numai națiunile viguroase au dreptul să trăiască și să-și afirme drepturile și pretențiile lor”.

Războiul de întregire a neamului a fost un adevărat și greu „examen de energie” pentru poporul român. Autorul adresează „elementului cult și conștient al neamului nostru” îndemnul de a contribui la dezvoltarea străduinței obștești de mai bine, la trasarea unui drum „mai fericit, inspirat din gloria trecutului, dar ferit de greșelile lui”.

În structurarea lucrării, autorul dovedește nu numai logica impecabilă a omului de știință, ci și talentul unui experimentat pedagog, care-și ridică impunătorul edificiu al cunoașterii pornind de la simplu la complex, acordând fiecărui element constitutiv importanța și proporția cuvenită în împlinirea întregului.

Intrarea în universul lucrării se face, cum am văzut, cu lămurirea de început a autorului și continuă cu înfățișarea, esențializată, a trecutului Transilvaniei, Munteniei și Moldovei – cu cele două componente ale ei, Basarabia și Bucovina de Nord. Devenim părtași la existența înaintașilor noștri, bucurându-ne și suferind alături de ei, pe drumul anevoios al răzbirii. Ajungem în perioada neutralității și pregătirii de război (1914-1916), intrăm în Campania din 1916-1918, cu toate episoadele ei: luptele de peste Carpați și din Dobrogea, apărarea Carpaților, bătălia trecătorilor carpatine, forțarea Oltului, marea bătălie de pe Neajlov și Argeș, retragerea pe Siret; bătăliile din 1917 (Nămolosa, Mărăști, Mărășești, Oituz, Varnița și Muncelu, Cireșoaia). Ajungem, astfel, în anul 1918, cu marile lui căderi și ridicări. În timp ce România rămăsese în cinci județe, restul țării aflându-se sub ocupație germană, românii din Basarabia se scutură de jugul țarist, se declară stat independent și hotărăsc unirea cu țara din trupul căreia au fost smulși, prin fals grosolan și cotropire, de ruși, în mai 1812.

Participăm, în continuare, la o succesiune grabnică de evenimente: reintrarea României în război, prăbușirea monarhiei austro-ungare, Unirea Bucovinei cu România, Unirea Transilvaniei cu România.

Ajungem în anul 1919. Însoțim, acum, armatele române în luptele cu maghiarii: din Munții Apuseni, de pe Tisa și din alte locuri, alungăm pe Bela Kun și ocupăm Budapesta, la 4 august.

Constantin Kirițescu își încheie monumentală sa lucrare cu aceste cuvinte memorabile, al căror îndemn se

impune să-l avem permanent în mintea și în sufletul nostru:

Unirea națională a Românilor, rod al unei lungi evoluții istorice, pregătită cu tot ce a fost mai curat în sufletul românesc, săvârșită cu jertfa celei mai bune părți a acestui neam, este astăzi comoara noastră cea mai de preț. Stropită cu sânge, sfințită cu lacrimi, nicio mână nelegiuită nu poate fi lăsată să se atingă de ea; un popor de milioane de români va ști s-o apere și s-o păstreze.

5. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Prof. Sorin Maxim Ursu, cercetător la Muzeul Marinei Militare din Constanța, ne onorează, pentru a doua oară, cu prezența sa la Cursurile de vară de la Vălenii de Munte, în calitate de lector.

La ediția din 2013, a evocat personalitatea și faptele militare ale contraamiralului Marinei Regale Române, Horia Macellariu, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, conducătorul *Operațiunii 60.000*, una din impresionantele reușite navale ale aceluia timp.

Expunerea sa, însuflețită și bogat documentată, ne-a fixat, pentru totdeauna în minte, imaginea acestui comandant patriot, de o exemplară demnitate și competență.

La invitația noastră, este prezent și la actuala ediție pentru a ne împărtăși noi fapte ale **Marinei Regale Române**, în perioada anilor 1941-1944.

În rândurile ce urmează, rezumăm alocuțiunea sa, păstrând cele mai importante informații.

În perioada premergătoare celui de al-II-lea război mondial, Marinei Române îi reveneau sarcini deosebite, atât în apărarea frontierei la mare cât și la Dunăre. Au fost create baraje de mine care să protejeze rutele de navigație, a crescut efortul de supraveghere a litoralului pentru preîntâmpinarea unor atacuri de suprafață, submarine sau aeriene. Toate aceste măsuri ținteau să compenseze disproporția mare dintre flota română și cea sovietică: la navele de suprafață 1/11, iar la submarine, 1/47. Pregătirea navelor, a echipajelor și a corpului de comandă se impunea să fie deosebită. Rezultatele acestei pregătiri s-au văzut în primele zile ale războiului, în „Bătălia

Constanței” – 26 iunie 1941. Escadra sovietică, a suferit o mare înfrângere. Cele două nave lider, *Moskva* și *Harcov*, au fost scoase din luptă: *Harcov* grav avariata, iar *Moskva*, scufundată, în fața Agigei. Întreaga escadră sovietică s-a retras. Multe submarine sovietice au avut soarta navei *Moskva*.

Până la sfârșitul anului 1943, flota noastră a apărut cu succes coasta română și a susținut, pe apă, înaintarea militară spre est.

Începutul anului 1944 a adus schimbări majore atât în desfășurarea războiului, dar mai ales în misiunile Marinei Regale Române.

La 16 martie 1944, conducerea sovietică ordonă Frontului 4 Ucrinean să nimicească Armata a XVII-a germano-română (5 divizii germane, 7 românești), nepermițându-i să evacueze Crimeea. Operațiunea se desfășura atât terestru cât și naval.

În aceste circumstanțe, Marina Regală Română trebuia să apere zona de NV a Mării Negre și să asigure aprovizionarea cu materiale (armament, muniții, piese de schimb, combustibili, alimente, medicamente etc.). De asemenea, să efectueze schimbul trupelor terestre și recuperarea răniților. Pierderea trupelor române (7 divizii) ar fi fost catastrofală pentru țară, în desfășurarea ulterioară a ostilităților.

Pentru noi, 7 divizii pierdute sau recuperate însemna enorm. La sovietici, pierderile umane aproape nu contau.

Pe 26 martie 1944, Frontul 3 Ucrainean declanșează operațiunea „Odessa”, iar la 28 martie, ocupă portul Nicolaev, tăind aprovizionarea terestră a trupelor româno-

germane. Legătura maritimă devenea vitală, cea aeriană fiind mai puțin realizabilă.

Singura legătură cu trupele române mai putea fi asigurată de Marina Regală Română prin porturile din sudul Crimeei. În această situație, pentru a evita capturarea întregii Armate a XVII-a, generalul german Erwin Jaenecke, comandantul trupelor germano-române, cere permisiunea de retragere din Crimeea.

Adolf Hitler a ordonat: „Nici un pas să nu fie cedat, nici un valid să nu fie imbarcat”. Părea că situația de la Stalingrad se repetă. La 12 aprilie, trupele sovietice ocupă orașele Kerchi, Simferopol, Eupatoria, iar pe 13 aprilie, Feodosia. Trupele româno-germane erau încercuite și blocate în Sevastopol. Singura salvare rămăsese Marina Regală Română.

Începe, din 14 aprilie, operațiunea de evacuare, **Operațiunea 60.000**. Această operațiune a fost coordonată de Statul Major al Marinei și executată de navele din compunerea Forțelor Navele Maritime, militare și comerciale, precum și de navele germane din subordinea *Amiral Schwartzes Meer*.

În desfășurarea operațiunii, se pot distinge două etape.

În prima etapă, care a durat până la 27 aprilie, Marina Regală Română a participat cu șase nave mari de transport: *Ardeal*, *România*, *Alba Iulia*, *Oituz*, *Danubius*, *Durostorum*; cu trei distrugătoare: *Ferdinand*, *Regina Maria* și *Mărășești*; cu trei canoniere: *Stihi*, *Dumitrescu*, *Ghiculescu*; cu un puitor de mine *Amiral Murgescu*; cu trei vedete torpiloare și trei pontoane armate.

Neputând beneficia de protecția aeriană a aviației române în zona Crimeei, datorită distanței mari (aeroporturile române fiind în sudul Moldovei), navele noastre trebuiau să înfrunte singure toate atacurile dușmanului.

Totuși, s-a reușit evacuarea a 73.058 militari (din care 20.779 români), 12.000 tone materiale de război, 7.000 tone muniție, carburanți, alimente pentru trupele care încercau să mențină pozițiile ca restul forțelor să poată fi retrase.

În această primă etapă, Marina Regală Română nu a pierdut nici o navă.

Partea sovietică, deși net superioară numeric în aer și pe mare, a pierdut 12 avioane, 2 submarine, o vedetă torpiloare și au avut 2 submarine avariate. La 27 aprilie, Hitler a ordonat suspendarea operației și continuarea rezistenței în Crimeea. Marina Regală Română a escortat 14 convoaie de aprovizionare a trupelor de la Sevastopol, la întoarcere aducând militari, în special răniți.

La 8 mai, începe etapa a doua a evacuării ultimilor 50.000 de militari. Acum, situația era mult mai grea. Pe 9 mai, sovieticii încep să intre în Sevastopol. Zonele de evacuare erau lovite direct de artileria sovietică, de aviație, de navele de suprafață și de submarine.

În zilele de 10-11 mai, erau pe mare 190 de nave române și germane. Deși atacate, ele continuau să evacueze. Toate operațiunile se desfășurau în contact direct și continuu cu inamicul.

Navele de transport soseau în portul Constanța, în șir continuu, majoritatea avariate, cu mulți morți și răniți la

bord. Distrugătoarele și canonierele române asigurau, pe cât se putea, zonele de ambarcare, angajându-se cu succes în dueluri de artilerie cu bateriile de coastă sovietice, pentru a le împiedica să lovească trupele în curs de ambarcare.

Distrugătorul „Ferdinand” a lichidat două baterii de coastă și a doborât două avioane. În aceste condiții, Marina Regală Română pierde trei nave de transport: *România* și *Danubius*, pe 11 mai și *Durostorum*, pe 12 mai, cu aproape toți cei de la bord. Distrugătorul *Ferdinand*, canoniera *Ghiculescu* și nava de transport *Dacia* sunt avariate grav.

Evacuarea s-a sfârșit pe 12 mai, când trupele sovietice au intrat în Sevastopol, până la zonele de ambarcare. Fuseseră evacuați 120.853 de oameni, din care 42.200 români (90% din efective) și 22.548 tone de armament și muniție.

Comparativ cu retragerea de la Dunkergne, a fost o reușită notabilă: procentual, mai multe vieți și materiale salvate, cu pierderi mult mai mici, distanța incomparabil mai mare, în condițiile unei evidente superiorități navale și aeriene.

Operațiunea 60.000 a fost cea mai mare acțiune reușită a Marinei Regale Române în al Doilea Război Mondial, comandate de contraamiralul Horia Macellariu, coordonarea generală revenind comandamentului german „Amiral Marea Neagră” – viceamiralul Helmuth Brinckman.

În perioada mai-august 1944, rolul Marinei Regale Române, pe mare și la Dunăre, a fost cel de sprijin al

trupelor terestre ce luptau în zona estică, de înlăturare și distrugere a minelor lansate continuu de avioanele și submarineele sovietice.

Apropierea liniei frontului a făcut ca portul Constanța și Marina Regală Română să devină o țintă. Pe 20 august 1944, peste 100 de avioane sovietice au atacat, în patru valuri, portul și orașul Constanța. Torpilorul „Năluca” a fost scufundat, distrugătorul *Ferdinand* avariat, cargoul *Ardealul* incendiat. A doua zi, raidurile s-au repetat.

Pe 23 august 1944, Regele Mihai, prin comunicatul adresat țării, anunță că România iese din alianța cu Puterile Axei. Marele Stat Major Român transmite Marinei Regale misiunile: împiedicarea infiltrărilor germane și bulgare în Dobrogea, interzicerea debarcărilor, siguranța Dunării maritime și a sectorului Brăila-Silistra. Au fost dragate și distruse 410 mine, la mare și la Dunăre.

A doua zi, deși România declarase încetarea războiului cu Națiunile Unite, aviația sovietică atacă și scufundă, pe brațul Chilia, monitoarele *Lascăr Catargiu* și *Mihail Kogălniceanu*, 2 remorchere și mai multe șleपुरi. Navele române au fost ținte sigure, neavând voie să riposteze.

Tot pe 24 august, contraamiralul român Horia Macellariu somează și convinge (conform ordinelor primite) pe viceamiralul german Helmuth Brinckman să-și retragă forțele din Dobrogea. Astfel, bateria *Tirpitz* – cea mai puternică din Dobrogea, este dezactivată de germani, navele germane se retrag spre litoralul bulgar, apoi, datorită vremii, se autosabordează în zona Varna (circa 200 nave). Trupele germane sunt îndepărtate de trupele

române, în special de unitățile de uscat ale Marinei Regale.

Datorită deschiderii frontului de către trupele române, unitățile sovietice ajung la Galați, Tulcea, Sulina, pe 27 august. Pe 29 august, navele militare române întâmpină și pilotează, evitând barajul de mine, primele nave sovietice, spre portul Constanța, iar pe 30 august, contraamiralul Azarov și comandorul Derevenko se instalează aici. Amiralul sovietic Ocktiabrsky remite contraamiralului român Horia Macellariu un ultimatum, prin care cere ca toată flota română de război și auxiliară să fie mutată la Sulina și predată Comandamentului sovietic, navele germane să fie duse la Sulina și echipajele arestate, toate hărțile și documentele relative la barajele de mine de pe Marea Neagră și Dunăre să fie predate.

Răspunsul era așteptat până pe 29 august, orele 12. În caz de refuz sau de neprimire a răspunsului, flota și baza vor fi atacate. Răspunsul contraamiralului Horia Macellariu a reprezentat o probă de onoare și demnitate. Amiralul român se adresează ierarhic, arătând că relațiile cu armata sovietică nu sunt clare: „Ultimatumul dat arată clar că rușii ne consideră încă inamici, sau ca pe o țară care a capitulat fără condiții!”

La Dunăre, contraamiralul sovietic, Garșkov, contactat de contraamiralul român Stoianovici, n-a vrut să clarifice situația și a trimis un ordin operativ: „Toate navele de luptă române, aflate în amonte de Brăila, să fie, în ziua de 31 august 1944, ora 18.00, la Reni. Comadantul Flotei Fluviale, împreună cu Statul Major și documentele necesare stabilirii planului de acțiune, să fie, la 1 septembrie, ora 10.00, la Brăila”.

Ei sunt opriți în unitatea sovietică, sub pretextul elaborării ordinelor comune de acțiune.

La Constanța, pe 30 august, Horia Macellariu primește ordin, din partea sovieticilor, să se prezinte în port. La sosire, contraamiralul sovietic îi cere imperativ supunere necondiționată. Horia Macellariu protestează: „suntem aliați, nu subordonați”.

La ora 9.00, la fiecare navă, se instalează un ofițer sovietic controlor. Fără știrea lui, nu se putea face nici o mișcare.

Pe 31 august, monitorul *Basarabia* după ce capturase o grupare germană, este chemat la Reni, la Comandamentul sovietic. Echipajul e debarcat și nava rebotezată „Kerci”. E obligată să lucreze sub pavilion sovietic, până în 1951.

La 1 septembrie, monitorul *I.C. Brătianu* e arestat, iar comandantul, Mihai Chiriță, și echipajul, făcuți prizonieri.

Toată această serie de samavolnicii culminează cu ziua de 5 septembrie 1944, când trupele sovietice năvălesc pe navele române, echipajele sunt debarcate și adunate la Gara Maritimă, timp în care bunurile lor au fost jefuite de năvălitori.

Căpitanul comandor Alexandru Dumbravă a preferat să-și curme viața decât să predea nava.

Pe 12 septembrie 1944, se semnează la Moscova „Convenția de armistițiu între România și Puterile Aliate și Asociate”. România era deja ocupată, armata folosită în linia întâi împotriva Germaniei, flota capturată, un număr însemnat de marinari nu s-au mai întors din prizonierat.

Navele n-au avut o soartă mai bună. Unele ne-au fost retrocedate, chipurile, într-un gest prietenesc și mărinimos, pentru ca, după câțiva ani, să le dăm la tăiere.

Contraamiralul Horia Macellariu, poate cea mai importantă personalitate a Marinei Române, cel care a condus cu succes **Operațiunea 60.000** și a comandat Flota Regală Română, nevrând să-o predea sovieticilor, a fost declarat criminal de război și a fost întemnițat până în anul 1964.

Relatările lui Sorin Maxim Ursu se coagulează în episoade care se leagă în subiecte de povestiri eroice despre Marina Regală Română, despre ceea ce înseamnă patriotism, dăruire, demnitate și putere de sacrificiu.

Rămân în sufletul nostru imaginile bravilor Horia Macellariu și Alexandru Dumbravă, care, cu prețul libertății și vieții lor au apărat navele românești, în momente deosebit de grele, spre finalul celui de Al Doilea Război Mondial.

Fără să vrei, revii în zilele noastre și constăți că Patria Ta, România, se află târâtă într-un spațiu al absurdului, al nonvalorilor devenite plagă canceroasă la structurile de vârf.

În urmă cu 70 de ani, comandorii apărau navele României cu prețul vieții și al libertății. În zilele noastre, au fost prăduite (nu una, nu două, ci sute!) de „comandorii” politici cățărați pe cel mai înalt catarg al țării.

Oriunde, într-o lume normală, asemenea piraterie, din propria ogradă, ar fi fost pedepsită prin atârănare în ștreang sau prin zăcere îndelungată la răcoare. La noi, în

ziua de azi? La noi, nici nu se pune problema de așa ceva. „Valorilor” de acest gen li se garantează libertate deplină, în exces de bunăstare și de drepturi. Li se asigură pază continuă (e firesc, se știe de tot omul că valorile trebuie apărute), precum și proprietăți de excepție, adevărate colțuri de rai, garnisite cu toate plăcerile lumii!

Până când, Doamne, ne mai suporti așa?!

Petre Țurlea aduce în discuție problema holocaustului. Domnia Sa afirmă răspicat că holocaustul nu s-a produs în România. S-a produs în Transilvania de Nord-vest, invadată, în 1940, de hortiști și naziști. Aici a fost promovat de unguri și de nemți. Erau în jur de 160000 de evrei. Peste 130000, au fost duși în lagăre, circa 11000 au fost exterminați în detașamentele de muncă. Ceilalți s-au salvat trecând în România. Sunt ilustre personalități care au contribuit la salvarea acestor oameni, între care Raul Șerban. Ungurii erau ca turbați când era vorba de evrei. Un conducător al evreilor din Budapesta scrie către o organizație de evrei din Elveția, în iunie 1944, o scrisoare, din care domnul Petre Țurlea redă un fragment:

„Întreaga evreime din Ungaria este condamnată la moarte. Nu există excepție, nu există scăpare, n-ai unde să te ascunzi, așteptăm să ni se înfăptuiască destinul. Nu există nici posibilitatea să ne refugiem într-o țară vecină. Singura țară care poate fi luată în calcul este România, dar ungurii păzesc cu strășnicie frontiera română, încât trecerea este aproape imposibilă. Rămân doar două

posibilități: sinuciderea sau așteptarea neputincioasă a sfârșitului.”

Ungurii erau așa de porniți împotriva evreilor că înșiși germanii erau impacientați. Primeau atât de mulți evrei din Ungaria încât le depășeau capacitățile de exterminare de la Auschwitz. Și atunci, Aisvang, care coordona această activitate, i-a trimis o telegramă ministrului de externe ungar, în care-i cerea să oprească arestările evreilor.

Iuliu Hossu, un ilustru ierarh român din Transilvania, emite o pastorală către toată românimea transilvană, în iunie 1944, când zona era încă ocupată de hortiști, prin care îi îndeamnă pe români astfel:

„Ajutați-i pe evrei, nu numai cu gândul, dar și cu jertfa voastră, din caldă iubire omenească.”

Legat de aceste evenimente tragice, în zilele noastre, s-au ridicat în Transilvania o serie de monumente în memoria evreilor asasinați de unguri și de germani în 1944. Dar pe niciunul din aceste monumente nu sunt trecuți autorii acestor crime. Vorbitorul dă exemplu monumentul din piața centrală a orașului Salonta, pe care scrie doar atât: „Să nu ucizi! În memoria celor deportați. 7 iunie 1944”.

Exemplele continuă. La Oradea, pe monumentul din incinta mării sinagogi occidentale, scrie așa: „Adu-ți aminte și nu uita martiriul celor 30000 de evrei bihoreni, mistuiți de flăcările holocaustului în urmă cu 50 de ani”.

La Gheorghieni, tot pe un asemenea monument: „Am fost 986, am rămas 92”.

La Tg. Mureș, în 2003, a fost singurul loc în care s-a încercat o inscripție normală (Din Tg. Mureș și din

împrejurimi, în timpul administrației hortiste, au fost deportați în Polonia și omorâți 5943 de evrei. UDMR-ul propune inscripția: „Remember Holocaust”, iar Guvernul României și Comunitatea evreiască textul:

„Amintește-ți, pentru sfințirea numelor lor, de frații noștri evrei din Tg. Mureș și din împrejurimi, care au fost deportați de guvernul fascist maghiar în primăvara anului 1944 și au fost uciși în lagărele morții de către dușmanii naziști.

Fie-le veșnică amintirea. Dumnezeu să răzbune sângele lor.”

UDMR-ul protestează și obține eliminarea ultimei propoziții.

La inaugurare, pe 4 mai 2003, maghiarii erau teribil de nemulțumiți. Acest monument devenise *Monumentul supărării lor*.

În 2011, când istoricul revede monumentul, inscripția de la inaugurare dispăruse. Faptul n-a trezit nicio reacție în rândul comunității evreiești din localitate. La fel, nici la cea de la București. Această situație îl face pe vorbitor să spună, cu năduf: „Dacă o asemenea inscripție ar fi dispărut din vina românilor, ar fi știut și Congresul SUA!”

Această practică a mușamalizării vinei și chiar a aruncării ei în spatele altuia, Petre Țurlea a constatat-o și-n străinătate.

La Muzeul holocaustului din Ierusalim, holocaustul din fiecare țară e reprezentat printr-un obiect. Pentru România, este un coș de răchită în care sunt așezate cosițele blonde ale unei fete. Urmează povestea. E vorba de fetița Rașela din Tg. Mureș, luată, împreună cu mama

ei, în 1944, amândouă ucise la Auschwitz. Înainte de plecare, mama îi taie cosițele și le încredințează, spre păstrare, unei vecine românce. Dedesubtul coșului scrie așa: „Acesta este exemplul holocaustului din România”.

O situație care produce indignarea oricărui om care știe că, în 1944, Tg. Mureș se afla în administrarea ungarilor hortiști. Indignarea istoricului Petre Țurlea este sporită și mai mult de relatarea următoarei situații. O redăm textual:

„Nefericitul de prim-ministru Tăriceanu al României vizitează, în 2006, acest muzeu din Ierusalim, vede coșul, vede cosițele fetei, e impresionat și, când vine în țară, apare maiestos la TV și spune: M-am convins că în România a fost holocaust.

Săraca țară a românilor, pe mâna căror semidoști a ajuns! El habar n-avea că Rașela și mama ei fuseseră trimise la moarte de guvernul maghiar hortist, care luase cu japca această parte a Ardealului. Așa se falsifică istoria: prin rea voință, de către unii, prin prostie, de către alții”.

Petre Țurlea vorbește despre singura localitate din România (administrată de statul român), în care evreii au fost exterminați. Nu de Antonescu, ci tot de unguri. Faptul s-a petrecut în septembrie 1944, în satul Sărmaș, de lângă Cluj.

În timpul unei mici contraofensive, ungurii au ocupat acest sat. Au asasinat 126 de evrei. În 1949, evreii, din acest sat, rămași în viață, au ridicat, în memoria celor uciși, un monument, după care au plecat în Israel.

Este adus în discuție un alt fapt care, pe drept, te revoltă. Un istoric american, Robert D. Kaplan, a scris o carte intitulată *La răsărit, spre Tartaria. Călătorii în*

Balcani. La pagina 20, scrie despre monumentul din Sârmaș: „Desigur, acest monument nu face nicio referire la atrocitățile la fel de abominabile săvârșite asupra evreilor de către regimul Antonescu.” Istoricul român califică această afirmație drept „o grosolană infamie”.

Un alt caz. Un copil evreu din Sfântu Gheorghe, pe nume Leopold Lazăr Sobel, este luat împreună cu cei 16 membri ai familiei lărgite din care făcea parte. Au fost duși, cu toții, la Auschwitz. Alți 16 inși ai acestei „familii” trăiau în România, la Brașov și la Pitești. Din cei 16 de la Auschwitz, doar Leopold scapă. Venind la Sfântu Gheorghe, n-a mai găsit pe nimeni dintre ai lui. Atunci i-a căutat pe ceilalți, la Brașov și la Pitești. I-a găsit, pe toți, în viață. Un fapt grăitor despre atitudinea statului român, în vremea lui Antonescu, față de evrei. Cum se manifestă recunoștința lui Leopold? În 2003, dă un interviu la televiziune. Statul român era ucigașul! A doua zi, comunitatea din București îl destituie din funcția de președinte al Comunității evreiești din Pitești.

Și încă un caz ne mai relatează Petre Țurlea: „Din Sfântu Gheorghe au fost duși, la Auschwitz, 750 de evrei. S-au întors 611. Între cei care au murit, se numără și 52 de copii.

În mai 2014, se ridică un monument în memoria celor uciși. Ce scrie pe placa lui?

Binecuvântata lor amintire

Deci, nimic despre cei care i-au trimis la moarte. O mușamalizare hidoasă a adevărului, ca să lase impresia celor ce văd și nu știu istorie, că aceste crime au fost săvârșite de Antonescu și nu de Horthy, de români, și nu de maghiarii fasciști.

Astăzi, mai mult ca oricând, trebuie să fii temeinic pregătit și cu viziune larg cuprinzătoare, să cunoști cu adevărat ce-a fost și ce se petrece acum în jurul tău, ca să poți vedea dincolo de aparențe, să poți depista, evita și anihila minele și puitorii de mine în calea dezvoltării normale a ta și a comunității largi din care faci parte.

Dumitru Codiță

Războaiele, toate războaiele, dar mai ales cele două mondiale, cu precădere ultimul, prin pierderile enorme de vieți omenești și de distrugerii materiale pe care le-au produs, au angrenat forțele luminate ale lumii într-un efort de amploare pentru prevenirea ori limitarea acestor orori.

După al Doilea Război Mondial, s-au impus (și se continuă această amplă acțiune) în relațiile internaționale reguli prin respectarea cărora să se evite cât mai mult distrugerile de vieți omenești și de bunuri materiale, în cazul unui conflict militar.

La Ploiești, în acest an, a apărut o amplă lucrare în acest domeniu: ***Dicționar enciclopedic de drept internațional umanitar – de la origini până în prezent. Vol. I și II, Editura KartaGraphic.***

Această lucrare, unicat în domeniul respectiv, este rodul unei intense activități, timp de trei ani, a celor doi autori care o semnează: prof. univ. dr. Ionel Cloșcă și dr. Dumitru Codiță.

Ionel Cloșcă e o personalitate distinctă în acest domeniu, recunoscută pe plan național și internațional, autorul mai multor lucrări de drept internațional umanitar. Din 1990, este președintele Asociației Române de Drept Umanitar. Pentru meritele sale profesionale, a fost decorat cu Ordinul Național Serviciul Credincios în grad de Cavaler.

Dumitru Codiță, colonel în rezervă, este președintele Filialei Prahova a Asociației Române de Drept Umanitar, un asiduu și proeminent promotor al acestui domeniu juridic, printr-o gamă vastă și variată de modalități culturale. Domniei sale îi revine și rolul de a face o primă prezentare a acestei cărți în fața cursanților de la Vălenii de Munte. Faptul îl onorează în mod deosebit și îl emoționează totodată. Căci, Vălenii de Munte și instituția culturală a Cursurilor de vară, înseamnă în aceste clipe, enorm: înseamnă inegalabilul savant Nicolae Iorga, înseamnă ideal național, unitate și dăruire pentru împlinirea lui.

Nicolae Iorga s-a dăruit cu întreaga sa ființă poporului român, a luptat pentru integritatea și bunăstarea lui, pentru conviețuirea în armonie cu toate popoarele lumii.

Anul 1940 a fost un timp dramatic pentru România. În mod brutal, de-a dreptul criminal, i-au fost smulse din trup părți întregi: Basarabia, Bucovina, Ardealul de nord-vest. În mod brutal, de-a dreptul criminal, a fost smuls de la masa de lucru și ucis mișelește Nicolae Iorga.

De atunci și până acum, țara a trecut printr-un calvar continuu. Și continuă să treacă... Și continuă să-și cheme fiii cei adevărați la unire și la acțiune. La acțiune pe cale

pașnică, dar hotărâtă, cu legea cea adevărată în mână, cu respectul ei mai presus de orice și de oricine. Așa cum ne îndeamnă și autorii acestei cărți: să evităm violența, distrugerile de vieți și de bunuri materiale, să promovăm dreptul internațional și umanitar.

Ca să înțelegem mai clar ce înseamnă acest drept, domnul Dumitru Codiță aduce în dizertația sa un fragment din „Istoria războiului pentru întregirea României” a lui Constantin Kirițescu, ediție apărută în acest an cu sprijinul Consiliului Județean Prahova, respectiv al președintelui Mircea Cosma, și lansată cu prilejul acestor cursuri, aici, la Vălenii de Munte:

„Din timp în timp, viața popoarelor este tulburată de apariția flagelului roșu. În mijlocul traiului tihnit, a muncii încordate pentru crearea și strângerea de bunuri materiale ori sufletești, se aprinde deodată scânteia, scăpărată de ciocnirea patimilor, a urilor... Și vântul distrugerii începe să sufle, purtând pârjolul peste orașe, sate și țărini. Se prăbușesc, în ruine, monumentale mărețe ce făceau mândria omenirii. Câștiguri de ani se irosesc în clipe. Se sălbătesc sufletele. Dreptul îngenunche înaintea puterii. Își cascadează, sperioșii ochi, mizeria. Războiul, sinistrul arhanghel al morții, își poartă secera ucigătoare prin omenirea înnebunită, smulgând copiii de la sânul mamelor, răpind părinților sprijinul bătrâneților, sleind vlaga tinerească a popoarelor, grămădind munți de cadavre în margini de lacuri de sânge...

Retrasă de-o parte, înfășurată în haina-i verde, stă sfioasă zeița păcii, cu ramura de măslin în mână, așteptând răbdătoare s-o ajungă iar rândul. Aduce-va ea, de astădată,

mai multă dreptate, mai multă milă, mai multă dragoste între oameni? Fi-va împărăția ei mai durabilă?”

În ultimii 3500 de ani, doar 250 au fost de pace, iar după al II-lea război mondial, doar 30 de zile au fost fără conflict pe Terra. Sunt argumente zdrobitoare aduse de prezentatorul cărții în pledoaria sa pentru impunerea viguroasă în sfera relațiilor internaționale a dreptului umanitar modern. Dreptul internațional umanitar înseamnă impunerea regulilor care opresc, evită ori diminuează violențele, pierderile de vieți omenești și de bunuri materiale care n-au legătură cu conflictul armat. Un citat din Henry Dunant întărește acest rol: „într-o epocă în care se vorbește atât de mult despre progres și civilizație, nu este oare imperativ să insistăm civilizat, uman și sincer pentru prevenirea sau, cel puțin, pentru limitarea ororilor războiului, atâta timp cât, din nefericire, nu-l putem abandona?”

Prevederile acestui drept sunt, cele mai multe, cuprinse în *Convențiile de la Geneva din 1949* și *Protocoloalele adiționale din 1977*.

La 14 mai 2013, România a ratificat Convențiile de la Geneva și, prin Legea nr.77 din același an, a declarat ziua respectivă ca zi națională a Dreptului Internațional Umanitar.

Prima ediție a Zilei Dreptului Internațional Umanitar a avut loc la 14 mai 2014. Cu acest prilej, la Ploiești, în cadrul manifestărilor ce i-au fost dedicate, a fost organizată o mare expoziție, cuprinzând peste 300 de lucrări de pictură, realizate de elevii din liceele ploieștene, sub coordonarea profesorului Dorel Oprescu, intitulată „Luptăm contra războiului, pictând în pace”. Cu acest

prilej, a fost realizat și publicat un reușit catalog al expoziției.

Cartea la care ne referim prezintă, printre altele, istoria fenomenului conflictologic al ultimilor 5.000 de ani, urmărind evoluția regulilor de limitare a violențelor în timp de război

Forma de prezentare a materialului este axată pe folosirea combinată a două genuri publicistice: dicționarul și enciclopedia.

Termenii utilizați, definirea și ordonarea lor presupun modalități specifice dicționarului, în timp ce componenta enciclopedică rezidă în investigarea problemelor tratate pe spații ample.

Această investigare este făcută de-a lungul mileniilor, pe marile magistrale umanitare ale istoriei: europeană, latino-americană, asiatică, africană etc.

Aceste cercetări au condus la identificarea, – în civilizații mai vechi și mai noi – a acelor norme și principii care, împreună, alcătuiesc patrimoniul umanitar al omenirii.

În finalul expozeului său, Dumitru Codiță concluzionează:

„Prin demersul nostru, Școala românească de drept umanitar contribuie la clarificarea, din perspectivă conceptuală, a apariției, dezvoltării și afirmării reglementărilor din domeniul dreptului internațional umanitar.

Cei peste 4.000 de termeni conturează imaginea unui fenomen de proporții, războiul, – care a frământat, lovit și configurat lumea de astăzi.

Am dorit, prin această lucrare, să contribuim la conștientizarea lumii asupra a ceea ce înseamnă războiul, dezastrele pe care le-a adus omenirii de-a lungul timpului, și, prin urmare, să milităm pe toate căile, pentru limitarea și eliminarea lui de pe Terra.

Colonel (r) Andrei Covrig, președintele Asociației de Drept Umanitar din R. Moldova, prezent pentru prima dată la Cursurile de vară de la Vălenii de Munte, are câteva referiri importante cu privire la tema pusă în discuție, inclusiv la relația lui Nicolae Iorga cu acest domeniu.

Fiind acasă la marele istoric Nicolae Iorga, supun atenției constatarea acestuia, potrivit căreia „operele mari și trainice pot să aibă o eclipsă, o întunecare, ce corespunde cu o încetineală sau o oprire în mersul civilizației naționale, dar lumina lor călăuzitoare tot învinge la sfârșit”. Dreptul umanitar internațional cuprinde convenții, legi și norme care reduc consecințele unui conflict armat, protejând persoanele care nu participă la ostilități și impunând limite în utilizarea mijloacelor și metodelor de război. Într-un conflict armat, răniții, naufragiații, populația civilă, prizonierii, grupe specifice cum ar fi copiii, personalul medical, ziariștii necesită un statut special, care să le asigure un grad sporit de protecție.

Unele din aceste subiecte nu erau străine nici pentru Nicolae Iorga, istoric și reporter militar, profesor la

Academia Militară. Acest patriarh al culturii române a fost chiar sub arme în Al Doilea Război Balcanic și permanent aproape de armata română în Primul Război Mondial. A publicat mai multe texte și broșuri dedicate menținerii moralului printre soldați și civili: *Războiul actual și urmările lui în viața morală a omenirii; Sfaturi și învățături pentru ostașii României* și altele.

Prevederile dreptului internațional umanitar sunt în diferite acte normative cu caracter internațional: Declarația de la Petersburg, din 1868 (primul document internațional care stabilește anumite limite de folosire a unor tipuri de arme), Convențiile de la Haga, din 1899 și 1907, de la Geneva, din 1949, Protocoalele adiționale, din 1977 etc.

Necesitatea implementării acestor dispoziții este imperioasă. Argumente sunt suficiente. Lumea este împânzită de multiple conflicte armate. Ucraina, țara vecină, care se confruntă cu o agresiune rusească, este un exemplu concludent. Nerespectarea acestor prevederi are ca urmare mii de persoane ucise și rănite din rândurile populației civile, copiilor, personalului medical, ziaristilor. Prizonierii de război sunt tratați inuman, iar numărul persoanelor dispărute este în creștere. Sunt distruse obiective de infrastructură care nu reprezintă amenințări pentru beligeranți: școli, grădinițe de copii, spitale, biserici și case. Sporește numărul mercenarilor, o categorie de luptători care acționează în dispreț total față de normele și regulile conflictelor armate.

Deși este o lucrare de specialitate, ea nu se adresează doar juriștilor, este accesibilă tuturor celor care studiază dreptul, relațiile internaționale, științele politice, precum și

personalului din forțele armate. Fiind militar de carieră, sunt convins că Dicționarul va sta la baza elaborării actelor normative, regulamentelor și regulilor de angajare și de comportare în luptă.

Și o ultimă constatare. Dacă soarta a făcut să nimeresc la Vălenii de Munte, la această minunată universitate de vară, un adevărat izvor al spiritualității, doresc să închei această relatare cu o întâmplare concludentă și povățuitoare, mai cu seamă pentru cei prezenți aici, din Republica Moldova. Cu ceva ani în urmă, la o conferință în materie de drept umanitar, în capitala Federației Ruse, o profesoară de limba rusă, de la Bălți, adunase în jurul ei o parte din participanți, cărora le explica diferența dintre moldoveni și români, făcând filozofie cu privire la „deosebirea” dintre limba română și cea moldovenească. Nu am putut să rămân indiferent și să nu reacționez. În fața celor prezenți, am întrebat-o pe profesoară dacă vorbește sau pricepe româna?

– Nu, a fost răspunsul.

– Bine, dar limba moldovenească o pricepeți, o vorbiți?

– Nu.

– Amuzant, Elena – așa se numea profesoara – cum poți să te pronunți asupra unor lucruri pe care nu le cunoști?

Concluzia este clară: acelorora care ne doresc răul și ne dezbină e necesar să li se dea riposta cuvenită. Denigratori au fost și vor mai fi. Nu e cazul să renunțăm fără a promova adevărul evidenței. Mai cu seamă când este vorba de demnitate, verticalitate, spirit național și limba română.

6. DESPRE SECUI

Domnul doctor **Ioan Lăcătușu**, de la Centrul European de Studii Covasna- Harghita, este un eminent om de cultură, cercetător istoric și promotor activ al valorilor spirituale din Transilvania, cu deosebire din județele Covasna și Harghita, un angajat exemplar în realizarea unei conviețuiri interetnice armonioase în toate spațiile etnice românești. În acest sens, a inițiat valoroase proiecte legislative, a elaborat peste 150 de studii și a publicat numeroase articole în reviste românești și străine, precum și 20 de cărți proprii. La acestea se adaugă participările sale la prestigioase manifestări cultural-științifice, între care, de mai mulți ani, și la Cursurile de vară de la Vălenii de Munte.

La actuala ediție, Dr. Ioan Lăcătușu, prezintă, pe spații largi, o grupare de aspecte, din trecut și de astăzi, legate de secuimea din Ardeal.

Autonomia pe care secuii au avut-o în decursul secolelor a fost de tip administrativ-organizatoric, nicidecum teritorial și etnic. Așa cum nici sașii n-au avut vreodată în cadrul „pământului săsesc” autonomie teritorială, ci doar administrativ-organizatorică.

Scaunele secuiești (menționate documentar din perioada medievală) au funcționat ca forme de organizare administrativă și judecătorească locală, ca și comitatele, având doar atribuții de gospodărire și gestionare a problemelor economice și social-culturale. Ele nu funcționau ca enclave închise, de separare a secuilor față de românii și sașii din aceste teritorii, ori din cele învecinate. În decursul secolelor, comiții secuilor nu au fost numiți din rândul secuilor, ci întotdeauna dintre

maghiarii, sașii și românii dinafara scaunelor secuiești, deoarece scaunele erau subordonate direct puterii centrale și nu unui for de autoconducere politică autonomă.

Între finalul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, scaunele secuiești au fost de mai multe ori desființate, ca urmare a reformelor administrative imperiale: în anii 1780, 1849 și, definitiv, în 1876, după înglobarea forțată a Transilvaniei în Ungaria, fiind transformate în comitate subordonate direct puterii centrale; în acest context, locuitorii secui dar și români și de altă etnie din fostele scaune secuiești au rămas marginalizați (economic și social), la periferia Imperiului habsburgic, la periferia intereselor Budapestei, astfel că secuii găseau rezolvarea problemelor lor economice peste munți, în Regatul României.

Dezideratul autonomiei pe criterii etnice, formulat astăzi, nu a fost prezent în conștiința colectivă a populației secuiești; în fapt, singura perioadă în care actualele județe Covasna, Harghita și Mureș au fost organizate într-o unitate administrativ-teritorială a reprezentat-o experimentul de tip stalinist, numit „Regiunea Autonomă Maghiară”.

Statul Român a respectat toate obligațiile asumate la Alba Iulia, în 1918. De asemeni, pe cele conținute în tratatele internaționale de pace după primul și al doilea război mondial și după Conferința de la Helsinki; Marea Unire de la Alba Iulia a fost consfințită prin jertfa a 600.000 de militari români. Maghiarii din România se bucură de absolut toate drepturile prevăzute în Proclamația istorică de la Alba Iulia.

Ideea autonomiei secuiești s-a conturat treptat, în deceniile 3-4 ale secolului XX, în limitele stabilite de art. 11 al *Tratatului asupra minorităților*, din 1919, care prevedea: „România consimte să acorde, sub controlul statului român, comunităților secuilor și sașilor, în Transilvania, autonomie locală în ceea ce privește chestiunile religioase și școlare.”

Dr. Miko Emeric, în teza sa de doctorat *Autonomia culturală a comunității secuiești*, editată și în limba română, în anul 1934, menționa: „Dacă am concepe autonomia secuiască într-un sens pur, s-ar produce situația bizară ca românii din județele Odorhei, Ciuc și Treiscaune ar deveni minoritari, fiind supuși nemijlocit autonomiei secuiești”. Cu timpul, pe măsura intensificării mișcării revizioniste maghiare, asistăm la modificarea înțelesului unor concepte, prin extinderea lor din sfera culturală, bisericească și școlară, la cea politică și chiar teritorială.

După Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, replica românească la folosirea de către maghiari a termenului de „Ținut secuiesc”, perceput de ei în mod exclusivist ca un bloc compact secuiesc (maghiar), a fost introducerea în spațiul public românesc a conceptului de „ținuturi secuizate” și elaborarea proiectului referitor la „reromânizarea secuizaților”. Această abordare a constituit reacția firească a românilor față de pierderile de populație românească, în urma intensificării procesului de maghiarizare, în mod deosebit a românilor din fostele scaune secuiești, în ultimele două – trei secole, și un răspuns polemic ofensiv dat istoriografiei și presei maghiare, care continua să minimalizeze ponderea și rolul populației românești din părțile secuiești, pe motive politice, pentru a pretinde

destrămarea României Mari și crearea coridorului ungar spre „Secuime”.

Proiectul reromânizării secuizaților a fost nu numai recepționat negativ de către liderii populației maghiare, ci și prezentat denaturat, cu exagerări apocaliptice, ca un demers ce urmărea românizarea întregii populații secuiești. Acest tip de raportare trebuie integrat în contextul general al discursului maghiar „post Trianon”, de neacceptare a configurației statelor europene, rezultată în urma primului război mondial și a promovării intereselor geostrategice ale Ungariei în „Bazinul Carpatic”.

Istoria și-a urmat însă cursul. Consecințele Dictatului de la Viena, cele ale instaurării regimului comunist ateu, mai ales din timpul experimentului stalinist al Regiunii Autonome Maghiare, demersurile separatiste din perioada postdecembristă care urmăresc obținerea autonomiei teritoriale a așa-zisului „Ținut Secuiesc” au constituit și constituie tot atâtea lovituri primitive date comunităților românești din localitățile rurale, etnic mixte, și din majoritatea orașelor din actualele județe Covasna, Harghita și, parțial, Mureș.

Ideea Regiunii Autonome Maghiare a fost introdusă în agenda politică română de către Uniunea Sovietică, în vara anului 1951, în același timp cu începerea lucrărilor pentru redactarea unei noi constituții care urma să o înlocuiască pe cea din 1948. La solicitarea lui Gheorghe Gheorghiu Dej, Stalin i-a trimis acestuia un memorandum intitulat „Notă asupra creării unei regiuni autonome maghiare în Transilvania”, redactat de către consilierii P. Arkhipov și D. Tumatov. Memorandumul reprezentanților

Kremlinului propune două variante: una mai restrânsă, cu capitala la Tg. Mureș, denumită inițial Regiunea Secuiască Autonomă, și alta mai extinsă, cu capitala la Cluj. S-a optat pentru prima variantă, cu o populație de 730.000 locuitori, din care 77,3 %, maghiari, 21,2 % români și 1,5 % alte naționalități.

Înființarea s-a produs odată cu aprobarea noii Constituții, în septembrie 1952 și a cunoscut o nouă reorganizare în 1960 când, în urma schimbării unor raioane cu regiunile vecine, este adoptată noua denumire de Regiunea Mureș Autonomă Maghiară. Odată cu aceste modificări, proporția populației maghiare scade de la 77,3% la 62,2%.

Crearea RAM – pentru comunitățile maghiare din estul Transilvaniei – a fost expresia evidentă a copierii modelului stalinist de reorganizare teritorială și „rezolvare” a problemei naționale, în spirit internaționalist.

Așa cum menționează istoricul Petre Țurlea, în volumul „Români și unguri. 1940 -2011”, RAM va deveni, imediat după înființare, un teritoriu cu legături mai mult formale cu Bucureștiul, în care politica de deznaționalizare a românilor, mai ales în comunitățile rurale, a atins cotele cele mai înalte. Prezența românilor în diverse organisme, numite sau alese pe plan local, era atât de mică, încât nu putea avea nicio influență asupra deciziilor luate.

În timpul Regiunii Autonome Maghiare, pentru românii rămași în zonă, cunoașterea limbii maghiare a devenit obligatorie în raport cu noua administrație. Mulți români își amintesc de permanenta lor amenințare, de

șicanele cărora trebuiau să le facă față, de modul cum „li se închidea gura” (acuzându-i de naționalism) atunci când cereau anumite drepturi, de concedierile și acuzele de „deviaționism” la care erau supuși.

Tuturor acestor noi provocări le-au făcut față, în primul rând, românii trăitori în comunitățile din Depresiunea Buzăului și cea a Topliței. Cu foarte mari greutăți, viața a revenit la o anumită stare de normalitate și în principalele orașe din zonă, unde au funcționat bisericile ortodoxe și învățământul primar și liceal în limba română.

În teza sa de doctorat, *Biserica ortodoxă română din estul Transilvaniei, după Al Doilea Război Mondial*, prof. Costel-Cristian Lazăr apreciază: „Deși RAM nu a fost creată la solicitarea populației maghiare (au existat opinii în cadrul maghiarilor că ea ar fi fost un mijloc de divizare a populației maghiare din România), nu poate fi considerată un succes nici din punct de vedere al autonomiei, nici al performanței economice sau culturale.”

RAM a fost desființată prin noua organizare teritorială din februarie 1968, când Guvernul României a renunțat la organizarea administrativă de tip sovietic – cu raioane și regiuni – și a reinstalat județul ca unitate administrativă.

Din perspectiva liderilor maghiari, instituționalizarea autonomiei teritoriale a așa zisului „ținut secuiesc” nu este motivată de obținerea unor noi drepturi și libertăți, deoarece acestea există la nivelul standardelor europene și peste acestea. **Cei 400.000 de români din zonă sunt cei care au nevoie de asigurarea unui cadrul legislativ și**

instituțional, pentru păstrarea și afirmarea identității, într-o zonă multiethnică și pluriconfesională.

Susținătorii autonomiei teritoriale a „ținutului secuiesc” trec sub tăcere marile lovituri aduse dăinuirii românești în aceste vetre, în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918), când acțiunea șovină de deznaționalizare era ridicată la rangul de politică de stat, ori în perioada de teroare a ocupației ungare din anii 1940-1944 și în timpul experimentului stalinist, de tristă amintire, al Regiunii Autonome Maghiare. Cele mai mari și dramatice schimbări produse în configurația etnică și confesională a românilor din zonă au avut loc după Dictatul de la Viena, din anul 1940. Prin arestări, maltratări, terorizări și expulzări forțate de populație, însoțite și de măsuri de convertire și trecere de la religia ortodoxă și greco-catolică, la alte confesiuni de expresie maghiară, numărul românilor a fost atunci drastic diminuat, producându-se o adevărată „purificare etnică” a „ținutului secuiesc”. Atunci, au căzut pradă intoleranței, în primul rând, bisericile și școlile românești. Astfel, între anii 1940-1944, au fost dărâmate, samavolnic, 11 biserici și capele ortodoxe și greco-catolice, în județul Covasna, și 13, în județul Harghita.

Istoriografia maghiară trece de asemenea sub tăcere intensele legături ale secuilor cu românii din toate provinciile istorice românești. Este cunoscut faptul că, încă de la așezarea lor în curbura interioară a Carpaților, după sec. XIII, secuii au stabilit și întreținut relații de bună vecinătate cu românii din Moldova și Muntenia. Trecătorile și potecile Carpaților au fost străbătute mereu de oameni de dincoace și de dincolo de munți. Rețeaua drumurilor,

potecilor și plaiurilor din zona Carpaților de curbură a avut o însemnătate deosebită pentru menținerea legăturilor celor două versante. Timp de șapte veacuri, după stabilirea lor în estul Transilvaniei, secuii au avut cele mai intense legături și amestecuri etno-lingvistice, cu românii conlocuitori. Rezultatul acestei conviețuiri a condus la numeroase interferențe și similitudini privind „locuința, felul de lucru, îmbrăcămintea” secuilor și românilor.

Cercetările istoriografice românești, din ultimele două decenii mai ales, aduc în spațiul public românesc argumente importante spre confraternitate și nu spre enclavizare etnică, o temă ce predomină în discursul maghiar, cu afirmarea existenței „Ținutului Secuiesc” ca zonă monoetnică exclusiv maghiară, supusă unui permanent proces de „românizare”, în care românii „venetici” sunt cauza tuturor răutăților. Deși după evenimentele din Decembrie 1989, au apărut numeroase lucrări științifice referitoare la istoria, cultura și civilizația românilor din județele Covasna, Harghita și Mureș, discursul istoriografic și publicistic maghiar nu s-a schimbat cu nimic față de cel de acum 100 de ani. Un argument în acest sens îl reprezintă „manualul” de *Istoria Secuilor*, editat de Consiliile județene Harghita și Covasna, precum și majoritatea presei postdecembriste maghiare din România și din Ungaria.

Conceptul de autonomie culturală nu e definit și nu este recunoscut de dreptul internațional. În anul 1992, Comitetul Consultativ a avut o poziție critică față de autonomie, cu referire la Estonia. Înalțul Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE a considerat că autonomia de care vorbim duce la separare culturală, nu la integrare.

Manifestările împotriva Trianonului sunt manifestări împotriva Statului Român și, deci, manifestări neorevizioniste, în afara legii.

Autonomia teritorială pe criteriu etnic nu este și nu va fi acceptată de majoritatea populației românești.

„Ținutul secuiesc”, respectiv cele două județe cu majorități etnice maghiare, nu au fost niciodată și nu sunt ale maghiarilor pentru simplul fapt că au aparținut și aparțin românilor, Statului Român de drept, unitar și indivizibil, ca orice petec de pământ de pe teritoriul țării. În ceea ce privește specificul etno-lingvistic și cultural, cetățenii români de naționalitate maghiară din zonă, pe baza loialității față de Stat și de Constituție, beneficiază legal de toate drepturile.

Cu alte cuvinte, istoria a legat destinul românilor și secuilor, cu toate că au fost mulți dornici să-l dezlege. Oamenii de rând, numiți, dinafară, secui, din sud-estul Transilvaniei, își urmează viața tradițională, învață în școli cu limba de predare maghiară, merg la bisericile romano-catolice ori calvine, sunt conduși de primari și consilieri secui, aleși de ei, își vorbesc nestingheriți limba, citesc presa în această limbă etc. În ultimele două decenii, românii de-acolo s-au tot împușinat, iar cei rămași au răbdad, fără să se plângă prea mult. Au răbdad copleșirea lor, reducerea numărului de biserici și de școli românești, discriminările la angajare, privirile piezișe, acuzele directe sau voalate, jignirile.

România este acum parte componentă a Uniunii Europene și trebuie să respecte standardele europene în materie de minorități naționale. Iar cele mai înalte autorități europene spun că o face cu prisosință. Să ne încredem în

aceste autorități, care au viziune comparativă de ansamblu și nu în aceia care au interes să stârnească furtuni!

Varianta înființării unei regiuni formată din actualele județe Covasna, Harghita și Mureș, prin acordarea priorității criteriului etnic, nu este susținută de niciun partid politic, ori formațiune civică românească și nici de către specialiști din cadrul mediului academic ori de reprezentanții celor peste 365.000 de cetățeni români de naționalitate română din județele Covasna, Harghita și Mureș. Din perspectiva liderilor politici și civici maghiari, este susținută varianta formării unei regiuni care să reconstituie defuncta Regiune Autonomă Maghiară, formată din județele Covasna, Harghita și Mureș și, eventual, județul Bistrița-Năsăud, sau chiar Brașovul (Borbely Laszlo). Motivația reală a respingerii acestei formule de regionalizare o reprezintă pierderea puterii pe plan local, prin diminuarea influenței liderilor maghiari, în urma schimbării raporturilor demografice dintre români și maghiari, prin înglobarea județelor Covasna, Harghita și Mureș, într-o regiune mai mare.

Promotorii constituirii unei ipotetice regiuni (organizată pe criterii etnice, pe conturul defunctei Regiuni Autonome Maghiare), exacerband pretenția de caracter monoetnic maghiar al acesteia, ignoră două aspecte esențiale: zecile de comunități românești care au fost asimilate în decursul ultimelor două secole, cât și ponderea actuală a populației de etnie română, romă și germană, reprezentând aproape 40% din totalul locuitorilor din cele trei județe. Așadar, orice variantă de regionalizare nu poate fi realizată fără a ține cont de

voința, liber exprimată, a acestui procent semnificativ de populație, care niciodată nu va accepta să locuiască într-o pretinsă enclavă etnică maghiară, în inima României.

În urma cercetărilor sociologice și a evidențelor sociale, s-a demonstrat că situația actuală din județele Covasna și Harghita nu este în nici un caz conformă cu legislația și practica europeană privind raporturile complexe care se constituie în cadrul comunităților multietnice. În această zonă, datorită moștenirilor istorice și a complicităților guvernărilor din ultimele două decenii, majoritatea (ungară) este protejată prin măsuri evidente și excesive de discriminare pozitivă, în timp ce comunitatea română este condamnată la deznaționalizare, asimilare sau emigrare, iar instituțiile fundamentale ale Statului Român nu-și exercită atribuțiunile constituționale. În acest context, se impune adoptarea unui cadru legislativ și instituțional care să asigure prezervarea și afirmarea identității românești, în context multietnic și pluriconfesional.

La dezbateră de la Balvanyas, pe tema regionalizării, Liviu Dragnea și Vasile Dâncu s-au străduit să îi liniștească pe românii care trăiesc aici, în sensul că și punctele lor de vedere vor fi luate în considerare.

Din datele culese pe teren în ultimii ani, au reieșit următoarele argumente privind utilitatea unei regionalizări care să cuprindă un ansamblu mai extins de județe: Sibiu-Alba-Mureș-Harghita-Covasna-Brașov:

- **Complementaritatea economică a zonei:** majoritatea contactelor comerciale dintre aceste județe sunt de tip complementar. Industria locală a lemnului, din

Harghita, este dependentă de industria prelucrătoare a lemnului din Sibiu. În condițiile în care combinele de prelucrare a lemnului din Harghita au dat faliment, relația economică principală a Covasnei este preponderent orientată spre restul României, prin Brașov.

- **Complementaritatea socială:** aceste județe sunt dependente ocupațional unul de celălalt. Harghita-Covasna au fost în mod special afectate de dezindustrializare, în timp ce Brașovul, Alba și Sibiul și-au reconstruit, pe baze moderne, industria, parte a unor circuite globale ale procesului economic. Deja o bună parte din forța de muncă din Harghita și Covasna migrează în aceste județe pentru a-și câștiga existența.

- **Complementaritatea etnică:** pentru promovarea principiului echilibrului etnic, a reprezentativității minorității românești din județele Harghita-Covasna la nivelul administrației locale, în acord cu ponderea lor etnică, în condițiile în care participarea la vot a elementului românesc este fragmentată. O masă de vot de 40% care votează unitar (maghiarii) va fi mult mai puternică decât un electorat fragmentat (în cazul în care avem 52% populație românească pentru regiunea restrânsă Harghita-Covasna-Mureș-Brașov).

Democratizarea maghiarimii devine posibilă prin atragerea lor în mecanismul pluralismului opțiunilor democratice, prin luarea ca exemplu a unei mase semnificative de votanți cu opțiuni democratice (62% români în cazul regiunii extinse, „Regiunea Centru”).

- **Echilibrul politic:** politica locală din Harghita-Covasna și Mureș este dominată de UDMR. În consecință, *pentru respectarea principiului diversității de opinie, și*

pentru respectarea principiului pluralismului politic, este nevoie ca toate partidele să acceadă la administrația locală cu șanse egale.

- **Respectarea principiului descentralizării administrative.** Consiliile locale și județene, controlate de UDMR, acționează întotdeauna după principiul monolitului, în timp ce componenta românească, minoritară, este și mai fragmentată, pentru că a acționat dintotdeauna după principiul pluralismului democratic. În acest fel, actul politic la nivel județean este de 20 de ani nereprezentativ pentru interesele comunității minoritare, fiind supus unui centralism politic al UDMR. *Descentralizarea administrativă reală presupune respectarea principiului pluralismului politic.*

- **Asigurarea nediscriminatorie a dreptului la dezvoltare.** Acesta este al doilea principiu important de dezvoltare după cel al pluralismului democratic. În prezent, distribuirea resurselor în județele Covasna și Harghita se face în special după criteriu etnic, de către Consiliile Județene. *Prin echilibrarea demografică a politicii locale, se va asigura dreptul tuturor comunităților la finanțare, după principiul echității, al calității proiectelor și al competenței manageriale și profesionale.*

- Cercetările sociologice au arătat **că nu lipsa autonomiei este cauza problemelor cu care se confruntă maghiarii din România.** Prin proiectul de autonomie a Ținutului Secuiesc, nu se dorește obținerea unor noi drepturi pentru maghiari, ci „*se urmărește crearea bazei teritoriale pentru grupul etnic maghiar*”, bază teritorială care, în mare parte, a fost realizată o dată cu retrocedarea

în proprietate composesora-telor, a pădurilor care au fost doar în folosința acestora, cât și prin obținerea de către bisericile „istorice maghiare” a unor importante imobile care au fost construite, de-a lungul istoriei, din fonduri publice.

- Demersurile de obținere a autonomiei teritoriale pe criterii etnice s-au structurat, practic, pe două dimensiuni complementare: exploatarea speculativă a procesului de descentralizare administrativă în vederea obținerii controlului asupra unor domenii prioritare ale vieții sociale din această zonă; inițierea unui proces de „deromânizare” a zonei, prin excluderea elementului românesc din procesele de decizie la nivel local și, astfel, determinarea acestora să părăsească județele în cauză. În aceste condiții, „autogovernarea”, concepută cu mult peste autonomie locală și autogospodărire, cu pretenții de a accede la atribute inalienabile statului, conduce la transformarea grupului etnic într-un „stat în stat”.

- Statul român, în consens cu practica europeană, trebuie să elaboreze și să implementeze acele strategii de dezvoltare economico-socială a zonei care să asigure o fizionomie multietnică și pluriconfesională, concomitent cu întărirea capitalului social, prin refacerea încrederii cetățenilor din toate zonele țării în zona Covasna-Harghita, în beneficiul tuturor locuitorilor de aici.

- Statul român trebuie să soluționeze grabnic următoarele probleme: *stoparea practicilor discriminatorii de condiționare a ocupării funcțiilor publice de cunoaștere a limbii maghiare; reprezentarea populației românești din aceste județe în Consiliile locale și în Parlamentul țării; acordarea de sprijin financiar*

Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei pentru activitatea sa misionară, culturală și socială; asigurarea funcționării instituțiilor culturale românești, a căror existență este amenințată odată cu accelerarea procesului de descentralizare; urgentarea retrocedării către parohiilor ortodoxe a suprafețelor de teren agricol și a bunurilor confiscate de regimul comunist; finanțarea de la bugetul central, printr-o filă distinctă, a proiectelor asociațiilor culturale românești; asigurarea respectării statutului limbii române ca limbă oficială în activitatea instituțiilor publice locale; retragerea din cadrul dezbaterilor parlamentare a proiectului „legii privind statutul minorităților naționale” în forma sa actuală, act normativ care statuiază drepturile colective și a conceptului de autonomie culturală, nerecunoscute pe plan internațional; elaborarea unei strategii naționale pentru soluționarea problemelor specifice zonelor unde românii sunt în minoritate numerică ș.a.

• Argumentele prezentate ne arată că suntem hărăziți să trăim împreună și nu despărțiți de ziduri artificiale, în ghetouri etnice. Ceea ce ne apropie este infinit mai mult decât ceea ce ne desparte, iar semnele vremurilor prezente ne arată că **a sosit timpul să construim punți și nu ziduri.** Acesta ar trebui să fie de fapt dezideratul real al liderilor maghiari din „Ținutul secuiesc” – ținut din inima României, în care toți locuitorii săi trebuie să se simtă acasă.

• O problemă la fel de actuală, ca și acum aproape 100 de ani, este **lipsa unei strategii clare și consecvente a statului român față de gestionarea problemelor specifice acestei zone din România. Românii din**

Covasna, Harghita și, parțial, Mureș, sunt cei care au nevoie de asigurarea unui cadru instituțional și legislativ care să le asigure prezervarea și afirmarea identității naționale. Azi, ca și acum aproape un secol, în această parte de țară nu maghiarii au nevoie de sprijin pentru păstrarea identității lor lingvistice, confesionale și culturale, ci românii, supuși, în continuare, unor grave măsuri discriminatorii.

- Din păcate, atunci, ca și acum, în lipsa înțelegerii acestei realități și a unei strategii pe termen scurt, mediu și de perspectivă, s-a acționat și se acționează pentru rezolvarea „pompiestică” a unor probleme, în funcție de interesele unui partid politic sau altuia, și nu din perspectiva interesului național, respectiv a bunăstării tuturor cetățenilor acestei binecuvântate zone din inima României, fără deosebire de naționalitate. ***În toată această perioadă, spre deosebire de statul roman, Ungaria a fost și este prezentă în zonă, urmărind interesele geopolitice ale statului maghiar,*** care nici pe departe nu coincid cu cele ale cetățenilor români, și nici cu ale celor de etnie maghiară din această parte de țară.

- În această zonă multiethnică, ***este nevoie de întărirea autorității instituțiilor statului român,*** care să consolideze statutul intelectualului român, pus în fața adoptării unei strategii de conviețuire interetnică importantă pentru asigurarea liniștii și siguranței sale și a familiei, iar, pe de altă parte, să i se ofere șanse de realizare profesională.

- Tot astfel, este nevoie de ***sprijinirea de către stat a presei în limba română,*** a unei presei promovată cu profesionalism și consecvență. Important este și ***rolul solidarității naționale*** cu românii numeric minoritari în țara

lor; importantă fiind și buna și prospera funcționare a instituțiilor identitare fundamentale: **biserica și școala**.

- Totodată, reînnoim propunerea noastră de modificare a legislației, astfel încât să fie **interzisă în România finanțarea din bani publici a manifestărilor cu caracter extremist ori neorevizionist**. Cerem sancționarea imediată a oricăror manifestări cu caracter neofascist și neorevizionist, inclusiv a cazurilor de ridicare a unor monumente închinat personalităților istorice de orientare fascistă, antiromânească și antisemită.

- Cu privire la continuarea **cercetărilor referitoare la istoria, cultura, identitatea și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei, s-au conturat următoarele priorități:**

- a) Necesitatea implicării institutelor Academiei Române și a principalelor centre universitare din țară pentru realizarea unor cercetări și studii fundamentale privind istoria, cultura și civilizația românească, dar și a secuilor și a celorlalte etnii din sud-estul Transilvaniei.

- b) Continuarea acțiunilor de dezvoltare a unor parteneriate culturale, sociale și științifice cu instituții și organizații guvernamentale și nonguvernamentale din țară și străinătate.

- c) Asigurarea finanțării, editării și reeditării unor lucrări privind patrimoniul cultural etnologic al comunităților românești din zona Arcului Intracarpatic, în contextul multietnic și multicultural european contemporan, ținând cont, însă, de păstrarea identității tuturor comunităților trăitoare pe aceste meleaguri.

- d) Sprijinirea comunităților locale românești, nu numai a celor maghiare, pentru identificarea, cunoașterea și

valorificarea propriei identități culturale și a valorilor de patrimoniu tradițional, material și spiritual.

e) Identificarea celor mai bune căi de reluare a dialogului și colaborării interetnice și interconfesionale, în scopul nobil al bunei conviețuiri, al depășirii neîncrederii și a stării de criză în domeniile cultural, social, spiritual, economic și al vieții cotidiene, în care să primeze respectul reciproc și promovarea celor mai bune propuneri și soluții pentru progresul comunităților locale, într-un mediu multietnic și multicultural.

Dr. Ioan Lăcătușu a venit la Vălenii de Munte nu numai ca să susțină acest amplu expozeu despre secui. A venit și cu o carte, editată și îngrijită de Domnia Sa, abia ieșită de sub tipar, intitulată *Nicolae Iorga despre secui și rostul lor între români* (Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2014).

Prezentarea acestei lucrări, cu rosturi importante la vremea ei și la fel de importante (dacă nu chiar mai mult) la vremea de astăzi, a fost încredințată celor doi prieteni și colaboratori ai editorului, prof. Vasile Stancu și prefațatorului, dr. Vasile Lechințan, pentru a fi prezentată.

Prof. Vasile Stancu

Volumul a apărut în prima decadă a lunii august 2014. Acesta se înscrie în marele proiect privind cercetarea și cunoașterea Istoriei Românilor din sud-estul Transilvaniei, istorie marcată, la sfârșitul secolului al XX-

lea, prin mai multe pete albe, datorate, în mare parte, politiciii „internaționaliste” a istoriografiei românești din timpul regimului comunist, precum și slabului interes manifestat de forurile științifice ale timpului față de această regiune din inima României. Odată cu schimbările aduse de evenimentele din 1989 și, mai cu seamă, a acțiunilor vizibile de „purificare etnică”, bazate pe o falsă istorie, promovată în zonă de neorevizioniștii maghiari, societatea civilă românească și-a pus problema studierii și cunoașterii, pe baza documentelor, a istoriei românilor din această parte de țară și combaterea dogmelor și mistificărilor puse în circulație de istoriografia maghiară.

Alături de avocatul Ioan Solomon și de Î.P.S. Ioan Selejan, dr. Ioan Lăcătușu s-a numărat printre inițiatorii și organizatorii, începând cu anul 1995, a Sesiunii de comunicări științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie. Cultură. Civilizație”, ajunsă în acest an la cea de-a XX-a ediție; iar, din 1996, a revistei științifice de istorie, etnografie și arheologie „Angvstia”, ajunsă acum la numărul 17. Adăugăm înființarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în 1996, care pune la dispoziția cercetătorilor o bogată și modernă bază de date, înființarea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, amplasarea în spațiul public a unor monumente, busturi, plăci comemorative vizând personalități ale istoriei românilor din această parte de țară.

Dr. Ioan Lăcătușu a scris, în perioada 1995 – 2014, peste 20 de cărți, a îngrijit apariția a peste 30 de volume, a pus bazele colecției „Profesioniștii noștri”, o adevărată Enciclopedie a personalităților din Arcul Intracarpatic, a

elaborat peste 150 de studii privind istoria locuitorilor acestor meleaguri românești, a inițiat și coordonat apariția celor cinci volume ale Buletinului Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”, o adevărată istorie a vieții comunității românești contemporane din județul Covasna. Amintim volumele: *Identitate și cultură la românii din secuime* (1995); *Personalități din Covasna și Harghita* (1998); *Spiritualitate românească și conviețuire interetnică, în Covasna și Harghita* (2002); *Structuri etnice și confesionale, în județele Covasna și Harghita* (2002); *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură* (2003); *Românii în mass-media maghiară din Harghita și Covasna* (2006 – vol. I, 2009 – vo. II); *Dăinuire românească, în Harghita și Covasna* (2007).

Actualul volum, *Nicolae Iorga despre secui și rostul lor între români*, este un proiect mai vechi al domnului Ioan Lăcătușu. În cartea sa, scrisă în 1995, *Identitate și cultură la românii din secuime*, publica articolul *Nicolae Iorga și românii din fostele scaune secuiești*, unde își exprima ideea necesității unui asemenea volum. „Având în vedere interesul manifestat de Nicolae Iorga pentru problematica referitoare la <<Secuime>>, parcurgerea tuturor articolelor și studiilor scrise de marele savant pe această temă permite cunoașterea în întregime a poziției sale față de această zonă și reconsiderarea părerii exprimate de unii intelectuali maghiari, după care Nicolae Iorga ar fi susținut că toți secuii sunt români maghiarizați. Iorga a avut cuvinte de admirație față de istoria secuilor, de vitejia lor, de calitățile lor umane, precum cinstea, corectitudinea, spiritul gospodăresc, umorul, ospitalitatea,

susținând însă, cu argumente, că o parte a lor sunt români sau alte neamuri <<secuizate>>, ceea ce corespunde adevărului istoric.” Ideea este reluată în articolul *Un proiect de anvergură. Reeditarea integrală a volumelor, studiilor, articolelor și conferințelor lui Nicolae Iorga referitoare la Transilvania și la românii ardeleni*, din 2009: „Sunt publicații maghiare specializate în promovarea unor articole care susțin în continuare vechile clișee și prejudecăți despre România și români, iar replica românească este destul de palidă, ori, în cele mai multe cazuri, inexistentă. De aceea, uriașa operă a marelui istoric Nicolae Iorga, dedicată Ardealului și românilor ardeleni, lupta sa „cu absurdul revizionism maghiar” și întru apărarea „dreptului românesc în Ardeal”, reeditată prin travaliul de excepție al cărturarului Ioan Oprișan, capătă o importanță deosebită, atât pentru profesorii de istorie, publiciști, oameni politici, dar mai ales pentru tânăra generație. Important este ca această operă monumentală să fie cât mai bine cunoscută, inclusiv prin intermediul internetului, și, de ce nu, exemplul lui Nicolae Iorga să fie urmat de tineri istorici, etnografi, alți cercetători și publiciști români, patrioți.”

Ionică Lăcătușu a simțit nevoia să selecteze, din cele 12 volume publicate de Ioan Oprișan pe cele referitoare la existența românilor în secuime și relațiile lor cu secuii. Astfel, îngrijitorul volumului de față a ales 16 materiale scrise de marele istoric, între anii 1906 – 1939, pe care le-a grupat în primul capitol al cărții (p. 21-77).

Prin aceste informații deosebit de utile, redată cu remarcabil tact pedagogic, domnul profesor Vasile Stancu

a pregătit publicul pentru receptarea conținutului lucrării. N-o face singur, ci împreună cu prefațatorul cărții, dr. Vasile Lechințan. Intervenția sa a adus, de asemenea, numeroase informații valoroase. Ulterior, l-am rugat să dezvolte această temă în scris.

Vasile Lechințan

Poate că nicio tematică referitoare la problema națională în contextul reșezării României pe baze democratice și cu raportare la naționalitățile conlocuitoare nu este mai incitantă astăzi decât cea referitoare la secui și la *rostul lor între români*, după expresia minunată a marelui savant Nicolae Iorga, folosind o sintagmă care cuprinde instantaneu o întreagă istorie transilvană.

Secuii n-au avut un rost în afara românilor, cum încearcă să ne demonstreze din răspuseri unii autori maghiari de astăzi, post factum, în stil orwellian, de modificare a trecutului ori de câte ori interesele politice o cer. Rostul secuilor între români nu poate fi privit altfel decât ca Nicolae Iorga, adică unul integrat, ca într-o mare frescă, în toată istoria comună a Transilvaniei, istorie ce poartă pecetea definitivă a poporului român, care i-a imprimat caracter etnic românesc întregului spațiu transilvan. Această majoritate etnică, deși a avut de suferit aproape cinci secole de robie din partea reprezentanței politico-religioase a etnicilor conlocuitori, a dat, pe lângă o cultură inconfundabilă datorită exercițiului ei de civilizație

mai adânc în timp în acest spațiu, și un spirit de toleranță și armonie pentru etniile conlocuitoare, importante și cu frumoase și de necontestat contribuții ale lor la cultura transilvană. Despre calitățile „*acestui mare, bun și blând popor al muncii, înțelegerii și frumuseții*”, care a fost și este poporul român, vorbea și Iorga în călătoria sa prin secuime, în anul 1906.

Cercetătorul Ioan Lăcătușu a adunat, într-un volum, principalele studii și articole ale lui Nicolae Iorga despre secui și rostul lor între români. A redat apoi, în traducere, două atacuri ale lui Zoltán I. Tóth din perioada Dictatului de la Viena (apărute în „Erdelyi Muzeum” de la Cluj, în 1941 și, respectiv, 1942) contra scrierilor lui Nicolae Iorga despre secui, la care, evident, marele istoric nu mai putea răspunde. A treia parte a volumului cuprinde o serie de studii apărute în ultimii ani ale unor autori români (Petre Țurlea, Ioan Lăcătușu, Iuliu Mureșan, Nicolae Victor Fola) despre preocuparea lui Nicolae Iorga pentru studierea istoriei secuilor și a românilor din scaunele secuiești. În ultima parte, sunt grupate texte din istoriografia românească despre românii și secuii din sud-estul Transilvaniei, majoritatea apărute după 1989 (semnate de Ștefan Manciulea, acad. Nicolae Edroiu, acad. Ioan Aurel Pop, dr. Anton Coșa, dr. Ladislau Gyemant, dr. Ioan Opriș, Ioan Lăcătușu, Vasile Stancu, Petre Țurlea, Vasile Lechințan, Constantin Mustață).

Cum a văzut, așadar, marele Nicolae Iorga pe secui și pe românii care locuiau alături de secui? În anul 1906, Iorga face o călătorie cu trenul de la Brașov prin secuime și întâlnește niște țărani „*cu căciuli, sumane scurte, albastre la mâneci, și ȋtari în cizme; care seamănă a fi români,*

fiindcă acum 1000 de ani au deprins de la români cum trebuie să se îmbrace o ființă omenească". Așadar, Iorga se simte acasă, ca printre români, doar văzându-i pe secuii cum sunt îmbrăcați. Trece de *Sepsi-Sân-Giorgiu* (Sfântu Gheorghe, CV) și scrie că „Unde vezi două biserici, una e a sătenilor noștri, dar, împreună cu legea, ei [românii din secuime] n-au putut păstra în multe locuri, și mai ales în aceste părți, limba lor românească. Pe aici, românul cărturar are durerea să întâmpine atâția din neamul său care nu mai știu românește nici cât trebuie pentru a spune ce spun totuși, cu mândrie, în ungurește: «Sunt român». Preotul le face liturghia în limba străbunilor, dar predica trebuie s-o fie în acea limbă pe care oamenii o pot înțelege”. Sunt printre primele afirmații ale lui Iorga despre deznaționalizarea românilor în secuime. Iorga se referă apoi și la primele evidențe ale rostului secuilor printre români. Spune că „Secuii au iubit și ajutat, în toată desăvârșirea trecutului, pe Domnii noștri cei războinici: Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul, Radu Șerban, împotriva ungurimii de nemeși, care voiau să-i înghenuncheze. Ei știau că, peste munte, ai lor, din Moldova, duc un trai mai puțin stors și primejdut. Până și mica nobileme a secuilor, care se numea și boieri, a avut simpatii pentru noi”. Chiar și contele Mikes „a avut înaintași care s-au amestecat prietenește în istoria noastră”. Iată, așadar, un rost important al secuilor în Evul Mediu cel glorios al românilor: colaborarea lor cu marii voievozi de peste munți, faptul că „s-au amestecat prietenește în istoria noastră”. Sigur că secuii de atunci nici nu se gândeau și nici nu se puteau gândi să se raporteze cu izolare și ură pe motive etnice față români, nu aveau psihoza dispariției lor

dacă se amestecă și se împrietenesc cu românii. Erau atât de integrați în această mare de români, încât nu se puteau amesteca decât prietenește în istoria românească, folosind cuvintele pline de har și intuiție ale lui Iorga.

În *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, Iorga scrie cu simpatie despre patriotismul local al secuilor din Târgu Mureș, oglindit și în frumosul Palat al Culturii, ori în Muzeul secuiesc, lăudându-l și pe primarul din 1906 al orașului, György Bernády (1864-1938), devenit, în perioada interbelică, deputat în Parlamentul României, „acceptând – spune Iorga – consecințele firești ale dezvoltării istorice”. Admirând Palatul Culturii din Târgu Mureș, Iorga, cu marele lui suflet de român, scrie că „trebuie, neapărat, ca și pentru românii din secuime să se înalțe o zidire în care să se închidă comorile, încă necunoscute, ale sufletului lor”.

În *Acte românești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile Secuilor cu Moldova*, Iorga, din nou, caută rosturile secuiești mai vechi între români, scrie despre asemănările de instituții și obiceiuri ale secuilor cu ale românilor. Cum ar fi faptul că, întocmai ca românii, secuii dădeau dijma vitelor: „*decima Siculorum et Blacorum*”, cum se atestă într-un document din 1256. „*Noi n-am luat* – zice Iorga –, *fără îndoială, nimic din cultura populară a Secuilor; cine ar putea însă tăgădui că din cultura noastră populară ei n-au luat?*”. Sunt amintiți apoi Balc și Drag, voievozi români din Maramureș, care, din 1387, apar „*pentru întâia oară ca șpani [comiți] ai Secuilor*”. Apoi „*Secuii luptară – și cu avânt – la Podul Înalt [din 10 ianuarie 1475], cum o spun toate izvoarele*”, unul din ele, adăugând chiar că ei ascultau de Ștefan cel

Mare „*ca de domnul lor*”. Petru Rareș, fugit în Ardeal, a fost primit și adăpostit de secuii în 1538. Se relevă faptul că, în privința obștii secuilor, la 1529, „*Petru-Vodă le scria, nu ca «prietenilor noștri iubiți», cum se adresă Brașovenilor, ci ca «preaiubiților noștri credincioși», «fidelibus nostris sincere dilectis»*”. Implicarea secuilor în luptele antiotomane ale lui Mihai Viteazul este documentat relatată de Iorga, ca un alt mare reper al rostului secuilor între români. Interesant, spune marele cărturar, cu o uimitoare intuiție, că secuii luptau sub domnia cei mari ai românilor de peste munți, contra turcilor, nu ca aliați, ci ca domni ai lor. Secuii trebuie să fi fost fericiți că au la est și la sud niște voievozi destoinici, recunoscuți de toată Europa, drept pavază pentru gospodăriile lor împotriva tuturor jefuitorilor. Așa și-au găsit ei, între români, un rost.

Într-o interpelare făcută în Senat, din 9 martie 1934, Nicolae Iorga se apără, arătând că unii intelectuali maghiari din secuime își „*închipuie că eu ași fi spus, cândva, că toată populația secuiască este alcătuită de români desnaționalizați*”. Nu a afirmat niciodată așa ceva. Recunoaște, însă, că „*nu este mai puțin adevărat – o arată numele de localități, numele de munți, o arată costumele, datinile, mărturiile lor, o arată bisericile la care merg – nu este mai puțin adevărat că acolo este și un element românesc, care a fost desnaționalizat prin biserică, care a fost desnaționalizat prin stat [ungar], a fost desnaționalizat de sărăcie și de ignoranța ei proprie*”. Astfel, „*acolo românii noștri trebuie să-i cerem înapoi prin toate mijloacele, ajutând biserica – și o biserică și alta – în ceea ce privește reclamarea elementului românesc*”. Dar, „*nu numai că noi nu ne-am luat pe ai noștri înapoi, dar că*

opera aceasta de desnaționalizare a elementului românesc prin biserică, prin biserica catolică, mai ales, continuă și în momentul de față". O realitate incontestabilă a epocii, confirmată și de documente. De altfel, tema deznaționalizării românilor din secuime este tratată special într-un articol din 1935, unde Iorga face o adevărată demonstrație de forță cu documente vechi, care atestă prezența de odinioară a românilor în secuime, în multe localități. Aici, Nicolae Iorga face, în final, cunoscuta lui afirmație: „Căci istoria românilor din Ardeal trebuie scrisă sat de sat, cu preoții și ȣeranii lor, ca să se vadă că am fost și cum am fost”.

În articolul „*Considerații noi asupra rostului Secuilor*”, apărut în 1939, Nicolae Iorga polemizează cu reprezentanții unor cercuri maghiare din afara hotarelor României, „care visează încă la reforma – în plin secol al XX-lea – creației de caracter medieval și religios, cu misiune de cruciată, a Regatului Sfântului Ștefan”. Acestei idei artificiale, să i se opună „o propagandă adevărată, făcută de oameni adevărați, într-o formă în care știința să fie unită cu talentul [...], pentru a lămuri pe românii din secuime, ori de vorbesc românește, ori de au uitat o limbă pe care au s-o învețe din nou [...] și cari sunt expuși prin urmare să fie influențați în chip defetist... de tot felul de revanșe”. Aici marele Iorga și-a spus cuvântul, folosind sintagma *a influența în chip defetist*, fenomen care se întâmplă și astăzi, deoarece, fluturând mereu și mereu ideea artificială a reînființării Ungariei medievale, poporului de rând din zonă, români și maghiari, i se induce o permanentă stare de disconfort sau de defetism, în loc să se integreze în realele evoluții istorice. Iorga trece apoi în revistă atât

legăturile secuilor cu românii de-a lungul secolelor, cât și interferențele de limbă, port, etnografie și artă populară româno-secuiască. În final, lansează cunoscuta sa afirmație: „*Cu secuii avem deci o simbiosă, adică o viață împreună; cu ungurii, numai o vecinătate. Deosebirea este esențială*”. Conlucrarea dintre români și secui în trecutul istoric a fost productivă, a dus la apărarea civilizației de invaziile și dorințele de cucerire ale atâtor atacatori de la est și de la sud, fapt care înnobilează istoria noastră comună.

Zoltán I. Tóth a fost istoric maghiar, academician, născut la Vârșeț (azi Vršac, Serbia), la 11 august 1911 și a murit la Budapesta, ucis de revoluționari, la 25 octombrie 1956. A trăit în România în perioada interbelică, studiind la Universitatea Românească „Regele Ferdinand I” din Cluj, specialitatea Istorie. A scris mai multe lucrări cu tema relațiilor româno-maghiare: *Tuhutum și Gelou. Tradiție și autenticitate istorică în lucrarea lui Anonymus* (în Szazadok, 1945-1946); *Primul secol al naționalismului românesc din Transilvania, 1697-1792* (Budapesta, 1946, mult mai târziu, a apărut și în limba română); *Samuel Klein și Iluminismul din Transilvania* (Cluj-Napoca, 1947); *Katalin Varga* (Budapesta, 1951); *Mișcările țărănești în Munții Metaliferi din Transilvania la 1848* (Budapesta, 1951, în română, București, 1955); *Viața lui Nicolae Bălcescu* (Budapesta, 1958); *Mișcarea națională românească din Transilvania și Ungaria 1790-1848* (Budapesta, 1959). În timpul Dictatului de la Viena, l-a atacat pe Nicolae Iorga în privința scrierilor sale despre secui. El spune că „*Nicolae Iorga a fost cel care, cu un instinct fin, a intuit importanța politică a problemei privind originea românească a secuilor, el a căutat pentru prima*

oară argumente emoționale, istorice, etnografice, lingvistice, biologice etc. pentru susținerea acestei teze, el a răspândit teza în cercuri largi și, în fine, pe urmele lui au pornit câțiva discipoli «științifici» pentru a continua argumentarea”. Evident că Tóth este pornit de la început să discrediteze tema originii românești a unei importante părți a secuilor și de aceea îngroașă totul, afirmând că Iorga ar fi demonstrat însăși originea românească a secuilor, în general, fapt infirmat de documente și de însuși marele istoric în scrierile sale. Cu o optică precum aceea că „*Ținutul Secuiesc [este] maghiar până în măduva oaselor*”, firește că Tóth pleacă din start de la o premisă greșită și caută să se dea bine pe plan politic cu noua stăpânire a nordului Ardealului de după Dictatul de la Viena. Iorga este acuzat că „*Românizează imediat denumirea localităților. Sepsiszentgyorgy devine Sepși-Sîn-Gheorghiu, iar Gyergyoszentmiklos devine Gheorghiu Sf. Miclăuș*”. Dar oare istoricul Toth nu știa că aceste localități figurează astfel în toate documentele eclesiastice ale bisericilor românești și în toată presa românească din Ardeal din a doua jumătate a secolului al XIX-lea? Și dacă marele savant nu era un devorator de presă românească, atunci nu mai putea fi nimeni din întreg spațiul românesc. Iorga este atacat pentru că a căutat, în 1916, „*în venele secuilor pulsarea sângelui românesc*” și pentru că a zis următoarele. „*Timp de 70 de ani, aproape un secol, puterile maghiare au încercat să-i transforme [pe secuii] în maghiari. Au înființat școli, le-au dat moșii, i-au copleșit cu toate lucrurile bune. I-au instigat împotriva românilor... Și este posibil ca actuala apariție a românilor [în războiul din 1916] să fi trezit în sufletul lor, în ciuda învățăturilor, instinctele*

strămoșești care, cu mare greutate, dispar din capul fiilor de neam". Și Tóth constată că „Iorga și-a luat în serios propria sa himeră". Istoricul maghiar privește totul de la suprafață. Să acceptăm că ținutul secuiesc era „maghiar până-n măduva oaselor", după concepția lui Tóth și a cuceritorilor Ardealului de Nord din 1941. Atunci, cum de „maghiarii" din Araci, Poiana Sărată și Buzăul Ardelean, de exemplu, i-au primit cu flori pe soldații români în 1916? Iată că „himera" lui Iorga nu prea era himeră. Și apoi, în privința instigării de către maghiari a secuilor contra românilor timp de 70 de ani (suntem în 1916, deci cam de pe la 1846), Iorga are perfectă dreptate. În 1848, secuii au comis cumplite atrocități asupra românilor numai pentru că erau români, instigați de maghiarii din afara ținutului secuiesc, de un Kosuth, de un Berzenczei și de alții. Privit totul de la suprafață, sigur că Iorga pare un intelectual prins în captivitatea propriilor himere, dar marele savant avea dreptate să considere problema soartei românilor din secuime drept una de mare interes național românesc. Himera blocului secuiesc pur maghiar se vede că l-a captivat pe Tóth, inspirată din plin de propaganda maghiară de la Budapesta, din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, de vreme ce acest istoric scrie că „nu există niciun izvor din care să reiasă amestecul și apropierea dintre români și secu", o afirmație demnă de ideologia purificării etnice în zonă a statului horthyist, cu urmări grave prin atrocitățile asupra românilor și distrugerile și profanările de biserici românești, din anii 1940-1944. Cum se explică, totuși, faptul că secuii au împrumutat de la români numeroase cuvinte românești, fenomen atestat de la primele documente, în limba maghiară, din zonă, din a doua

jumătate a secolului al XVI-lea? Cum se explică faptul că secuii cunoșteau limba română, așa cum o atestă numeroase descrieri de persoane date în urmărire în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea? Chiar dacă marele istoric Nicolae Iorga a oscilat între diferite puncte de vedere privind originea secuilor, care și astăzi este incertă, chiar dacă a exagerat și a greșit în unele cazuri și în unele afirmații, în acest prim articol al lui Zoltán I. Tóth, publicat în 1941 – scris de altfel cu măiestrie –, fără să vrea, istoricul maghiar îi face savantului român un portret de o mare umanitate, din care reies toate zbaterele unei mari conștiințe naționale, pentru a căuta rostul secuilor printre români, pentru a apăra pe românii din secuime contra tăvălugului maghiarizării, care își urma cursul în zonă, de a apăra pe cei care încă se mai considerau români, dar nu mai știau românește – cum sunt de altfel și astăzi în atâtea sate din județele Covasna și Harghita, precum Aita Seacă, Aita Medie, Micfalău, Bixad, Vârghiș, Imper, Făgețel, Sândominic ș.a. Probabil că lui Tóth și, mai ales, cuceritorilor nordului Transilvaniei le-ar fi plăcut ca marele savant Nicolae Iorga și alte conștiințe românești interbelice să fi evitat problema secuilor, iar purificarea etnică în secuime să continue „democratic”, în marș triumfal, și după 1918.

În cel de-al doilea articol, din 1942, Zoltán I. Tóth își începe demonstrația sa contra lui Iorga afirmând că *„Anterior primului război mondial, nici în Ardeal, dar nici în vechiul regat nu au existat probleme româno-secuiești reale. În Ardeal, motivele inexistenței acestor probleme sunt clare: românimea răsfirată prin Ținutul Secuiesc, din punct de vedere financiar și spiritual era mult prea slabă în raport cu secuimea compactă, cu o conștiință națională*

puternică. Românimea din Ținutul Secuiesc avea speranțe infime în privința posibilului progres în acest spațiu geografic. Opinia publică maghiară și română acceptase Ținutul Secuiesc ca fiind o zonă cu specific maghiar, cu o populație de rasă pură. Relațiile politice existente la acea vreme nu permiteau românilor din secuime, a căror conștiință slăbise, care abia dacă se împotriveau asimilării, să întreprindă acțiuni cu caracter național". Evident că autorul se contrazice: afirmă că nu au existat probleme româno-secuiești reale, cititorul neavizat și-ar putea ușor închipui că românii trăiau ca-n Paradis în zonă, într-un mediu plin de prietenie și toleranță, ca apoi să afle că *relațiile politice existente nu permiteau românilor din secuime „să întreprindă acțiuni cu caracter național".* Așadar, din partea autorului maghiar, aceasta nu era o *problemă reală*. Pentru marele Iorga, aceste dureri tăcute ale neamului său, cu siguranță au fost probleme reale. Afirmatia lui Tóth că „*Nu ne mirăm de faptul că probleme serioase nu au fost indicate nici de către maghiari*", pare a fi cinică. Tot astfel, afirmă că „*nimic nu indică faptul că maghiarii ar fi considerat problema românilor din Ținutul Secuiesc ca fiind una serioasă. Românii văd în spatele procesului de asimilare din Ținutul Secuiesc un scenariu diabolic și o aplicare fără cusur a acestuia*". Aveau însă dreptate românii să privească astfel, căci însăși politica statului ungar era diabolică prin modalitățile barbare maghiarizare forțată a tuturor naționalităților nemaghiare.

În acest al doilea articol, Nicolae Iorga este atacat prin „discipolii" săi, adică prin acei intelectuali români care ar fi preluat de la marele savant problema secuilor și a românilor din secuime. Tóth afirmă că, în anii 1910, situația a început

să se schimbe „în problema asimilării românilor din Ținutul Secuiesc”. „Alegerea Episcopiei greco-catolice de rit maghiar [de Hajdudorog] a înrăutățit relația dintre maghiarime și românime. În românime, s-a trezit simțul responsabilității față de greco-catolicismul abandonat aproape în totalitate în Ținutul Secuiesc. Românii au început să privească, din punct de vedere rasial, cele 35 de parohii care, potrivit noii ordini, urmau să fie subordonate unor conducători religioși maghiari. Chiar Iorga s-a plâns Occidentului de aceste lucruri”. De fapt, opinia publică românească de dincolo de Carpați și din Transilvania era mereu trează asupra soartei românilor transilvăneni, ajunși fără libertate, „robi la unguri”, ca să cităm și să parafrazăm cunoscuta „Doină” a lui Vasile Lucaciu⁵². Cea mai relevantă este mărturisirea marelui ierarh, Andrei Șaguna, preocupat în permanență de sprijinirea încercaților săi credincioși din fostele scaune secuiești, spunând următoarele, într-o circulară din anul 1870: „Știm cu toții, iubiților, între ce împrejurări critice au trăit confracții noștri din ținutul secuimii și trăiesc încă și până în ziua de astăzi. Cu toții simțim dăunătoarele urme ce le-au lăsat influențele

---

⁵² Poezie lirică dedicată memorandistului Vasile Lucaciu, luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania. Cântată pe o frumoasă melodie populară, *Doina lui Lucaciu* a devenit unul dintre cele mai îndrăgite și mai însuflețitoare cântece de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la Marea Unire de la 1918 și are următorul text: „Cântă mierla prin păduri,/ Robu-i Lucaciu la unguri/ Pentru sfânta libertate/ De care noi n-avem parte./ Nu fi, mierlă, supărată,/ Nu-i robia ne-ncetată,/ Vine dalba primăvară/ Fi-va Lucaciu liber iară,/ Nu suspina în zadar./ Du-mi-te pân-la Sătmar,/ Unde-i Lucaciu la-nchisoare,/ Nu vede nici cer, nici soare./ Vântul bate, frunza pică,/ Inima mi se despică,/ De durere și de chin/ Că-i Lucaciu la Seghedin,/ Seghedine, Seghedine./ Dumnezeu cum te mai ține?/ Mureș, Tisa până când/ Te mai țineți pe pământ?”.

timpului de mai înainte asupra creștinilor noștri din secuime. Nicăieri nu este atât de amenințată naționalitatea și confesiunea noastră ca acolo. Să prevenim deci, iubitorilor, pericolul acesta ce ne amenință cu pierderea unui membru însemnat din trupul bisericii și națiunii noastre, dând bucuroși filerul nostru fraților care doresc înaintarea bisericii și școlii lor, dar le lipsesc mijloacele”⁵³.

Odată cu înființarea Episcopiei de Hajdudorog, situația devenise deja extrem de jignitoare pentru români.

Alexandru Lapedatu, primul „discipol” al lui Iorga, este acuzat că, într-o lucrare a sa, „*corectează*” rezultatele recensământului oficial maghiar din 1910”, dând o statistică probabil cu mai puțini secui. Dar acest recensământ al statului ungar este binecunoscut pentru umflarea artificială a numărului maghiarilor în Transilvania. Tóth îl laudă pe Lapedatu pentru că „*nu a fost capabil de a deveni servitorul tradiției lui Iorga: a renunțat la pretextul nedrept al «reromânizării»*”, ca și cum marele savant ar fi fost adeptul reromânizării tuturor secuilor.

Interesant cum valoroasa și demna de laudă mare acțiune a Universității Românești din Cluj, de după Marea Unire de la 1918, mai ales a Institutului de Geografie de sub conducerea lui George Vâlsan, anume, de a se cunoaște noua Românie întregită prin întocmirea a sute de monografii locale, este văzută de istoricul maghiar tot ca un atac împotriva secuimii. „*Centrul atacului – spune el – a fost mai întâi Universitatea Românească din Cluj. Anumite institute, cel de geografie, istorie, respectiv de medicină s-au implicat în dovedirea originii românești a secuilor și*

---

⁵³ Arhivele Naționale Covasna, *Fondul Parohia ortodoxă Cernat*, dos. 1/1870, p. 10.

punerea sub semnul întrebării a originii lor maghiare. În cadrul Institutului de Geografie, aflat sub comanda lui George Vâlsan, încă din 1920, studenții au întocmit mici monografii referitoare la pământul lor natal. Cele mai semnificative monografii au apărut în publicația institutului – «Lucrările Institutului de Geografie». Ca și Iorga, care, în 1902, a editat lucrarea cu titlul «Sate și preoți», Vâlsan a avut intenția să elaboreze monografiile tuturor localităților românești, pentru ca, ulterior, acestea să fie cuprinse în monografii ale regiunilor. O asemenea muncă amplă ar fi putut fi realizată doar cu sprijinul comunității și a preoților și învățătorilor de la sate. Planul a fost realizat doar parțial și totuși urmașul său, Vasile Merușiu, a putut inventaria, în 1938, 300 de monografii întocmite de studenți ai Universității. Meritul lui Vâlsan a fost să atragă atenția românilor asupra valorilor populare în care el vedea adevărata putere și siguranța viitorului neamului său. S-a străduit, ca și în plan literar, să demonstreze unitatea teritoriului și a poporului român. Direcția pe care a pornit Vâlsan a fost urmată de Merușiu, acesta având însă aptitudini mai modeste». Se arată, apoi, că linia noii școli este conformă direcției stabilite de Iorga, deci „reromânizarea secuimii”. Acest șablon este urmărit peste tot de autorul maghiar, în continuarea demonstrației sale. Despre Sabin Opreanu, elevul lui Vâlsan, situat pe „direcția stabilită de Iorga”, Tóth spune că „s-a mulțumit cu analizarea superficială, incompletă și tendențioasă a unor documente, de cele mai multe ori obținute la mâna a doua”. Mai spune că Opreanu „a căutat rădăcinile românești pe teritoriile secuiești în evul mediu și epoca modernă, dar izvoarele nu menționează nimic despre

existența acestora”. Aici Tóth dovedește o necunoaștere gravă a realităților istorice și documentare. Ultimele cercetări ale istoricilor români, din cei 20 de ani de după revoluția din decembrie 1989, infirmă total această alegație a istoricului Tóth, pe care nu-l bănuim aici de rea intenție, ci, pur și simplu, de ignoranță. Sigur că nu toți cei 501 iobagi (*iobagiones antiqui*) care figurează în lustra din 1614 sunt români, cum afirma Opreanu, dar cu siguranță că cei cu apelativul *Oláh* sau cu precizarea că sunt români erau autohtoni, calitate pe care Tóth o neagă acestora, ca nu cumva puritatea absolută, proiectată retroactiv asupra vechilor secui, să fie afectată, și vorbește, cu voluptate parcă, de „*veneticii români*”, calitate pe care o repetă de câteva ori, să le facă pe plac cuceritorilor din 1941-1944. Afirmă chiar că „*Veneticii români nu au sosit în masă, ci câte unul, eventual câte o familie, astfel că nu au atras atenția*”. Desigur că au fost și români veniți din Muntenia și Moldova, dar nu mai mulți decât venetici unguri veniți din Ungaria în Secuime, așa cum se precizează la anul 1614. Spune apoi că prin venirea românilor de peste munți „*s-a format în ținutul secuiesc o pătură subțire și dispersată de venetici români care nu aveau niciun fel de rădăcini și strămoși în această regiune. Din cauza situației sociale precare, a lipsei de cultură și de drepturi politice, nici nu putea fi vorba ca această pătură să se dezvolte în înțeles național. Însă motivul nu a fost oprimarea cu caracter național, ci gândirea și organizarea feudală...*”. Tóth este nevoit să recunoască și să-i dea dreptate, parțial, lui Opreanu afirmând: „*Se poate vorbi de prezență românească în ținutul secuiesc încă din secolul XV. Este cazul comunei Brețcu și Olahfalu [Vlăhița]*”. Mai

recunoaște apoi și faptul că, în conscripția lui Buccow (din 1762), sunt atestați români, dar numai pe ortodocși îi consideră de această etnie. „Doar preoții lor se ocupau oarecum de solidaritatea și îngrijirea lor. Este firesc ca această populație străină, puțin numeroasă, dezrădăcinată, înclinată spre o viață nomadă, nu putea juca niciun rol în viața publică a Ținutului Secuiesc, la fel cum nici românimea din comitat, mai numeroasă și cu rădăcini mai stabile, nu putea juca un rol în relațiile social-politice date”. Evident că Tóth nu știa că acești „nomazi”, de exemplu cei din secolul al XVIII-lea, au construit biserici, au înaintat cereri pentru reconstruirea celor în ruine⁵⁴, au influențat viața comunităților prin limba vorbită, prin meșteșugurile de preparatori de produse lactate, ca oieri, de meșteri lemnari, de meșteri morari etc. În relațiile politice, erau, desigur, excluși prin constituțiile medievale ale Transilvaniei.

Ca să conteste pe Sabin Opreanu, Tóth afirmă și faptul că „majoritatea numelor râurilor din Ardeal” este maghiară, de parcă *Marisia* – Mureș, *Alutus* – Olt, *Samus* – Someș, *Tibisis* – Timiș, *Crisius* – Criș ar fi maghiare!

Tóth se ocupă și de lucrările lui Teodor Chindea, pe care-l consideră cu „o pregătire mult mai modestă”. Spune

---

⁵⁴ Ioan Ranca, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții. Scaunul Mureș. Vol. I 1699-1821*, Editura Ciubăncan, Cluj-Napoca; Idem, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții. Scaunul Ciuc, Giurgeu, Cașin. Vol. II 1567-1850*, Editura Pax Historica, Târgu Mureș; Vasile Lechințan, *Aspecte inedite ale structurii confesionale românești din scaunul Odorhei în ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea*, în „Angvstia”, 3/1998, Sfântu Gheorghe, p. 401-422; Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*, Editura „Grai Românesc” a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, Miercurea-Ciuc, 2003.

că Teodor Chindea „*Vorbește de mulțimea cuvintelor românești împrumutate [de secui], dar nu enumeră decât patru (ajer, esztana, sztrunga, csoban)*”. Cu un minim efort, Toth putea să se convingă de faptul, că, într-adevăr, cuvintele împrumutate de secui de la români sunt numeroase⁵⁵.

Despre Gheorghe Popa-Liseanu, Tóth scrie că „*După Iorga și Opreanu, abia dacă a adus noi argumente istorice privind originile parțial românești ale secuilor. Mai degrabă încearcă să folosească în favoarea intereselor românești concepțiile adesea total perimate din literatura maghiară, referitoare la originea parțial românească a secuilor*”.

Alți autori români analizați de Zoltán I. Tóth sunt Laurian Someșan, Ștefan Meteș, Ioan Lupaș, Nicolae Sulică, pe care-i prezintă numai cu exagerările lor, sigur, reale, dar nu și cu adevărurile reieșite din cercetările pe care ei le-au întreprins.

În încheiere, scrie că trebuie să se întoarcă „*la acel Iorga care a fost inițiatorul spiritual al problematicii secuio-românești*”. Referindu-se la un text al lui Iorga din 1938, Tóth spune că, pentru savantul român, „*era foarte important să nege strânsa legătură dintre secui și maghiari și să ofere un nou punct de sprijin spiritual românizării secuilor. [...]* Chiar dacă am considera acceptabile unele mărturii din sec. XIV și XV despre românii din Ținutul

---

⁵⁵ Vezi Vasile Lechințan, *Limba română în viața secuilor de-a lungul secolelor (până în 1918) I*, în „*Angvstia*”, nr. 8/2004, Istorie, p. 41-62; Idem, *Limba română în viața secuilor de-a lungul secolelor (până în 1918) II*, în „*Angvstia*”, 10/2006, Istorie, p. 27-36; idem, *Limba română în viața secuilor de-a lungul secolelor (până în 1918) III*, în „*Angvstia*”, 11/2007, Istorie, p. 63-70.

Secuiesc, tot nu s-ar confirma continuitatea. Începând din sec XV nu poate fi contestată existența păstorilor, iobagilor, răzeșilor români în teritoriul secuiesc, însă aceste elemente au venit din Ardeal, Moldova și Țara Românească, cu siguranță au fost elemente venetice”. Iar insistă autorul maghiar la „veneticii români”. Ceva, totuși, recunoaște, scriind că „E neîndoielnic faptul că în limba, obiceiurile, modul de viață, etnografia secuilor putem găsi trăsături asemănătoare cu cele românești, însă acestea nu indică nici pe departe originea românească, ci pur și simplu sunt consecința firească a faptului că cele două popoare au trăit alături secole de-a rândul, uneori s-au și amestecat”. Mai recunoaște apoi și alte mărturii. Scrie că „Procesul de asimilare [a românilor din secuime] este semnalat în notele de călătorie ale lui G.T.D. (Grof Teleki Domokos) la sfârșitul sec. XVIII. Despre românii din Trei Scaune, amintește că își uită limba, o mai vorbesc doar popii, însă își păstrează cu credință religia. Observă și faptul că acești români în curs de maghiarizare nu sunt atât de sălbatici și neciopliți ca românii din alte regiuni. Și jurnalul de călătorie al lui Dosa Elek (1821) păstrează amănunte despre românii din Ținutul Secuiesc, de pildă din Bixad «care este în întregime al grofului Miko Miklos, este locuit de valahi și maghiari, dar și valahii vorbesc mai mult maghiara». Nu după mult timp, din această comunitate au dispărut cu totul cuvintele românești, la fel s-a întâmplat și în alte localități. Pe parcursul asimilării naturale, din rândurile credincioșilor din Trei Scaune, a celor două confesiuni cunoscute în mod obișnuit ca fiind românești, cea ortodoxă și cea greco-catolică, din ce în ce mai mulți au devenit de limbă maternă maghiară”. Tóth

demonstrează apoi ineficiența așa numitei de el mișcări de reromânizare: „*Protopopiatul greco-catolic din (Gheorghieni?) avea, în 1911, un număr de 22.000 de enoriași, iar în 1923, doar 17.000; cea din Odorhei avea 3807 enoriași în 1911, și 2255, în 1923. Așa numita mișcare de reromânizare pornită în timpul stăpânirii românești a atins ici-colo mici succese, însă, în esență, a putut cel mult să oprească procesul de asimilare, nici asta peste tot, dar n-a putut să-l întoarcă în favoarea sa*”. Iată, așadar, că această mișcare a conștiințelor românești interbelice măcar a oprit, parțial, procesul de asimilare a românilor în zonă, care continuă și în era românească.

Sigur că o parte a deznaționalizațiilor nu mai voiau să revină la românism. „*Secuiul ortodox sau greco-catolic – zice Tóth –, care eventual mai poartă și nume românesc, nu ar putea fi convins cu niciun chip că strămoșii lui au fost români, dimpotrivă, o asemenea bănuială o ia ca pe cea mai mare jignire. Din cele spuse, reiese faptul că asimilarea unei bune părți a românilor din Ținutul Secuiesc era un proces avansat, despre reversibilitatea căruia nici nu poate fi vorba în condițiile actuale*”. Era o realitate incontestabilă, dar în loc ca aceștia să fie o punte de legătură între români și maghiari, propaganda ungară horthyistă i-a făcut pe foarte mulți să devină dușmani înverșunați ai românilor.

Tóth afirmă apoi că „*inițiativele lui Iorga au servit ca fundament noilor cercetări istorice, etnografice, geografice și antropologice. Din ce în ce mai mulți simțeau că trebuie să susțină punctul de vedere românesc. Problema lui Iorga a devenit mai întâi o problemă a oamenilor de știință, apoi a jurnaliștilor, profesorilor, preoților, altor reprezentanți ai*

intellectualității, pentru ca, în final, să intre în opinia publică românească, iar, în a doua jumătate a anilor 1930, să devină o problemă de stat". Este de necontestat faptul că Iorga a fost o personalitate de mare anvergură și influența sa asupra conștiințelor românești a fost reală.

În partea a treia și a patra, editorul prezentului volum a cuprins, așadar, și o serie de studii apărute în ultimii ani, care aduc perspective noi asupra personalității marelui savant, Nicolae Iorga, asupra demersului său pentru studierea istoriei secuilor și a românilor din scaunele secuiești. În încheierea volumului, sunt incluse noi cercetări istoriografice, care completează acest demers. Nu lipsesc, așadar, studii despre reflecțiile savantului privind rostul istoriei și al istoricilor în societate (Petre Țurlea), despre Cursurile de vară de la Vălenii de Munte, de dinainte și de după Primul Război Mondial (Ioan Lăcătușu), despre creionările lui Iorga privind portretele moral-spirituale ale marilor ierarhi, Andrei Șaguna și Miron Cristea (Ioan Lăcătușu), despre Evul Mediu timpuriu în Estul Transilvaniei (acad. Nicolae Edroiu), despre viața românilor și secuilor în același Ev Mediu transilvan (acad. Ioan Aurel Pop, dr. Anton Coșa), despre Congresul Secuiesc de la Tușnad din 1902 (Petre Țurlea, Ioan Lăcătușu, Constantin Mustață, Vasile Lechințan), despre cartea lui I.I. Russu *Românii și secuii* și despre împrejurările elaborării ei (Ladislau Gyemánt, Ioan Opriș), precum și alte subiecte deosebit de interesante și de actuale.

Dacă Zoltán I. Tóth prevedea „o epocă nouă și înfloritoare a cunoașterii adevărului secuiesc” din partea maghiară, cu siguranță această epocă a venit și din partea română, mai ales după decembrie 1989, când au apărut

numeroase studii ale unor autori români consacrați, de mare autoritate și probitate științifică, parte cuprinși chiar în prezentul volum, precum Ștefan Manciulea, I.I. Rusu (al cărui celebru volum *Românii și secuii* a dat o direcție de cercetare științifică deosebit de prolifică și de amplă), acad. Ioan Aurel Pop, acad. Nicolae Edroiu, dr. Ladislau Gyemánt, dr. Ioan Opriș, dr. Ioan Ranca, Ana Grama, dr. Liviu Boar, dr. Anton Coșa, dr. Constantin Catrina, dr. Nicolae Bucur, dr. Radu Baltasiu, dr. Constantin Secară și alții.

Dar să nu uităm cercul de cercetători din toată țara grupați în jurul revistei *Angvstia* și al editurilor Eurocarpatica și Grai Românesc, de la Sfântu Gheorghe (cu extensie și la Miercurea Ciuc), o veritabilă academie, având în frunte două personalități de excepție ale timpului nostru, locuitori ai zonei, pe ÎPS Ioan Selejan, Arhiepiscop al Eparhiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, și pe dr. Ioan Lăcătușu, directorul Centrului European de Studii Covasna-Harghita, ambii luptători respectați de o întreagă țară pentru propagarea armoniei interetnice între români și secui, a respectului reciproc și comuniunii intercetățenești, bazate, nu pe separatism și excludere, ci pe valorile adevărului istoric, pe cele interumane, adoptate de Comunitatea Europeană. Timp de peste 20 de ani, acest cerc s-a lărgit și avem astăzi un adevărat tezaur de rezultate ale cercetărilor interdisciplinare întreprinse pe tema istoriei românilor din secuime, a rostului secuilor între români. Savantul Nicolae Iorga ar fi foarte mândru de această adevărată instituție a zonei. S-au elaborat și valoroase lucrări de doctorat pe aceasta temă, lansate deja în lumea academică, sub semnătura unor apreciați cercetători, precum: dr. Dorel

Marc, dr. Nicoleta Ploșnea, dr. Codrin Dumitru Munteanu, dr. Ana Dobreanu, dr. Costel Cristian Lazăr, dr. Gina Ghiață, dr. Sebastian Pârvu.

Volumul de față exprimă o corectă și onestă reflectare a trecutului comun româno-secuiesc în aria geografică menționată, o benefică perspectivă istoriografică asupra unei civilizații marcate de un rost al bunei înțelegeri, al generozității, construcției, armoniei, conlucrării, promovării nobilelor idealuri europene.

Cuvânt de încheiere

Cursurile de vară, ediția 2014, s-au desfășurat pe parcursul a șase zile, cuprinse în intervalul 17 și 22 august, sub coordonarea profesorului Constantin Stere, directorul executiv al Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Prahova.

Au fost ore de curs, valoroase și variate, din conținutul cărora și-a extras substanța această carte. Au fost și alte activități, complementare, cu rol educativ bine definit. Ilustrăm cele spuse cu programul din ziua de miercuri, 20 august, integral rezervat vizitării unor importante obiective prahovene de arhitectură, înscrise în Lista Monumentelor Istorice: Mănăstirile de la Apostolache și Vărbila, Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” de la Schitul Jercălăi, precum și Conacul Bellu din Urlați.

Prezentările au fost făcute de prof. Constantin Stere și arh. Călin Hoinărescu. În timpul unui popas, în Parcul Bellu, s-a vorbit despre „Dezvoltarea durabilă a satului românesc” (dr. Corneliu Bucur) și s-a făcut o trecere în revistă a „Patrimoniului cultural prahovean restaurat” (Călin Hoinărescu).

Către finalul acestei zile, cursanții sunt întâmpinați de omul de cultură și colecționarul de artă Victor Adam, care-i invită să vadă cum arată, în plină activitate, *Tabăra*

internațională de pictură de la Hârșă, înființată cu ani în urmă și susținută, până astăzi, prin eforturi proprii.

În după amiaza zilei următoare, joi, 21 august, după încheierea orelor de curs, a mai avut loc o vizită importantă, la Drajna, localitate aflată în hotar cu Vălenii, îndrăgită de Nicolae Iorga, în primul rând pentru calitatea oamenilor ei. Drajna le-a apărut vizitatorilor ca o carte deschisă de istorie: cetățile dacice Ramidava și Leurdeanu Mare; uneltele și armele din Epoca Bronzului; Castrul de la Gradiștea și drumul roman spre Transilvania; locurile unor lupte purtate în vremea domnitorilor Mircea cel Bătrân și Radu Șerban – însoțit de vestiții Preda și Stroe Buzescu; Castelul boierilor Filipești, în care, la 1848, a fost găzduit Nicolae Bălcescu etc., sunt cele mai importante și la vedere semne ale trecutului.

Pe parcursul celor șase zile, au mai avut loc și alte manifestări: Expoziția stradală „Constantin Brâncoveanu și Epoca sa” (Institutul Cultural Român din Chișinău), spectacolul „Visul unei nopți de vară” de W. Shakespeare (Casa de Cultură Văleni), spectacole de muzică și dansuri populare, în fiecare seară, la Pensiunea „Vera și Livia”, susținute de interpreți din Raionul Sângerei și din comuna Drajna, cărora li s-a alăturat patronul, Liviu Gheorghe, în calitate de recitator, și fiicele sale, Vera și Livia, talentate interprete de muzică populară.

Între timp, a sosit și ultima zi de curs.

Prima parte a ei, e rezervată unor comunicări și dezbateri legate de patromoniul cultural național. Participă

prof. univ. dr. Andrei Pippidi, dr. Dan Paul Octavian, dr. Corneliu Bucur și arh. Călin Hoinărescu.

Apoi, a urmat încheierea oficială a cursurilor: cu emoții, rostiri de impresii și de cuvinte de mulțumire, împărtășiri de proiecte culturale și adresări de invitații de participare la aceste proiecte.

Dintre multele și emoționantele rostiri, una m-a impresionat, rămânându-mi săpată cu litere de foc în suflet: vorbirea unei fete frumoase, foarte frumoase. Acum o vedeam, prima oară, cu plăcută uimire, dar ceva îmi spunea că o știu de mult, că ne știm de mult, de dincolo de acest timp: poate de la Cernăuți sau Cosăuți, poate de la Hotin sau Ismail... Cu siguranță, din aceste părți eroice de Vatră Românească.

Cuvintele ei erau de flacără mistuitoare – izbucnită din dorul îndelung și aprig de noi toți, cei ce suntem ai ei și ai țării – se cereau intrate în carte și în rugăciune, în lucrare pentru fiecare și pentru noi toți, nelăsându-ne locului, nicidecum tihnei, până când vrerea de a fi împreună, în casa noastră, va fi împlinită:

– Astăzi, eu plec de la Vălenii de Munte, dar nu de tot. O parte din sufletul meu rămâne aici, în voi toți și-n aceste locuri.

Sufletele voastre le-am adunat în mine și le țin îmbrățișate cu sufletul meu.

Astăzi, plec din România liberă – dar nu de tot – în România ocupată.

La graniță, grănicerul va fi surprins să mă vadă mai frumoasă și mai puternică decât mă știa. Va fi surprins și temător văzându-mă împreună cu sufletele voastre toate.

– Unde mergeți – va zice el – așa mulți și împreună?

– La noi acasă, o să-i răspund. Adică la Cernăuți, la Hotin, la Ismail și-n alte părți ale casei noastre.

Văzându-ne așa mulți, uniți și hotărâți, grănicerul își va închide cufărul – îl avea pregătit – și va pleca la adevărata lui graniță, dincolo de Cernăuți, dincolo de Hotin, dincolo de toate care nu sunt ale lui.

Visez cu ochii deschiși la ce va fi.

Visele mari se împlinesc întotdeauna, pentru că ele îi plac lui Dumnezeu. Și noi suntem ai lui Dumnezeu și împreună, așa cum El ne-a învățat!

Visul nostru se va împlini!

– Așa să fie, Fată Frumoasă, m-am auzit strigând cu toată puterea.

– Așa să fie, ne-am pomenit strigând într-un glas, toți cei ce eram, în acea zi, împreună.

CUPRINS

Cuvânt înainte / 5

Deschiderea festivă a Ediției 2014 / 7

Cursurile, prezentate selectiv, rezumativ și tematic / 25

1. Constantin Brâncoveanu și epoca sa / 25

Acad. Mircea Malița / 26

Acad. Răzvan Theodorescu / 32

Prof. univ. dr. Georgeta Filliti / 38

Prof. dr. Irina Dragnea Comișel / 43

Prof. dr. Petre Țurlea / 47

Prof. dr. Alexandru I. Bădulescu / 52

Prof. dr. Constantin Manolache / 56

2. Personalități românești, din prima jumătate a secolului XX / 59

Nicolae Iorga (Constantin Manolache, Petre Țurlea) / 60

Virgil Iuliu Bărbat (Andrei Marga) / 86

Ștefan Ciobanu (Diana Ețco) / 98

Mareșali ai României (Ion Giurcă) / 104

Mareșalul Ion Antonescu (Petre Țurlea) / 107

3. Basarabia și Bucovina / 115

Constantin Manolache / 116

Ion Varta / 129

Gheorghe Negru și Ion Constantin / 136

Ioan Scurtu / 144

Elena Negru / 148

Vasile Buga / 172
Petre Țurlea / 174
Constantin Manolache / 176
Ioan Scurtu / 178

4. Primul Război Mondial / 180

Ion Bulei / 181
Constantin Stere / 181
Sergiu Iosipescu / 183
George Boisnard / 184
Nicolae Tanașoca / 184
Iosif Friedman-Nicolescu / 186
Constantin Manolache / 189

5. Al Doilea Război Mondial / 195

Sorin Maxim Ursu / 196
Petre Țurlea / 205
Dumitru Codiță / 210
Andrei Covrig / 215

6. Despre secui / 218

Ioan Lăcătușu / 219
Vasile Stancu / 236
Vasile Lechințan / 240
Cuvânt de încheiere / 262

